JOSEPHI JUVENCII
E SOCIETATE JESU
CANDIDATUS RHETORICÆ
AUCTUS, Jouvancy.

ET MELIORI ORDINE DIGESTUS.

SYSTÈME D'ÉCHANGE
A. V.
INTERNATIONAL

37
5421

RARY OF CONGRESS
1880
CITY OF WASHINGTON

PARISIIS,
Apud JOANNEM BARBOU, viâ Jacobæâ,
propè Fontem Sancti Benedicti, sub Ciconiis.

M. DCC. XXXIX.

CUM PRIVILEGIO REGIS.

PN4103
.J6

DE HUJUS LIBRI ORDINE, PARTIBUS, ET HAC NOVISSIMA EDITIONE.

*A*Pthonii Progymnasmata *in schola humanitatis explicari solent, ut iis degustatis, adolescentium animi præparentur ad Eloquentiam plenius in schola Rhetoricæ perdiscendam. Sed in iis Aphtonii præceptionibus merito desiderantur quæcumque ad elementa Rhetoricæ, ad elocutionem oratoriam, & stylum pertinent, quæ primo tamen loco tradenda videbantur. Quid enim juvat scire præcepta scribendi, si modum ipsum scribendi, & orationis componendæ artem nescias? Crediderim ab Aphtonio prætermissa, tanquam vulgò nota: nos ea, tanquam* Rhetoricæ Candidatis *adhuc ignota breviter indicamus. Ac primò quidem edisseremus quæ ad tres primas & præcipuas Eloquentiæ partes spectant; Inventionem, Dispositionem, & Elocutionem. Quarto loco Amplificationis præcepta & modum explicamus. Quinto Aphtonii* Progymnasmata, *seu præceptiones oratorias, & leviores quasdam exer-*

citationes, quæ gravioribus Eloquentiæ *studiis quasi præcurrunt, (id quod Græca vox* Progymnasma *sonat) exponimus & appositis exemplis illustramus. Sexto Synopsim damus aliquot* Ciceronis *Orationum, & earum partes singulas edisserimus, quæ viam quasi complanent adire volentibus summum* Oratorem*, ad quem ut quisque proximè accesserit, ità plurimum in arte dicendi procedet. Denique modum* Epistolæ *scribendæ præceptis paucis paulò pluribus exemplis, ex ipso* Tullio *petitis, tradimus. Multa, quæ in prioribus libelli hujus editionibus abundabant, resecuimus; adjecimus quæ aberant; quæ minus emendatè & accuratè scripta videbantur, emendare ac perpolire studuimus.*

CANDIDATUS

CANDIDATUS RHETORICÆ.

PROLUSIO

COMPLECTENS ELEMENTA RHETORICÆ.

Quæ ſunt Rhetoricæ Elementa? *Reſp.* Duo potiſſimum, ſcilicet definitio & diviſio. Diſcat enim oportet ante omnia Candidatus artis cujuſlibet aut ſcientiæ, quæ ſit illa, ſive ars ſive ſcientia, deinde quas in partes diſtribuatur.

Definitio Rhetoricæ.

QUID eſt Rhetorica? *Reſp.* Eſt Ars benè dicendi, ſic appellata à verbo ῥέω, *dico, loquor,* ex quo ῥήτωρ, *Rhetor, Orator, Cauſidicus* & ῥητορικὴ, ſeu *Ars Oratoria.*

Quid eſt Ars? *Reſp* Facultas eſt, quæ certis præceptis continetur, quæ ſi optimè cognita, penituſque perſpecta fuerint, nunquam fallunt.

Quid eſt *benè dicere*? *Reſp.* Eſt optimis ſententiis, verbiſque lectiſſimis dicere.

Quid eſt finis Oratoris? *Reſp.* Eſt perſuadere dicendo.

Quod eſt officium Oratoris? *Reſp.* Eſt dicere appoſitè ad perſuadendum.

Qui non re ipsâ perſuadet, Poteſt-ne perfectus Orator dici? *Reſp.* Poteſt, modò ea proferat, quæ ad perſuadendum idonea ſunt.

Diviſio Rhetoricæ.

QUot ſunt Eloquentiæ partes, ſeu (quod idem eſt) quæ ſunt munera Oratoris propria? *Reſp.* Quinque ſunt, Inventio, Diſpoſitio, Elocutio, Memoria, Pronuntiatio.

Quid eſt Inventio? *Reſp.* Eſt excogitatio rerum verarum aut veriſimilium, quibus probabile reddatur, quod probare contendit Orator.

Quid eſt Diſpoſitio? *Reſp.* Eſt rerum inventarum in ordinem diſtributio.

Quid eſt Elocutio? *Reſp.* Eſt idoneorum verborum ad res inventas accommodatio.

Quid eſt Memoria? *Reſp.* Eſt rerum inventarum, ac verborum firma recordatio.

Quid eſt Pronuntiatio? *Reſp.* Eſt corporis & vocis ea moderatio, quam res inventæ & verba poſtulant.

Quibus rebus comparantur quinque illæ

partes Eloquentiæ? *Resp.* Naturâ, Arte, Exercitatione, Imitatione.

Quid exigit Natura ad Eloquentiam? *Resp.* Multa, tam ex parte animi, quàm corporis.

Quid requirit ex parte animi? *Resp.* Certas mentis & ingenii dotes, ad inveniendum, exornandum, & recordandum aptas.

Quid ex parte corporis postulat?

Resp. Latera firma, canoram vocem, solutam linguam; oris, & totius corporis honestam conformationem.

Quid Ars ad Eloquentiam confert? *Resp.* Perficit ea quæ data sunt à Natura.

Quid efficit Exercitatio? *Resp.* Ea perficit, quæ dedit Natura, & quæ ars expolivit.

PRIMA PARS

De oratoria elocutione.

ELocutio nihil aliud est quàm scribendi ratio numerosa & ornata. Numerosam efficiunt Periodi, ornatam Tropi & Figuræ, quorum usus maximè acquiritur amplificatione & imitatione.

CAPUT I.

De Periodo.

QUibus capitibus periodi præcepta continentur? *Resp.* Primò afferenda est accurata periodi definitio, deinde videndum quibus constet partibus, tum quis sit usus ejusdem legitimus, quartò quâ sit arte contexenda, denique præcepta variis exemplis confirmanda sunt.

Articulus I.

Definitio, Partes, & Usus Periodi.

QUid est Periodus? *Resp.* Vox ista Periodus, Græca est, significatque circuitum, ambitum, & comprehensionem quandam verborum ab initio ad finem, ut ait Aristoteles, breviter deductam. Definiri Periodus rectè potest: ***Sententia, sive oratio brevis, certis partibus à se invicem suspensis, numerosè comprehensa.*** Hinc vides ad Periodum requiri tria. Primum, ut sit oratio brevis, nempe quæ facilè conspici, pronuntiari, memoriâ teneri possit. Alterum, ut ejus partes sint aliæ ex aliis aptæ, cohærentes, & suspensæ. Tertium, ut numerosa sit. In quo numerus iste consistat dicetur Articulo 2.

Quænam sunt partes Periodi? *Resp.* Majores dicuntur membra, Græcis *cola*; Minores incisa, Græcè *commata.*

Quid est membrum Periodi? *Resp.* Est Periodi pars major, sensum aliquem habens, sed imperfectum, qui scilicet ab antecedentibus membris, aut consequentibus pendeat: ut, *Si amico laboranti opem tulisses*: en primum Periodi membrum, ex quo sequi alterum debet: v. g. *Nunquam ille profectò in tantam calamitatem incidisset.* En alterum membrum à priori dependens.

Quænam sunt dotes membri periodici? *Resp.* Tres; Prima, ut illi sensus aliquis subsit; sensum autem efficit verbum activum aliquod, aut passivum, suo regimini, ut loquuntur, adjunctum: ut, *amico laboranti opem ferre.* Altera, ut sensus ille sit imperfectus, & ab alio dependens membro: ut, *si opem tulisses, &c.* Tertia, ut non sit nimis prolixum. Magnitudinem vulgò definiunt Rhetores eam, quæ uno spiritu commodè proferri possit, qualis ferè est hexametri versus, cui sex pedes attributi fuerunt, quia continenti, nec intermisso spiritu volvi non incommodè possunt. Hæc tamen magnitudo non ita est observanda religiosè, ut protrahi ulteriùs non possit, præsertim si spiritus dicentis longiorem ferat verborum ambitum, aut rei gravitas illum poscat.

Quid eſt Inciſum? *Reſp.* Eſt pars brevior membri periodici, ſenſu aut magnitudine idoneâ carens; in quo nempè verbum deſideratur; aut menſura hexametro verſui par; ut, *in hac iniquitate rerum*: en Inciſum verbo carens. Item, *in hac perturbatione temporum*: adde verbum, exempli gratiâ, *nemo eſt*, efficies membrum: ſubjice duo inciſa cum ſuo verbo, alterum habebis membrum, & Periodum perfectam: *Nemo eſt in hac perturbatione temporum, in hac iniquitate rerum, quin ubivis* (primum Inciſum) *quam ibi ubi eſt*, (alterum inciſum) *eſſe malit.* En tibi aliam Periodum bimembrem, cujus membra ſingula inciſis conſtant. *Quæ ſoli ubertas, & affluens rerum omnium copia, ad Capuam Pœnos emolliit, eadem variis captos voluptatum illecebris in Græcia, Syriaque Romanos infregit.*

Quot membris conſtare Periodus poteſt? *Reſp.* Uno, duobus, tribus, aut quatuor; interdum pluribus, ſed rariùs. Quæ uno conſtat, vocatur Monocolos; quæ duobus, Dicolos, ſeu bimembris; quæ tribus, Tricolos, ſeu trimembris; quæ quatuor, Tetracolos, ſive quadrimembris. Singularum exempla poſteà proferemus.

Eſtne ſemper utendum Periodis? *Reſp.* Non ſemper: licet interdùm dicere mem-

bratim, aut incisim, maximè, cum adhibentur figuræ, cum amplificatio velut acies instruitur. Periodicè vulgò dicendum in exordiis, in majoribus ratiocinationis propositionibus, &c.

Quid est periodicè dicere? *Resp.* Est uti frequentibus Periodis. In quo diligenter cavendum, ne omnes pari numero membrorum constent; sed longiores brevioribus appositè misceantur.

Quid est membratim, aut incisim dicere? *Resp.* Est varia frequentare incisa, vel membra, quæ nullo inter se nexu jungantur: ut, *Hunc Principem natura finxit ad regnum: Virtus ad pietatem erudivit; Fortuna evexit ad solium; Fortitudo Victoriis coronavit.* Junge hæc membra inter se aliquo vinculo, Periodum feceris: exempli gratiâ *Hunc Principem non modò natura finxit ad regnum, virtus ad pietatem erudivit, fortuna evexit ad solium; sed etiam victoriis ingentibus fortitudo coronavit.* Orationis incisim fusæ exemplum hoc esto. *Puerorum negotia non alia sunt quàm nugari, garrire, hac illac vagari, ludo genioque indulgere.* Item, *Christiana humilitas modestiam amat, latebras aucupatur, ambit despici, honore cruciatur.* Item illud ex oratione pro Archia Poëta? *Studia litterarum adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium ac solatium præbent, delectant domi, non im-*

pediunt foris, pernoctant nobiscum, preregrinantur, rusticantur.

Quænam sunt vitia Periodi? *Resp.* Hæc præcipua: Si parùm compta & numerosa sit, si obscura, si longior, si referta verbis inanibus, quæ numero tantùm auribusque serviant, si eodem sæpiùs modo claudatur.

Quid confert orationi Periodus? *Resp.* Ut suavius ad aures accidat, molliusque ac facilius in animum influat.

Articulus II.

Ars Periodi contexendæ.

QUid opus est facto, ut Periodus componatur? *Resp.* Primò, est eligenda sententia, quæ Periodi materia sit. 2. Quærendæ partes & membra, è quibus Periodi corpus constet. 3 Membra illa inter se nectenda sunt. 4. Verba certo sunt ordine disponenda, unde numerus & suavitas orationis existat. Materiam Periodi subministrat inventio oratoria, & ipsum dicendi argumentum. Numerus aurium judicio magis dignoscitur, quàm præceptis explicatur. Consistit ille in certa quadam syllabarum, modò brevium, modò longarum collocatione, quæ aures mulceat, & quemdam quasi concentum efficiat. Exemplum esto.

Te miror, Antoni, quorum facta imitaris, eorum exitus non perhorreſcere. Solve hæc verba, & alio modo diſpone, non erit idem concentus. *Antoni, te miror, non perhorreſcere illorum exitus, quorum imitaris facta*, aut, *quorum imitaris facta, eorum non perhorreſcere exitus.*

Eundem Tullium audi de numero oratorio ſic præcipientem: *Neque numeroſa*, inquit, *oratio debet eſſe, ut poëma; neque extra numerum, ut ſermo vulgi.* Cavendum in primis, ne iiſdem pedibus, eodemque numero Periodi omnes claudantur. Plus artis & laboris eſt in dilatanda Periodo, ſive in membris illius inveniendis.

Quo pacto dilatari Periodus, & in plura fundi membra poteſt? *Reſp.* Primò, per definitionem ſingularum vocum, è quibus propoſitio Periodi componitur. Placet, exempli causâ, propoſitionem hanc periodicè amplificare: *Deus virtutem remuneratur.* Expone quæ notio ſubjecti ſit huic voci, *Deus*, tum iſti, *Virtus*, denique huic poſtremæ, *remuneratur.* Cùm Deus rerum omnium ſupremus arbiter ſit, idemque proborum & improborum Judex æquiſſimus, nemini dubium eſſe poteſt, quin quidquid piè, ſapienter, & ex officio virtutis fuerit geſtum, ampliſſima mercede non ſolùm in hac vita, verùm etiam in immortali, ac ſempiterna cumulatiſſimè muneretur.

Cedo aliud exemplum Periodi per definitionem diffusæ. *Resp.* Sit hæc Periodi materia: *Indocti contemnuntur.* Qui naturæ aut educationis vitio, in turpi bonarum artium ignoratione versantur, illi apud omnes ita contempti vulgò jacent, ut si nunquam nati forent: *vel*, ut aditum ad famam honoremque invenire nullum possint. *Cur Rhetoricæ studium negligis?* Siquidem arte benè ornatèque dicendi, non solùm belluis, sed hominibus homines longè præstant; cur cæteras artes tibi colendas, hanc negligendam arbitraris?

Quid cavendum in hac amplificandæ Periodi ratione? *Resp.* Ne multa synonyma idem significantia congerantur. v. g. Si vocem, *remuneretur*, in primo exemplo positam amplifices tribus istis modis, coronet, remuneretur, cumulet. Aut vocem, *indocti*, quæ jacet in secundo exemplo exponas, nulla litterarum cognitione præditi, nulla ornati laude scientiarum, nullo eruditionis splendore decorati. Nam istæ phrases, præterquam quòd ornatissimæ non sunt, idem ferè omnes sonant. Id vitium pueris familiare est.

Quonam sunt aliæ rationes dilatandæ Periodi? *Resp.* Peti possunt ab omnibus fermè locis oratoriis: Enumeratione partium, Adjunctis, Causis, Effectis, Similitudine, Comparatione, Antecedentibus, & Consequentibus.

Da exemplum Periodi amplificatæ per enumerationem partium? *Resp.* Sit hæc propositio amplificanda. *Nihil est urbe Româ pulchrius.* Quisquis Romam principem urbium spectat, illam palatiorum multitudinem & magnificentiam; illam sacrarum ædium dignitatem & amplitudinem; tot signa in ære ac marmore spirantia; tot eruditæ ac superbæ vetustatis illustria monumenta; Romam denique veterem è suis veluti cineribus redivivam: hæc, inquam, omnia qui contemplatur, ita defixus admiratione stupet, ut nihil pulchrius Româ fieri posse fateatur.

Christianus benè de omnibus mereri studet. Qui vitam ad Evangelii leges, & effata Christi componit, non de illis solùm quos amicitiâ, aut cognatione conjunctos habet, verùm etiam de inimicis, de ignotis, & alienis benè mereri studet.

Quonam pacto Periodi Partes inter se jungendæ sunt? *Resp.* Id fit ope quarumdam particularum, quarum priores necessariò inferunt posteriores Priores serviunt primis membris Periodi, & ut Rhetores loquuntur, ejus *Protasim* continent. Posteriores ultimam periodi partem, quæ *Apodosis* dicitur, comprehendunt.

Exemplo sit hæc periodus bimembris. Quemadmodùm ægroti ciborum suavitatem non sentiunt, (en Protasis) sic improbi

virtutis gustum nullum habent. (en Apodosis.) Est autem diligenter notandum, sententiam, sive materiam periodi, non in protási, sed in ejus apodosi vulgò contineri, ut patet in allatâ periodo, cujus hæc propositio est, sive materia: *Improbis virtus non sapit.* In protasi continetur quod excogitatur ad amplificandam periodum; hoc est ad probandam ornandamve ejus sententiam.

Cedo aliquas ejusmodi particulas, seu vincula nectendis apta membris. *Resp.* Innumeras legendo deprehendes. Tales sunt. Quemadmodum... Sic. Si.. Profectò. Quantum... tantum. Cum... tunc. Tum.. cum. Qualis... talis. Quamvis... tamen. Ut... Ita. Unde. Inde...Quò... eò. Non minùs...quàm. Et... &c.

ARTICULUS III.

Exempla Periodorum.

M*Ores puerorum educatione formantur.* Ut argillam artifex, sic pueros magister sapiens format. Cujusmodi est hæc periodus, & quomodo amplificanda? *Resp.* Est monocolos, sive unius membri. Nam illi convenit allata capite primo definitio periodi, & ejus protasis membrum dici non potest, quia caret justâ membri periodici magnitudine. Est igitur incisum, quod cum

sequenti adoposi junctum, unius membri legitimam mensuram conficit. Amplificatur autem à similitudine, ut patet.

Exemplum periodi monocoli alterum hoc esto. Tam est eruditus Cicero quàm eloquens. Item: tam studiosus litterarum est hic adolescens, quàm virtutis.

Otium est omnium malorum origo. Quemadmodùm labor bonorum omnium, & virtutum parens quodammodo dici potest: sic ab otio mala omnia, & vitia proficiscuntur. Bimembris est à contrario.

Eadem trimembris, ab effectibus. Si causam quæras cur adolescentes rerum utilium ignorantiâ laborent, cur viri ambitione, iracundiâ, cæterisque cupiditatibus ferantur in vitia præcipites, certissimam tot malorum originem in otio reperies.

Quadratam periodum habes initio Tullianæ orationis de Provinciis consularibus. Dicitur quadrata periodus ea, cujus membra quatuor sunt, eaque ejusdem ferè magnitudinis, adeò ut quadrum efficere videantur. *Si quis vestrûm expectat quas sim provincias decreturus, consideret ipse secum, qui mihi homines è provinciiis detrahendi sint: non dubitabit quid me sentire conveniat, cum quid mihi sentire necesse sit cogitarit.* Vides membra ferè omnia æqualia, & in quadrum veluti redacta.

Rotundam Tullius idem dabit initio ora-

tionis pro Cæcina. Est autem rotunda periodus, cujus primò quatuor membra sunt: deinde verò sic inter se apta, & sibi invicem respondentia, ut posteriora membra priori loco possint collocari manente eodem sensu, & lepôre orationis. *Si quantum in agro, locisque desertis audacia potest, tantum in foro, atque judiciis impudentia valeret, non minus in causa cederet Aulus Cæcina Sexti Æbutii impudentiæ, quàm tum in vi facienda cessit audaciæ.*

Hujus periodi si membra postrema colloces initio & dicas: Non minùs in causa cederet Aulus Cæcina Sexti Æbutii impudentiæ, quàm tum in vi facienda cessit audaciæ; si quantum in agro, &c. eadem sententia manebit, quemadmodùm in circulo rotundo si partem imam summæ, & summam infimæ loco posueris, eadem semper manebit figura. Quidam non distinguunt quadratam periodum à rotunda.

Rotundæ periodi exemplum hoc alterum esto. Si tantum apud te valeret accepti beneficii grata recordatio, quanta fuit in me voluntas benè de te merendi, eandem nunc mihi benevolentiam in adversis rebus meis præstares, quàm in secundis olim tam prolixè mihi promisisti

Ponatur hæc sententia: *Peccati magna gravitas est*; fundetur sic in periodum bimembrem. Tanta est in peccato vel levissi-

mo gravitas, tanta fœditas, tanta pestis, ut omnium mortalium salus unico sit mendacio, vel otioso verbo posthabenda.

Placet eamdem sententiam tribus membris complecti? adde particulam *Si*: Tantum est in peccato, vel minimo gravitatis, tantum exitii; ut si mundi totius conservatio, & mortalium salus omnium ageretur, vel minimum admittere peccatum nefas esset. Addo quadrimembrem.

Tantum est in peccato quolibet, vel gravitatis ad pœnam, vel ad ignominiam fœditatis, ut quamvis mortales omnes donandi cœlo, vel inferis eximendi forent: nefas tamen esset non modò gravioris aliquid flagitii committere; sed ne levissimo quidem mendacio Divinum Numen offendere.

Fac bimembrem ex isto Psalmi versiculo: *In tium sapientiæ timor Domini.*

Qui præclarum sapientis nomen ambit, illi nihil esse debet antiquius, quàm ut orbis moderatorem ac Dominum sanctè revereatur & timeat.

Da trimembrem ex illo Sapientis effato: *Tanquam à facie colubri fuge peccatum.* Quemadmodùm trepidè refugeres, si anguem oculis igne suffectis, & exertâ linguâ in te irruentem conspiceres: Ita non minori contentione, ac celeritate peccati vel umbram fuge.

Cedo trimembrem ex hac ſententia: *Nihil facito, cujus pudere te, ac pœnitere debeat.* Si me audis ita vitæ tuæ rationem inſtitues, nihil ut unquam dicas, faciaſve, cujus te poſteà meritò pudere ac pœnitere debeat. Hanc Sapientis vocem, *Memorare noviſſima tua, & in æternum non peccabis*, funde in quinque, ſexve membra.

Si tecum attentè reputaveris imminentem ſingulis momentis, quolibet in loco & negotio mortem; ſi te ad ſupremi Judicis horrendum tribunal obitâ morte ſtatim rapiendum cogitaveris; ſi parata improbis in tartaro ſupplicia, nullis unquam finienda ſæculis; ſi conſtituta probis in cœleſti regno præmia, ſæpè ac diligenter inſpexeris: mihi crede, nunquam fiet, ut vel blandimentis voluptatum pelliciaris ad ſcelus, vel objecto cujuſcumque calamitatis, ac periculi metu à recta virtutis via retraharis.

CAPUT II.

De Tropis,

QUid eſt Tropus? *Reſp.* Et aliqua dictio, quæ à propria ſignificatione transfertur ad alienam, & non propriam. Sive, ut loquitur Cicero, verbum mutatum & inflexum: ut Quintilianus, arceſſitum. Porrò verbum à propria ſignificatione transfertur

ad

ad alienam, vel propter utriusque similitudinem quandam proportionem, estque Metaphora: vel propter oppositionem, ac dissimilitudinem, estque Ironia, quam nonnulli annumerant figuris sententiarum, at minus rectè: vel propter essentialem conjunctionem, ita ut una sit de alterius essentia & compositione, estque Synecdoche: vel demùm propter conjunctionem minùs strictam, & Metonymia vocatur. Itaque istos tantùm quatuor tropos numerant, qui rem accuratius definiunt. Alii tropos quosdam fieri volunt in uno verbo, quosdam in pluribus verbis.

Quot sunt tropi in uno verbo? *Resp.* Septem: Metaphora, Synecdoche, Metonymia, Antonomasia, Onomatopœia, Catachresis, Metalepsis.

Metaphora, est translatio verbi ab uno cui proprium est, ad aliud cui non est proprium: ut, homo ardens irâ. Nam ardens propriè igni convenit, & transfertur ad hominem, cui non est proprium; neque enim propriè homo ardet, sed ignis.

Synecdoche fit 1. cùm pars pro toto ponitur: ut puppis pro navi. 2. Cum totum pro parte: ut fons pro aqua. 3. Cum sumitur materia pro ipsa re quæ ex illa fit: ut ferrum pro ense. 4 Cum antecedentia pro consequentibus usurpantur: ut Boves ab agricolis domum reducuntur; pro, Nox advenit.

Metonymia, seu transnominatio fit cum pro effectu causa; aut contra, pro causa effectus ponitur: ut cum Cererem pro pane, Bacchum pro vino dicimus, quia Ceres frumenti, & Bacchus vini inventores fuerunt.

Antonomasia, seu pronominatio, est cum aliquid pro vero rei significatæ nomine sumitur: ut, Eversor Carthaginis, pro Scipione qui evertit Carthaginem.

Onomatopœia, seu fixio vocis, est cum vox procuditur similitudinem habens cum ipsa re significata: ut mugitus, pro sono quem boves edunt.

Catachresis, seu abusio, fit cum abutimur nomine alicujus rei ad aliam significandam, cui conjuncta, & quasi vicina est: ut cum appellatur parricida is qui matrem interfecit, qui propriè matricida dicendus esset.

Metalepsis, fit cum dictio aliquid diversum à propria significatione ex iis quæ antecesserunt indicat: ut, Post aliquot mea regna videns mirabor aristas. Id est post aliquot annos; nam ex aristis æstates, ex æstatibus annos intelligimus.

Quot sunt tropi qui in pluribus verbis versantur? *Resp.* Quatuor: Allegoria, Periphrasis, Hyperbaton, Hyperbole.

Allegoria, fit quando rem aliquam per aliam similem exponimus: ut, cùm magnas subiisset tempestates, rerum omnium naufra-

gium fecit. Hoc est; cum magna adiisset pericula, amisit bona omnia.

Periphasis, seu circumlocutio, est cum id pluribus verbis explicatur, quod paucioribus dici poterat: ut, ille à quo vitam accepisti, id est, tuus pater.

Hyperbaton, seu transgressio, est cum perturbatur ordo verborum: ut, qua de re, pro de qua re: mecum pro cum me.

Hyperbole, seu superlatio, aut excessus, est cum sententia aliqua fidem excedit, augendæ rei gratiâ; ut, nive candidior: anteire cursibus auras.

CAPUT III.

De Figuris.

QUid sunt in oratione Figuræ? *Resp.* Quod in horto flores, in cœlo stellæ, in collo torques, in digito annuli aurei, & in annulis gemmæ; figuris enim oratio quasi quibusdam flosculis distincta nitet, & tanquam stellis conspersa lucet, & ceu gemmis radiata micat. Hinc orationis dignitas, robur, & propria quædam elocutionis oratoriæ majestas effloreſcit.

Quid est Figura? *Resp.* Est conformatio quædam sermonis elegantior, remota à communi modo, & loquendi consuetudine. Itaque quod præter communem u-

ſum loquendi ornatus dixeris, id cum figura dictum putabitur.

Quotuplicis ſunt generis? *Reſp.* Duplicis: aliæ dicuntur Figuræ verborum; aliæ ſententiarum, quæ à Græcis dicuntur Schemata.

Quænam vocantur Figuræ verborum? *Reſp.* Eæ quæ in verbis tantum habent dignitatem, id eſt, quæ poſitæ ſunt in ſola conformatione verborum, quâ immutatâ, Figuræ pereunt; v. g. Quid me exſpectas? quid meam fidem imploras? Figura eſt quæ dicitur Repetitio. Quod ſi ita immutem verba: Quid me expectas? Cur meam fidem imploras? tunc non erit Figura eadem, quia non erit repetitio illius particulæ, *Quid*.

Quænam dicuntur Figuræ ſententiarum? *Reſp.* Quæ non in verbis tantùm, ſed in rebus ipſis quandam dignitatem habent; hoc eſt, quæ ita poſitæ ſunt in ſenſu ac ſententiâ, ut quibuſcumque verbis proferantur, eadem ſemper Figuræ vis ac majeſtas ſervetur.

Articulus I.

De Figuris Verborum.

Figuræ verborum fiunt in verbis nativam & propriam ſignificationem retinentibus, ſed certo modo collocatis.

In quo hæ Figuræ à Tropis differunt?

Resp Quòd Tropi fieri nequeant, nisi verbis translatis: at Figuræ Verborum propriis verbis constare possunt: ut, occidi, occidi hostem patriæ, Figura est quæ repetitio dicitur: non tamen Tropus est, quia *occidi* verbum proprium est, non translatum.

Quomodò fiunt Figuræ Verborum? *Resp.* Tribus modis. 1. Per additionem, cum scilicet verbum verbo additur; ut, veniet, veniet illud tempus. 2. Per detractionem, cum detrahitur aliqua vox: ut, parentes, propinquos, amicos prodidit. Detrahuntur enim conjunctiones. 3. Per similitudinem, cum variæ voces inter se similes ponuntur: ut, hoc vestimenti genus fœminas non tam ornat, quàm onerat. Has ternas lustremus figurarum classes, & incipiamus à prima.

§. I.

Figuræ per Additionem.

Repetitio figura est, cùm ab eadem voce periodi membra inchoantur: ut, quem populus Romanus damnavit, quem Senatus damnavit, quem omnium existimatio damnavit, eum vos sententiis vestris absolveris. *Cic. ad Heren.*

Vix hostem invenerat, jam urgebat; Vix aciem instruxerat, jam vincebat.

Accusant ii qui fortunas ejus invaserunt; causam dicit ille cui nihil præter calamita-

tem reliquerunt: accuſant ii qui, &c. cauſam dicit ille qui, &c.

Converſio eſt cum eodem verbo finiuntur periodi membra: ut, illud ex te audire cupio, quare, cum ego te defenderim, non rogatus defenderim, tu horum omnium immemor me oppugnes.

Doletis everſa eſſe templa, illa evertit hæreſis: lugetis ſacra majorum monumenta ſuis ſpoliata eſſe ornamentis, ſpoliavit hæreſis: Sacerdotes crudeliſſimè trucidatos, trucidavit hæreſis.

Complexio repetitionem complectitur & converſionem; cum videlicet oratio eodem verbo inchoatur & deſinit: ut, quis accuſavit? inimicus. Quis teſtes produxit? inimicus. Quis tulit ſententiam? inimicus. Quis irrogavit pœnam? inimicus.

Qui ſunt quos Deus ſummè odit? impudici: Qui ſunt quos etiam in hac vita diris ſuppliciis afficit? impudici.

Vis, ô Chriſtiane, frænare libidinem? ora. Vis hoſtem pudicitiæ frangere? ora. Vis temperantiæ coronam referre? ora.

Conduplicatio eſt cum idem verbum vel initio, vel in decurſu orationis geminatur, affectus exprimendi gratiâ: ut, vivit, & vivit non ad deponendam, ſed ad confirmandam audaciam. *Cic. 1. Catil. num 2.*

Bona [me miſerum! conſumptis enim lacrymis, tamen infixus animo hæret dolor]

bona, inquam, Cn. Pompeii fuere acerbissimæ voci subjecta præconis. *Cic. I. Philippica.*

Nunc etiam audes in horum conspectum venire, proditor patriæ? proditor, inquam, patriæ venire audes in horum conspectum? Commotus non es, cum tibi mater pedes amplexaretur? non es commotus? *Cic. ad Heren.*

Traductio, quæ alio nomine dicitur Polyptôton, cum eadem vox diversis locis usurpatur, casibus, aut generibus paulùm immutatis: ut, ei sum infensus, ejus aspectum ferre nequeo, illum auribus oculisque respuo, illo superstite vitam tranquillam agere non possum.

Traductio, seu climax, est cum ab uno ad aliud fit progressio, aliqua repetendo eorum quæ jam dicta sunt: ut, mihi doctrinam diligentia, doctrina gloriam, gloria æmulationem, æmulatio sempiternam laudem comparavit. Sed degradatione fusiùs in Figuris sententiarum.

Synonymia, est coacervatio multorum verborum eandem significationem habentium: ut, illum tandem aliquandò furentem audaciâ, scelus anhelantem, pestem Senatui nefariè molientem emisimus, ejecimus, eliminavimus. Abiit, excessit, erupit, evasit. Illum redire non sinam, non feram, non patiar.

An verò vos ſoli ignoratis, vos hoſpites in hac urbe verſamini, veſtræ peregrinantur aures.

Polyſyntheton fit, cum multæ conjunctiones congregantur: ut, teque, tuique ſimiles, tibique charos, & aſpernor, & averſor, & execror; nec timeo minas quas jactas, nec terrent me pericula quæ denuntias.

§. II.

Figuræ per detractionem.

Ellipſis, figura eſt in narrationibus uſitatiſſima, fitque cùm verbum quoddam reticetur, quod facilè intelligitur: ut, hic tumultuari famuli, lugere ancillæ, mœrere filii, conjux miſera lamentari, ſubauditur cœpit, vel cœpere. Plura exempla progymnaſma de narratione ſubminiſtrabit.

Adjunctio eſt cum ad unum verbum ſententiæ plures referuntur. Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.

Eâ flagrat cupiditate, ut illum nec pudor ab infamia, nec pudicitia à flagitii fœditate, nec pietas à ſcelere, nec generis ac familiæ macula à libidinum turpitudine avocare queat.

Nulla libido ab iſtius corpore, nulla vis à manibus, nullum flagitium à ſceleratiſſimis, ejus factis unquam abfuit.

Non

Non illum avaritia ab inſtituto curſu ad prædam aliquam revocavit, non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique labor ipſe ad quietem. *Cic. pro Lege Manilia, num.* 40.

Disjunctio, ſeu diſſolutio eſt, cum demptis conjunctionibus multa copulantur, ut, ſtudia litterarum adoleſcentiam alunt, ſenectutem oblectant, ſecundas res ornant, adverſis perfugium ac ſolatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiſcum, peregrinantur, ruſticantur. *Pro Archia, num.* 16.

§. III.

Figura per ſimilitudinem.

Paronomaſia, ſeu annominatio, eſt cum paululùm immutata verba, atque deflexa in oratione ponuntur: ut, Cum lectum petis, de letho cogita.

Similiter cadens eſt cum duæ, vel plures ſententiæ, ſeu orationis membra iiſdem caſibus efferuntur: ut, Quid tam commune quam ſpiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus ejectis? *Cic. pro Roſ. Amer. num.* 72.

Similiter deſinens, eſt cum plures ſententiæ ſimili modo finiuntur: ut, Tam felix Imperator eſt, ut ejus ſemper voluntatibus non modò cives aſſenſerint, ſocii obtemperarint, hoſtes obedierint, ſed etiam venti

tempeſtateſque obſecundarint. *Cic. pro Lege Manil. num.* 48.

Iſocolon, ſeu compar, cum varia in oratione membra conſtant pari fermè numero ſyllabarum: ut, Tam difficile bellum Pompeius extremâ hyeme apparavit, ineunte vere ſuſcepit, mediâ æſtate confecit. *Cic. pro Lege Manil. num.* 35.

Non eſt difficile viatori per apertam planitiem, nullis ſentibus interclusam, nullis fluviorum anfractibus impeditam, nullis ſalebris lubricam, ſine prolapſione curſitare, at verò iter celerrimè conficere, durâ conſtratum glacie, altâ obſitum nive, cautibus aſperum, vepribus invium, torrentium concurſu ruptum, non parvi laboris eſt opus.

ARTICULUS II.

De Figuris Sententiarum.

HIs Figuris ut nihil in arte rhetorica præſtabilius, ſi uſurpentur eâ quâ par eſt moderatione ac prudentiâ; ita nihil ferè putidius, ſi temerè ac pueriliter adhibeantur.

Allegoria nihil aliud eſt, quam multiplicata & continuata tranſlatio. Tametſi autem in verbis ſita ſit, in ſententiis tamen dignitatem & locum habere poteſt, ob ſimilitudinis gratiam, quam plerumque continet, &

translationis leporem. Exempla habet Cicero speciosissima.

Quod fretum, quem Euripum tot motus, tantas, tam varias habere putatis agitationes fluctuum, quantas perturbationes, & quantos æstus habet ratio comitiorum? dies intermissus unus, aut nox interposita sæpe perturbat omnia, & totam opinionem parva nonnunquam commutat aura rumoris. *Cic. pro Mur. num.* 31.

Neque tam fui timidus, ut qui in maximis turbinibus ac fluctibus Reipublicæ navem gubernassem, salvamque in portu collocassem, frontis tuæ nubeculam, aut Collegæ tui contaminatum spiritum pertimescerem. alios ego vidi ventos, alias prospexi animo procellas, aliis tempestatibus non cessi: sed unum me pro omnium salute obtuli. *Cic. in Pison. num.* 20.

Antithesis figura est quâ verba verbis, aut sententiæ sententiis oppositæ referuntur: ut, Quis ferre possit inertes homines fortissimis insidiari, stultissimos prudentissimis, ebriosos sobriis, dormientes vigilantibus? *Cic. II.* in *Catil. num.* 10.

Potestis ignotos notis, iniquos æquis, alienigenas domesticis, cupidos moderatis, mercenarios gratuitis, impios religiosis, inimicissimos huic imperio & nomini, bonis ac fidelibus sociis & civibus anteferre? *Cic. pro Fonteio, num.* 22.

Ex hac parte pugnat pudor, illinc petulantia; hinc fides, illinc fraudatio; hinc pietas, illinc ſcelus: II. *Cat.* 25. Conferte hanc pacem cum illo bello, &c. 6. *Verr. num.* 115.

His exemplis adnectamus unum paulò diffuſius, & magis pium. Sit, v. g. deſcribendus tibi JESUS Infans. Tranſeamus uſque Bethlehem cum paſtoribus; & videamus, & veneremur JESUM in præſepio, & demiremur in infante virum, Principem in ſervo, ſapientem in puero, rectorem orbis juris factum alieni. Demiremur, & adoremus ſplendorem tenebris offuſum, potentiam conſtrictam vinculis, infinitatem terminis finitam, immenſitatem circumſcriptam cunis, balbutientem ſapientiam, ſublimitatem cum humilitate, fortitudinem cum infirmitate conjunctam.

Apoſtrophe fit, cum ab auditoribus quos alloquimur, ad abſentem, vel præſentem quempiam, ſeu vivum, ſeu mortuum, aut etiam ad res inanimatas ſermonem convertimus, quas veluti perſonas quaſdam compellamus. His autem ferè modis, à Tullio petitis, figuratur Apoſtrophe.

Vos, Albani tumuli atque luci, vos, inquam, imploro & obteſtor; voſque obrutæ aræ, quas ille ſubſtructionum inſanis molibus oppreſſit: tunc veſtræ religiones viguerunt, veſtra vis valuit. Tuque, ex tuo edito monte, Latialis Jupiter, aliquando ad eum

puniendum oculos aperuisti. *Cic. pro Milone, num.* 26.

O Dii immortales! vos enim hæc audire cupio, impius hic vestra sacra curat? vestrum numen horret? non illudit auctoritati horum omnium? *Cic. pro domo sua, num.* 104.

Vos, vos appello, fortissimi viri, qui multum pro Republica sanguinem fudistis, vos in viri & in civis invicti appello periculo. Centuriones, vosque milites, vobis non modo inspectantibus, sed etiam armatis, huic judicio præsidentibus, hæc tanta victa virtus ex hac urbe expelletur, exterminabitur, ejicietur? *Cic. pro Milone, num.* 102.

Jacet in stabulo Regum Dominus recens natus, recubat nudus mediâ hyeme Virginis filius in spelunca, ventis nivibusque perviâ, totoque contremescit corpusculo Deus infans. Ah venti! si quis vobis sensus inest, si qua pietas, rigorem remittite. Ah frigidos inhibete flatus, sævi aquilones. Ah quæso, alias perflate plagas, auræ violentæ, &c.

Supremæ Majestatis numen offendi miser divina mentis æternæ jussa contempsi impudens, sanctissimasque leges per summum sacrilegium violavi. O me scelestum, vesanum, impium! Fudite uberes lacrymas, oculi mei, admissorum dolore facinorum, & eluite, si potestis, assiduo & amaro fletu sordes criminum, ad quæ patranda duces heu! tam sæpe mihi & antesignani fuistis.

Communicatio est exornatio, quâ causæ nostræ confidentes, aut ipsos consulimus adversarios, aut cum Judicibus quid faciendum sit, quidve factum oportuerit deliberamus: ut, Nunc ego vos consulo, quid mihi faciendum putetis; id enim consilii profectò taciti dabitis, quod egomet mihi necessariò capiendum intelligo. *Cic. 2. in Verrem, num.* 32.

Tu denique, Labiene, quid faceres tali in re ac tempore, cum ignaviæ ratio te in fugam impelleret, Consules ad patriæ salutem vocarent? quam tandem vocem sequi, cujus imperio parere potissimum velles? *Cic. pro Rabir. num.* 22.

Quæro ex vobis, Judices, &c. [hîc quæ res agatur explicat, posteaque sic eos consulit.] Quid est quod hac tandem in re vobis afferre dubitationem possit? profectò, si rectè vestram bonitatem atque prudentiam agnovi, non multum me fallit, si consulamini, quid sitis responsuri. *Cic. pro Quintio, num.* 54.

Concessio figura est, cum videmur etiam aliquid iniquum adversario concedere.

Non dubitavi, inquit, cum vadimonium desertum esset, bona proscribere, improbe: verum, quoniam illud tibi arrogas, & concedi postulas, concedamus. *Cic. pro Quint. num.* 56.

Esto, causam proferre non potes, tametsi

ſtatim viciſſe debeo, tamen de meo jure decedam, & tibi quod in alia cauſa non cederem, in hac tibi concedam, fretus hujus innocentiâ. *Pro Roſc. Amer.* 73.

Eſto, eripe hæreditatem propinquis, prædare in bonis alienis, everte leges, &c. Num etiam amicum bonis exturbare oportuit?

Eſt hoc tuum, eſt improbitatis, & imprudentiæ tuæ, hoc tibi do & concedo: Scio te, &c. *V. in Verrem.*

Correctio eſt quæ verbum aut ſententiam retractat & corrigit, ut aliquid aliud ſubjiciatur, quod magis propoſitio conducat.

Atque hæc cives, cives inquam, ſi hoc nomine eos appellari fas eſt, qui hæc de patria ſua cogitant. *Pro Mur.* 8.

O ſtultitiam! ſtultitiamne dicam, an impudentiam ſingularem. *V. in Ver.* Quæ fuit igitur in hoc homine conſtantia? Conſtantiam dico; neſcio an melius patientiam poſſem dicere.

Cui unquam homini bono benedixit unquam? benedixit, imò quem fortem & bonum civem non petulantiſſimè eſt inſectatus? *Pro Sext.* 120.

In exercitu comparando patrimonium ſuum effudit; quanquam non ſumus uſi eo verbo quo decuit; non enim effudit, ſed in ſalute Reipublicæ collocavit. *III. Phil.*

Quæ convivia fieri putatis in hujuſmodi domo? ſi domus hæc habenda eſt potius,

quam officina nequitiæ, & diversorum flagitiorum omnium.

Deprecatio figura est quâ opem alicujus, Dei, aut hominis imploramus: ut, Hoc nos primùm metu, Cæsar, per fidem & constantiam & clementiam tuam libera, ne residere in te ullam partem iracundiæ suspicemur. Per dexteram te istam oro, quam Regi Dejotaro hospes hospiti porrexisti; istam, inquam, dexteram, non tam in bellis & præliis, quam in promissis & fide firmiorem. *Pro Dejotaro.*

Unum restabat, illud quod forsitan non nemo vir fortis dixerit: restitisses, repugnasses, mortem pugnans oppetisses. De quo te, te, inquam, Patria, obtestor, & vos Penates, patriique Dii, me vestrarum sedium, templorumque causa, me propter salutem meorum civium, quæ mihi semper fuit meâ charior vitâ, dimicationem cædemque fugisse. *Pro Sext.* 45.

Distributio, seu Partitio, est cum rem fusius explicamus, & in suas partes distribuimus.

Lectissimum hunc adolescentem non ingenita huic ætati levitas à consilio vitæ melioris revocavit; non improborum sodalium blanditiæ ad voluptates: non locorum, in quibus degit amœnitas ad delectationem; non majorum nobilitas ad ambitionem; non egregiæ dotes ad arrogantiam; non aliorum

procacitas ad libidinem; non amicorum convictus ad oblectationes intempestivas; non denique summa rerum omnium affluentia ad aliquod probrum infamiamque pellexit.

Eminet in hoc homine altitudo animi in condonandis offensis, in communicandis opibus liberalitas, in capessendis rebus arduis magnitudo mentis, in viis negotiorum pervestigandis mira sagacitas, in gerendis acre consilium, in persequendis summas inter difficultates constantia. Nihilque est quod non alto quodam aggrediatur animo, aut cautissimis consiliis administret, aut strenuo labore perficiat: vir planè interritus periculis, infractus malis, invictus adversis, ad labores impiger, ad pericula fortis, ad casum fortunamque felix.

Dubitatio est, cum hæremus & ambigimus quid dicendum agendumve sit: ut, Quo te nomine appellemus? improbum? leve est pro tanto scelere. Fraudulentum? jam id quidem arrogas tibi, & præclarum putas. Audacem, impudicum, perfidiosum? vulgaria & obsoleta hæc sunt; res autem nova & inaudita. *Pro Quint.* 56.

Quid primum querar, aut unde potissimum exordiar, aut quod, aut à quibus auxilium petam? Deorum immortalium; Populine Romani; vestramne, qui summam potestatem habetis hoc tempore, fidem implorem? *Pro Rosc. Amer.* 29.

Equidem quod ad me attinet, quo me vertam nescio. Negem hoc admissum fuisse crimen? negem testes auditos esse in Senatu? non est nostri ingenii; vestræ clementiæ est calamitoso & innocenti subvenire. *Pro Cluent.* 4.

Apud vos quemadmodum loquar, nec mihi consilium, nec oratio suppeditat; quos, nec quo nomine quidem appellare debeam scio. Cives? qui à Patria vestra descivistis. An milites? qui imperium auspiciumque abnuistis. Hostes? ora, vestitum, habitum civium agnosco; facta, dicta, consilia, animos hostium video. *Lib. Dec. III.* 8.

Illustrem habet Dubitationis ideam Virgilius, Didonem ab Ænea derelictam in deliberatione suspensam, ac dubiam sic inducens?

En quid agam? rursumne procos irrisa priores
Experiar? &c. Lib. IV. Æn.

6. *Exclamatio* est orationis elatio, quæ motum animi vehementiorem in re gravi exprimit, interjectione adhibitâ, nonnunquam verò suppressa: ut cum dicitur, Superi! Miserum me! O præclarum facinus! Mirum dictu! ejus usus est ad laudem, ad vituperium, ad commiserationem.

Expolitio oratio est, quâ commutatis verbis, congestisque prudenter figuris, eadem sententia variè versatur & effertur, quò gra-

tior, clariorque ſubjiciatur velut oculis, ac magis magiſque ornetur.

O vita hominum fluxa, fugax, & in mortem præceps, niſi fluxam litteræ figerent, fugacem retinerent, ſuſtinerent præcipitem; extingueretur heu! fama noſtra ſimul cum corpore, & eodem cum cineribus tumulo præclarè factorum recordatio conderetur, ſi abeſſent litteræ, niſi, &c.

Gradatio, ſeu augmentum, non tantum figura verborum eſt, ſed etiam ſententiarum, in qua ſequens oratio ſemper addit aliquid ad præcedentem: ut, Miſerum eſt exturbari fortunis omnibus, miſerius eſt injuriâ: acerbum eſt ab aliquo circumveniri, acerbius eſt à propinquo: calamitoſum eſt bonis everti, calamitoſius cum dedecore, &c. *Pro Quint.* 95.

Facinus eſt vinciri civem Romanum, ſcelus verberare, propè parricidium necare; quid dicam? in crucem tollere. 7. *Verr.*

Hypotypoſis figura eſt quâ res quæpiam ſic verbis exprimitur, ut non tam audiri vel legi, quam geri & oculis uſurpari videatur. Differt autem Hypotypoſis ab Ethopœia, quod hæc tota ſit in exprimendis animi affectibus; illa verò corpus delineat potius quam mentem: ut, Hæc poſtquam acta ſunt, procedit iſte; inflammatus ſcelere ac furore in forum venit, navarchos vocari jubet, qui nihil metuerint, ſuſpicarentur nihil;

ſtatim accurrunt. Iſte hominibus miſeris innocentibuſque injici catenas imperat: implorare illi fidem populi Romani, & quare id faceret rogare, &c. 7. *Ver. num.* 105.

Hæc cum maximè loqueretur, ſex lictores circumſiſtunt valentiſſimi, & ad pulſandos verberandoſque homines exercitatiſſimi, cædunt acerrimè virgis. Eorum unus, converſo bacillo, oculos miſero tundere vehementiſſimè cœpit. Itaque ille, cum ſanguis os oculoſque compleſſet, concidit. 7. *Verr.*

Perſonabant omnia vocibus ebriorum, natabant pavimenta vino, madebant parietes, ſcorta inter matres familias verſabantur, &c. *II. Philipp.*

Videor mihi hanc urbem videre, arcem omnium gentium, ſubito incendio concidentem; cerno animo ſepultam patriam, miſeros atque inſepultos acervos civium: verſatur mihi ante oculos Cethegi furor in veſtra cæde bacchantis. *IV. Cat. num.* 11.

Imprecatio eſt execratio quædam, quâ malè alicui precamur: ut, Quin tu abis in malam rem malumque cruciatum. Dii te perdant, fugitive, ita non modò nequam & improbus, ſed fatuus & amens es. *Pro Dejot.* 21.

Interpretatio figura eſt, quâ dictum aut factum alicujus juxta ſententiam & mentem noſtram interpretamur.

Cicero Philippica II. initio cauſas quærit

cur Antonius in ipſum declamaverit. Quid putem ? Contemptumne me, &c.

Hoc mihi viſus eſt dicere Diogenes [*ait Seneca de tranquillitate animi, cap.* 9.] Age tuum negotium fortuna, nihil apud Diogenem jam tuum eſt, &c.

Idem *cap.* 14. poſt narratum Canii factum: Quid cenſuerit dubito; multa enim occurrunt mihi. Contumelioſus eſſe forte voluit, & oſtendere, &c.

Interrogatio figura eſt quæ adhibetur, non tam quærendi quam inſtandi & urgendi cauſa, ad varios animi motus ciendos opportuna & uſitatiſſima, cum nulla figura ſit quæ per interrogationem non poſſit exprimi. Selectiora hæc apud Tullium exempla ſunt.

Quid enim, Tubero, tuus ille diſtrictus in acie Pharſalicâ gladius agebat ? cujus latus ille mucro petebat ? qui ſenſus erat tuorum armorum ? quæ tua mens, oculi, manus, ardor animi ? quid cupiebas ? quid optabas ? *Pro Ligario*, 19.

Quid ego illorum dierum epulas ? quid cum tuis ſordidiſſimis gregibus intemperantiſſimas perpotationes prædicem ? quis te illis diebus ſobrium ? quis agentem aliquid quod eſſet libero dignum ? quis denique in publico vidit ? *In Piſonem*. 84.

Stipulatus es ? ubi ? quo die ? quo tempore ? quo præſente ? quis ſpopondiſſe me dicit ? *Pro Q. Roſc.* 47.

Piratam vivum tenuisti, quem ad finem? quam ob rem? quam ob causam? quo exemplo? cur tiamdiu? etiamne privatus? etiamne reus? etiam penè damnatus? *In Verrem.*

Ex quibus intelligis hujusmodi minutis, crebrisque interrogatiunculis urgeri vehementiùs adversarium, & quasi densa telorum grandine obrui.

Ironia est, cum aliud planè dicimus, quam verba significare videantur. Ita Tullius de Verre homine crudelissimo, cum virum honestissimum innocentissimumque tempestate perfrigidâ in medio foro nudum religari jussisset, virgis cædendum, ut omnes quidem qui aderant huic spectaculo existimabant. Sic, inquam, Tullius jocatur de Verre. Fallit hæc hominis opinio; virgis iste cæderet sine causa socium populi Romani, atque amicum? Non usque eò est improbus, non omnia in eo uno sunt vitia, nunquam fuit crudelis, leniter hominem clementerque accipit, &c. *VI. Verr.* 68.

Sed stulti sumus, qui Africanum, Pompeium, nosmetipsos cum P. Clodio conferre audeamus: tolerabilia fuerunt illa: P. Clodii mortem æquo animo ferre non potest. Luget Senatus, mœret equester ordo, tota civitas confecta senio est, squallent municipia, afflictantur coloniæ, agri denique ipsi tam beneficum, tam singularem, tam mansuetum civem desiderant. Hæc de hominis

ſceleratiſſimi morte idem Tullius. *Pro Milone num.* 20.

Laus Ironica.

Adeſdum, mortalium humaniſſime, Luthere; ades, inquam, Reipublicæ Chriſtianæ illuſtre decus, magnum virtutis ſpecimen, abſolutum moderationis exemplar. Quis enim te religioſior fuit, unquam aut eſſe potuit, vel tum maximè cum, deſerto cœnobio, homines innumerabiles à ſeverâ vitæ ratione ad hilaritatem, ad compotationes, ad epulas, ad rerum omnium licentiam traducebas oratione & exemplo? Quis comior commodiorque, cum ſanctiſſimos homines proſcindebas maledictis? Quis modeſtior, vel dum verbis magnificis te omnibus anteponebas? O virum ſanctum! ô pium ac pudicum hominem! ô religioſiſſimum Sacerdotem! omnium mortalium ſceleratiſſime, audes his flagitiis, his libidinibus, hac turpitudine & audaciâ, te Catholicæ Religionis dicere vindicem? &c. Non te pudet, &c.

Præterire non poſſum ironiam illam mirabilem quam habet Tullius in Piſonem. Negaverat Piſo, quò ignaviam ſuam pudoremque tegeret, cum cæterorum more Imperatorum non obtinuiſſet honorem Triumphi, negaverat, inquam, ſe Triumphi cupidum unquam fuiſſe, contemnere ſe ho-

norem illum dixerat. Quam ejus vocem reprehendens Cicero, illum jactat, exagitatque prolixâ & illustri ironiâ, quam imitari sic poteris in religiosæ vitæ contemptores.

Audiamus callidos istos ex Epicuri aut Lutheri schola Philosophos, religiosæ vitæ institutum explodentes. Aiunt vile hoc esse vitæ genus, & naturæ ipsi repugnans: quod hominem naturâ liberum, & sui juris, arbitrio mancipet alieno, perpetuoque velut adstrictum carceri, non omni solum voluptate privet, sed etiam inerti labore conficiat, ac vigiliis, jejuniisque frangat, irrogatis, atque etiam susceptis sponte pœnis crudelissimè torqueat. O gravem argutamque philosophiam! Quam doleo, præclari Doctores, quod tam subtilem maturius non exprompseritis sapientiam, priusquam innumerabiles viri fœminæque omnium conditionum & ætatum contemptissimam istam vivendi conditionem amplecterentur. Neque enim integrum est, magnis Ecclesiæ Doctoribus, Basilio, Gregorio, Hieronymo, Chryostomo, & Augustino, consiliis jam uti vestris. Errarunt illi, non gustarant hanc vestram philosophiam: hanc enim imprudentes, & inconsultissimi homines, austerioris, ignobilisque vitæ rationem tenuerunt. Bruno, Parisiensis Academiæ lumen, pudet me tui; quid est quod relicto celeberrimæ urbis splendore, confectisque

studiis

ſtudiis, præruptarum inviarumque rupium horrendas ſolitudines petiiſti? Antoni, Benedicte, Dominice, cur non hos audiſtis tam doctos homines, tam eruditos, priuſquam in iſtum errorem induceremini? O ſtulti Epiphanii, Damaſceni, Hilariones, Cœleſtini & Eucherii! O amentem Franciſcum! ô nullius conſilii Albertum, Thomam, Bonaventuram, qui aſpernati voluptatum illecebras, & pernicioſa rerum fluxarum blandimenta, ad religioſa clauſtra convolarunt. Sed quoniam præterita mutare non poſſumus, quid ceſſant egregii Philoſophi hæc præclara præcepta dare adoleſcentibus innumeris, qui de hoc ineundo ſeverioris vitæ genere cogitant, ardent cupiditate incredibili Chriſti ſuave jugum ſubeundi; Ergo agite illos adite, meditamini quibus verbis incenſam illorum cupiditatem comprimatis, atque reſtinguatis. Valebitis apud incautos adoleſcentes, viri prudentiſſimi, apud ignaros experti ac periti, dicetis enim, ut eſtis homines ad perſuadendum perfecti, quid eſt, adoleſcentes lectiſſimi, quod vos horrida hæc vitæ ratio tantopere delectet? quid habet iſte religioſæ vitæ ſtatus quod vos alliciat? quid hiſpidus, & obſoletus habitus? quid ſolitudo ac ſilentium? quid caſtitas corporis, frequens jejunium? &c. Hac vos oratione non dubito quin illos in cœnobia jam pedes infe-

rentes possitis revocare, & ad paternas domos abducere, O temeritatem, incredibilemque dementiam! Lotharius Imperator, abdicatis supremæ dignitatis insignibus, ad humilem hanc, ut vocatis, vitæ conditionem se abjecit, captans ab honoris contemptu gloriam, & ab obscuritate loci verum splendorem nominis, Carlomannus, Carolo Martello progenitus, Austrasiæ Rex, rerum gestarum gloriâ clarus, eandem vitæ viam capessivit. Eandem Veremundus Castellæ, Ramirus Aragoniæ, Sigibertus, Chenredus, Inas, Etelredus, Angliæ Reges. Eandem augustissimæ Reginæ Theodora, Elizabetha, Radegundes, Batilda, aliæque Principes fœminæ inierunt: vos oculatissimi rerum æstimatores, sapientiores quam Lotharii, prudentiores quam Pepini, generosiores quam Carlomanni, abundantiores consilio, eruditione, ingenio & prudentia, quam Augustini, quam Gregorii, quam Basilii, quam alii omnes, qui impleverunt orbem terrarum virtutum meritis & doctrinæ gloriâ, ea contemnitis, quæ illi Christianæ religiones heroës præclara duxerunt.

Licentia figura est, quâ utitur orator, cum ea quæ gravia dictu sunt, aut periculosa, magnâ libertate dicturum se profitetur; ut:

Attende jam, Torquate, quam ego non

defugiam auctoritatem Consulatus mei; maximâ voce, ut omnes exaudire possint, dico, semperque dicam. Adestote omnes animis, qui adestis corporibus, erigite mentes auresque vestras, & me de indivisis rebus, ut ille putat, dicentem attendite. Ego Consul, &c. *Pro Syl. num.* 33.

Vos Patres Conscripti, (grave dictu est, sed dicendum tamen) vos inquam, Sulpitium vitâ privastis, &c. *X. Phil. num.* 8.

Postremò (erumpat enim aliquando vera & me digna vox) si ad eorum voluntatem dicta factaque nostra referuntur, optanda mors est, &c. *Phil. X. n.* 19.

Præteritio fit cum profitemur nos præterire, aut nescire, aut nolle dicere, quod tamen maximè dicimus.

Sed jam stupra, & flagitia omittam: sunt quædam quæ honestè non possum dicere; tu autem eò liberior, quod ea in te admisisti, quæ à verecundo inimico audire non potes. *II. Phil.* 74.

Nihil à me de pueritiæ suæ flagitiis audiet, nihil ex illa impura adolescentia sua: omnia præteribo, quæ mihi dictu turpia videbuntur: neque solum, quid istum audire, sed etiam quid me deceat dicere considerabo. 3. *Verr.* 32.

Nihil de illius intemperantia loquor, nihil de singulari nequitia ac turpitudine; tantum de quæstu, & lucro dicam. 6. *Verr.* 106.

Mitto nefarias nuptias, mitto expulsam matrimonio filiam: nihil de ejus cupiditate queror. *Pro Cluentio*, 188.

Omnia vetera prætermittam, unum illud illustre, notumque omnibus subjiciam.

Possem multa dicere de liberalitate, de ejus abstinentia, de cæteris virtutibus; sed mihi ante oculos obversatur Reip. dignitas, quæ me ad sese rapit, hæc minora relinquere hortatur. *Pro Sext.* 7.

Occupatio figura est, per quam ea quæ ab adversariis, aut ab ipsis auditoribus objici possent, prævertimus, ultròque rationem facti cujuspiam, dictive reddimus.

Quæret quispiam cur responderit non interrogatus? Quid igitur? debuitne suo silentio fateri confictum crimen?

At enim quæ causa fuit, cur id temporis domi remaneret? Remansit, quia comparari sibi illo die insidias noverat.

At etiam sunt qui dicant cedendum esse tempori, præferendam quandoque esse virtuti vitam. Quis amens hoc dixit unquam? Quis adeò rationis expers hoc asserere audeat?

Intelligo quid opponi possit: severius non esse agendum cum adolescentibus, ætati indulgendum; itane verò, si admissis velut habenis, feratur in omne nefas adolescentia, indulgendum est?

Video quid dicturus sis: coactus in-

quies, hoc crimen patravi: quis coegit? Quis afferre vim potuit voluntati tuæ?

Atque etiam jactare audebis liberalitatem in illo esse summam. O Deus immortalis! Hoccine est liberalem esse, collectum per multos annos patrimonium, uno die in lustris ac popinis profundere.

Sed audiamus Tullium, hac exornatione depellentem quod ab Judicibus objici poterat ipso statim orationis exordio: nam in exordiis maximè hujusmodi figura locum habet, ac præsertim in causis judicialibus, ad evellendas ex animis Judicum suspiciones, quæ reo nocere possent; ut remoto obice, liberius in causâ ingrediatur.

Credo ego vos, Judices, mirari quid sit, quod cum tot summi oratores, hominesque nobilissimi sedeant, ego potissimum surrexerim, is qui neque ætate, neque ingenio, neque auctoritate sim cum iis qui sedeant comparandus. Deinde causam affert cur ad dicendum accesserit, reliquo exordio.

Eodem ferè modo suam Divinationem in Verrem auspicatur, dum instituti sui causam redditurus, cur præter morem, & contra quam viri gravis officium postulare videbatur, se ad accusandum contulerit: sic agit.

Si quis vestrum, aut eorum qui adsunt fortè miratur, me, qui tot annos in causis

judiciiſque publicis ita ſim verſatus, ut defenderim multos, læſerim neminem; ſubitò nunc mutata voluntate ad accuſandum deſcenderim: is, ſi mei conſilii cauſam rationemque cognoverit, unà, & id quod facio probabit, & in hac cauſa profectò neminem proponendum eſſe mihi actorem putabit. *Tum rationes ſubjicit, quæ illum ad id impulere.*

Idem Cœlium defendens, ſic amolitur quod ſibi objicit. *num.* 39.

Dicet aliquis, hæc igitur eſt tua diſciplina? ſic tu inſtituiſti adoleſcentes? ob hanc cauſam tibi hunc puerum parens commendavit & tradidit, ut in amore & voluptatibus adoleſcentiam ſuam collocaret, & hanc tu vitam & ſtudia defenderes. *Tum deinde reſpondet ſibi, multa de indulgentia diſputans, quæ adoleſcentibus concedi poteſt.*

Sed longè præclarius in Verrem agens, occupat, infirmatque ea quæ reſpondere poterat Hortenſius Verris Patronus.

Quid agam? *inquit*, quò accuſationis meæ rationem conferam? quò me vertam? ad omnes enim meos impetus, quaſi murus quidam, boni nomen Imperatoris opponitur. Novi locum, video ubi ſe jactaturus ſit Hortenſius? belli pericula, tempora Reip. Imperatorum penuriam commemorabit; tum deprecabitur à vobis ne patiamini talem Imperatorem populo Romano Siculorum

teſtimoniis eripi, neve obtineri laudem Imperatoriam criminibus avaritiæ velitis. *VII. Verr. num.* 2.

Proſopopœia eſt oratio, in qua rebus mortuis, aut ſenſus inexpertibus, ſermonem accommodamus: aut abſentes tanquam præſentes, vitâ functos tanquam ſpirantes ac loquentes inducimus.

Exiſtat ex ipſa familia aliquis, ac potiſſimum cæcus ille, qui profecto ſi extiterit, ſic aget, & ſic loquetur. Mulier, quid tibi cum hoc adoleſcente? &c. *Pro Cæl.* 23.

Exiſtat ergo ille vir parumper cogitatione veſtra; quoniam re non poteſt, ut conſpiciatis eum mentibus, quem oculis non poteſtis. Annon ita loquetur? *Pro Balb.* 45.

Qui populus, ſi tecum congrediatur, & unâ voce ſi loqui poſſit, hæc dicat. Ego tibi illum non antepoſui, &c. *Pro Planc.* 12.

Etenim ſi mecum patria, ſi cuncta Italia, ſi omnis Reſp. loquatur: Marce Tulli, quid agis? Tu enim exire patieris? &c. 1. *Cat.* 27.

Patria tua tecum, Catilina, ſic agit, & quodammodo tacita loquitur. Nullum jam tot annos facinus, niſi per te, &c. *Ib.* 18.

Quod ſi nunc ille Brutus reviviſcat, & hic ante pedes veſtros adſit, nonne hac uteretur oratione? Ego Reges ejeci, vos tyrannos introducitis. Ego, &c. *Phil.* 7.

Prosopopœia anni proximè elapsi.

Revocemus lapsum retrò tempus, & tanquam è communi rerum caducarum sepulchro excitemus annum quem proximè vidimus expirasse; annon istis verbis nos objurgaret, si loqui posset? Amentes, inconsulti mortales, siccine momenta temporis, quo nihil pretiosius est, effluere passi estis? Sic horas, sic dies & menses ignavè stolideque collocastis? O stultitiam incredibilem? Annus ego, qui nuper abii, quem nuper obistis tam negligenter, concessus vobis singulari Dei beneficio fueram, ut ope meâ exiguis mortalis hujus vitæ laboribus immortalem gloriæ fructum pararetis. Nunc autem consumpsistis me, proh pudor! quibus in rebus? dicamne? vix audeo; dicendum tamen: in nugis, heu! in otio. Leviora hæc sunt, me turpissimarum luto libidinum conspurcastis, &c.

Reticentia eadem fermè figura est, atque præteritio, Aposiopesis Græcè dicta, cum scilicet post aliquot verba sermo abrumpitur, neque perficitur quod dici cœptum erat; ut, Tu istud ausus es dicere, homo omnium mortalium ... quæro quonam te digno moribus tuis appellem nomine?

Huc pertinet illud Virgilianum de Neptuno.

Jam

Jam cœlum terramque meo sine Numine venti
Miscere, & tantas audetis tollere moles?
Quos ego... sed motos præstat tollere fluctus.

Sermocinatio, seu Dialogismus est ficta personarum collocutio, sive quis solus loquatur, sive plures inducantur simul colloquentes: ut patet in hoc exemplo.

Mercator locuples, non auro minus quàm ætate gravis, filiam habebat nubilem, & unicam. Eam cum nuptui tradidisset adolescenti nobili, pro dote bona sua donavit omnia. Brevi errorem animadvertit; cum vidit se contemni indignum in modum à filia, generoque; sic, ut ne aspectu quidem dignarentur obvium. Nec abjicit tamen omnem spem levandæ ægritudinis. Consilium hoc init callidum. Amico denarrat causam doloris sui, & quid excogitarit simul aperit. Nummos, inquit, in hanc rem mihi commoda ad paucos dies. Sume, ait amicus, ex hac arcula quantum voles. Summam iste capit non levem, domumque redit plenus spei maximæ. Vix ingressus cubiculum, generum audit suum scalas domus ascendentem; abdit se in conclave senex, effundit aureos in mensam, & numerare nummos altâ voce, claroque tinnitu incipit. Ad sonitum accurrit gener, &, Gratulor, ait, mi pater, tantam adhuc tibi superesse bene de tuis merendi facultatem. Cum senex: Hanc

ſummam à debitore recepi hodie, mutuò daturus ex amicis meis cuipiam. E veſtigio uxorem ille adit, &, ô nos amentes, inquit, nimiumque credulos! vetulus noſter etiamnum auro affluit. At illa: Quid ais? auro affluit? ſaxo ad nos brevi totum refluat. Nec plura, ad patrem devolat, vultum ad blanditias componit, melleis verbis parentem ſalutat. Ille dolum dolo excipiens; Optimè valeo, inquit, ac te adveniſſe gaudeo id temporis; volo enim teſtamentum condere; teque ſcribere heredem. Beas me, inquit illa; & cur me id celaras, pater, filiam tuam, quæ te his oculis plus amo? Nimirum, ait ſenex, non omnia ſunt quovis evulganda tempore; Tabellionem arceſſe protinus. Arceſſitur, facit ille teſtamentum; ſummo deinceps honore colitur; moritur demum, ſumptuoſo effertur funere; aperto teſtamento, pater fraus, ſeque deluſos dolent doloſi conjuges.

Subjectio, figura eſt, quâ orator vel interrogat ſeipſum, & reſpondet ſibi, vel cum alium interrogat non expectat reſponſum, ſed aliud de ſuo addit.

Quam affers excuſationem abſentiæ tuæ? fuiſſe te morbo impeditum? at valebas ut cum optimè? Negotiis diſtentum? at ludendo contriviſti diem totum.

Quare venenum dare vellet? ne aurum redderet? num quis petivit? ne crimen hæ-

reret? num quis objecit? *Pro Cæl.*

Tu meam domum religioſam facere potuiſti, ecquâ mente? quâ invaſeras: quâ manu? quâ diſturbaras: quâ voce? quâ incendi juſſeras: quâ lege? quam non ſcripſeras, &c. *De Haruſp.* 33.

Non appellabitur hoſtis Reipublicæ qui leges violarit? tu reſcidiſti: qui Senatus auctoritatem contempſerit? tu eam oppreſſiſti: qui ſeditiones foverit? tu exciſtati.

Quanta eſt, Deus immortalis, humanæ mentis pernicitas! quàm celeres ingenii motus! Vis pervadat terras ac maria? jam pervaſit. Jubes in Cœlum evolet? jam evolavit. Cupis detinere? non potes. Quo enim obices objicies? pone terræ molem, penetrabit. Oppone Oceanum, tranſiliet. Mundum ipſum univerſum objice, momento ſeparabit univerſa.

Quid tam novum & inuſitatum quàm puerum duodecim annorum omnes omnium Poëtarum tenere fabulas? tenet accuratè: artem dicendi callere penitus? callet. Dialecticæ argutias, & Juriſprudentiæ tricas didiciſſe? apprimè didicit. Quid tam incredibile, quàm id ætatis adoleſcentulum Latinam, Græcam, Hebraicamque linguam habere probè perſpectas cognitaſque? habet cognitas. Quid denique tam admirabile, quàm eo tempore, quo alii vix loqui expeditè ſciunt, de Philoſophiæ arcanis, & Theologiæ my-

ſteriis coram celeberrimo cœtu doctiſſimorum cum laude diſputare? adverſantium petitiones eludere, palmam referre? Diſputavit, eluſit, retulit.

Suſtentatio figura eſt, quâ ſuſpenſos tenemus aliquandiu audientium animos, donec tandem id quod quaſi animo conditum ſervabatur exponimus. Adhiberi autem ſolet hæc figura, cum explicaturi ſumus aliquid inuſitatum, admirabile, aut inexpectatum, niſi fortè quis jocari velit aut movere riſum, ut facit Martialis hoc Epigrammate:

Quod convivaris ſine me tam ſæpe, Luperce,
Inveni noceam quâ ratione tibi.
Iraſcar, licet uſque voces mittaſque, rogeſque:
Quid facies, inquis? quid faciam? veniam.

Cauſa dictâ ſervi damnati ſunt. (*inquit Tullius in Verrem.*) Quid deinde? quid cenſetis? furtum fortaſſe, aut prædam expectatis aliquam? Nolite uſquequaque eadem quærere: in metu belli furandi qui locus eſſe poteſt? Produci ad ſupplicium neceſſe eſt; itaque producuntur, & ad palum alligantur. Etiamnum mihi expectare videmini, Judices, quid deinde factum ſit; quod iſte nihil unquam fecit ſine aliquo quæſtu atque præda &c. Expectate facinus quam vultis improbum, vincam tamen expectationem veſtram. *Tum ſubjicit quo pacto Verres pecuniâ corruptus reos ſolvi juſſerit. VII. Ver. 10.*

Audite quanto fuerint olim in pretio litteræ, quibus homines doctos honoribus ornarint non ipsi modò Reges, sed Tyranni. Platonem Syracusas venientem excepit Dionysius Tyrannus: at quâ pompâ? quo apparatu? Expectatis hîc forsan ei vias fuisse cylindro æquatas, ut Caligulæ? aberratis. Aureis resparsas ramentis, ut Commodo? hallucinamini. Floribus constratas, ut Heliogabalo? nihil minus. Quid igitur? accipite atque suspicite. Platonem ipsum, aureis vectum quadrigis, auriga ipse Dionysius in urbem introduxit.

Hæc nuper fœmina ancillulam cum ferire vellet, idque non posset commodè, quod manus haberet impeditas; (tenebat enim alterâ speculum, alterâ gemmeum torquem, & armillas aureas:) quid illam fecisse putatis? Speculum illud, dicet aliquis in ejus caput impactum fortè comminuit? nequaquam, nam pretiosius erat, quàm ut de causa tam levi frangeretur. Quid? num pede illam percussit, aut cubito? nimis hoc usitatum est cuivis de vulgo mulierum. An conviciis laceravit? & illud etiam nimis vulgare. Quid igitur facere potuit? neque enim alia videtur esse ratio explendæ iracundiæ, aut doloris ulciscendi: imò alia est, sed insolita ac nova. Nimirum dentibus rem agere instituit. Ain' tu, dentibus? quonam verò modo, Puellam, quæ à tergo erat ejus ut capillos

comeret, coram venire jubet; paret illa: tum verò inhumanissima hæc mulier in ejus os irruens, nasum impetit, cumque avertens opportunè ancilla vultum, pro naso obtulisset aurem, hanc furia pene totam mordicus abstulit. O nequitiam inauditam!

Transitio non tam figura est, quàm quidam veluti figurarum nexus, quo fit ut aptè inter juncta orationis membra cohæreant, efficiantque unum quasi corpus. Dicitur autem transitio, quod per illam ab una orationis parte transeatur ad aliam; quod quâ ratione sit præstandum, non tam præceptis, quàm usu & lectione, condiscendum est. Moneo tantùm nullam rem ferme esse, in qua orationis ingenium industriaque magis eluceat, quàm in his transitionibus; easque omnium illustriores vulgò censeri, quæ orationis partes ita delicatè committunt, ut ipsæ commissuræ vix appareant. En tibi nonnullas vulgares formulas.

Ad hæc illud etiam considerandum nobis est.

Adde his, accedit his, accedit ad hoc, huc accedit quod, &c.

Huc pertinet, eodem pertinet, his finitimum est, huic proximum est illud, &c.

Ad hunc ordinem referendum est quod domi contigit, &c.

Jam verò quid referam? &c. Age verò, explicemus nunc, &c. Quid, quod suos etiam incessit?

Nihil jam dico de illo ſcelere Omitto domeſticas ejus ſordes. Nam illud quid attinet commemorare?

Sed hæc utcumque ignoſcenda; illud quis ferat?

Audiſtis graviſſima, ſed audietis graviora.

Sed hæc privatim, nunc quæ publicè geſta ſunt videamus.

Sed hæc juvenis peccavit, nunc ſenis virtutes audietis.

Quid his immoror? ad id quod eſt hujus cauſæ caput feſtinet oratio.

Habes quid in illum contulerim beneficiorum: nunc quam gratiam mihi retulerit accipe.

Sed hæc vetera, illud autem recens.

Sed ne fortè ex multis rebus geſtis M. Antoni, rem unam pulcherrimam tranſiliat oratio, ad Lupercalia veniamus. Non diſſimulat, Patres Conſcripti, apparet eſſe commotum, ſudat, pallet.

Sed arrogantiam hominis, inſolentiamque cognoſcite.

At etiam auſus eſt? quid autem eſt quod tu non audeas?

Ad ejus Tribunatum, qui ad ſe ſe jamdudum vocat, & quodammodo abſorbet orationem meam, contento ſtudio curſuque veniamus.

Sed nimis multa de nugis: ad majora veniamus.

CAPUT QUARTUM.

De Amplificatione.

AMplificationis nomine hîc ego cùm Cicerone intelligo graviorem quandam affirmationem, quæ motu animorum conciliat in dicendo fidem, & quæ nonnisi ad magnas, graveſque cauſas adhibetur: cum Iſocrate, artem illam intelligo, quâ ex parvis ampla, (unde amplificationis nomen deductum eſt) ex auguſtis extenſa & lata, (ex quo dilatatio nuncupatur) ex compreſſis diffuſa, & explicata fiunt.

ARTICULUS I.

Amplificandi prima ratio.

AMplificare non eſt inani verborum exaggeratione rem augere ſuprà modum, eique plus attribuere, quàm veritas concedat. Sed amplificare quidpiam dicimur, quoties ea quæ inſunt in ipſa re, aut affinitatem habent cum illa, exprimimus dicendo. Sic ſuas propola merces amplificare dici poteſt, cum quæ habet variis in ciſtellis recondita, convoluta, & complicata, evolvit, exponitque in officina ſuo quæque loco: ſimiliter Orator dilatare dicitur aliquid, cum ejus partes omnes, alias aliis inſertas, ac permixtas explicat, ut ſingulæ appareant:

& ſuum ab aliis ſegregatæ obtineant locum. Quod planius ut fiat, adverte nullum eſſe argumenti genus, nullam ſententiam, propoſitionem nullam, quæ cum ſit quoddam totum, ſeu phyſicum, ſeu morale, partes non habeat ſuas, vel phyſicas, vel morales, hoc eſt cogitatione diſtinctas. Primi generis partes habet hæc propoſitio: *Orbem peragravit univerſum.* Orbis enim veris partibus conſtat, terrâ ſcilicet, ac mari, provinciis, regnis, variis regionibus. Secundi generis partes habet iſta: *Caïnus fratrem interfecit.* Nam execrandi hujus facinoris partes ſaltem animo diſtingui inter ſe poſſunt: adjuncta nimirùm ſingula, quas vulgò circumſtantias dicimus; cujuſmodi ſunt, perſona, locus, tempus, inſtrumentum, finis, &c. quæ huic ſceleri ſunt loco partium. Obſerva porrò cuivis pronum eſſe, veras ac naturales partes totius cujuſpiam invenire, quod nimirùm cadant ſub oculos: at quas morales diximus, non ita facilè deprehenduntur; quippè quæ ab ingenio noſtro pendeant, & mentis acie quaſi producantur. Itaque requiritur ratio quædam, quâ facilius inveſtigari & inveniri queant. Hanc verò rationem docet Rhetoricæ ars, ut in ſequentibus exemplis videre eſt.

Rempublicam conservavit Cicero.

Ab enumeratione partium.

Cum perditissimorum hominum nefarios conatus repressit in Consulatu, audaciamque refutavit M. T. Ciceronis summa vigilantia, & divina dicendi vis; Senatus auctoritatem debilitatam, ac propè oppressam erexit, Equites Romanos asseruit in libertatem, plebem vindicavit à servitute crudelissima, ignem ab ædibus prohibuit, sacrilegia & rapinas ab aris & templis, à mœnibus ruinam, tyrannidem à Curia, Rempub. denique universam jam præcipitantem & in certum ruentem exitium, invicto robore sustinuit, mirabili solertiâ excitavit, & in pristinum gradum restituit.

Vides ibi recensitas partes Reipublicæ singulas.

Judas prodidit Christum.

Ab enumeratione adjunctorum.

Partes illius propositionis adjunctæ sunt.

Quis prodidit, quem, quibus, quamobrem prodidit, quibus auxiliis, quomodo, ubi, & quando prodidit. Quibus omnibus in unum collectis proditionem illam sic expones. (*Quis* ? immanis ille furcifer ac latro, terrum illud horribileque hominis monstrum

ex omni ſcelere concretum, viliſſimus ille deteſtabiliſque ſervus. (*Quem?*) Dominum ac Deum ſuum, omnis ſanctimoniæ fontem, omnis theſaurum ſapientiæ, hujus univerſitatis effectorem, ſummumque arbitrium. (*Ubi?*) in horto divinis dudum ipſius veſtigiis, precibus ac lacrymis, nunc etiam fuſo humi ſanguine, recens conſecrato. (*Quando?*) hac eadem nocte: quâ poſt celebratam cum illo cœnam, lutulentos ejus pedes Chriſtus ipſe abluerat & exterſerat. (*Cur?*) œſtro avaritiæ percitus turpiſſimâ pecuniæ cupiditate ſtimulatus (*Quomodo?*) non apertâ vi, ſed dolo irruens, non denuntians palàm bellum, ſed pacem ſimulans fictâ ſalutatione, peſtilenti complexu, atroci oſculo. (*Quibus?*) nefandæ carnificum cohorti, quibus ſtipatus erat, & infenſiſſimis inimicis, ejus vitæ jamdiu inſidiantibus, per inauditam, execrabilemque perfidiam vinciendum, excruciandum, ac contrucidandum objecit. Poterunt illæ partes ſeorsùm ac ſeparatim tractari, additis tranſitionibus idoneis.

ARTICULUS II.

Amplificandi rationes aliæ.

ALiæ amplificationis rationes ducuntur ab aliis locis oratoriis, in quibus nimirùm, tanquam in quibuſdam pyxidibus,

argumenta, & probationes includuntur. Quemadmodnm autem pyxidibus, narthecíisque adſcribi ſolent earum rerum nomina quas continent, ita hi loci quibuſdam notis indicant quid in quoque loco quæri oporteat. V.g. hæc nota, ſeu epigraphe, *à definitione*, oſtendit inquirendas eſſe illo loco definitiones rerum de quibus agitur. *A notatione nominis*, inveſtigandum eſſe quid rerum illarum nomina ſignificent. *A diſtributione partium*, quibus partibus illæ conſtent: & ſic de aliis. Illud autem præcipuè curandum eſt & indagandum, qui loci argumento, quod ſuſcepiſti, convenientiores ſint, & qui minus idonei, ut his omiſſis, diligentius excutias illos.

Quo pacto ex omnibus locis capi argumenta poſſint, non uno loco docuimus capitibus 9. 10. primæ partis hujus libri.

Nonnullos ad inveniendos rei cujuſlibet proprias dotes adjuvat ſeries quædam, & index nominum adjectivorum, & ſubſtantivorum, è quibus colligunt quid in laudem aut vituperationem dici poſſit.

Adjectiva ad laudem pertinentia.

Amirabilis, auguſtus, amabilis, beatus, bonus, carus, conſtans, deſiderabilis, divinus, doctus, dulcis, fauſtus, fortis, glorioſus, gratus, honeſtus, honoratus, illuſtris, innocens, juſtus, laudabilis, magnifi-

cus, nobilis, perfectus, pius, potens, præclarus, rarus, ſacer, ſalubris, ſanctus, ſapiens, ſplendidus, ſublimis, tranquillus, vetus, vigilans, utilis.

Subſtantiva laudis.

Aſtrum, cœlum, cor, decus, agnus, conſolatio, corona, flos, lux, pax, præmium, quies, Rex, regnum, religio, ſalus, ſceptrum, ſol, templum, theſaurus, victoria, vita.

Adjectiva vituperii.

Arrogans, aſper, atrox, auſterus, barbarus, caducus, cæcus, callidus, captivus, contagioſus, contemptus, corruptus, crudelis, damnoſus, deformis, demens, deplorandus, deſperatus, durus, egens, fallax, ferreus, ferus, flagitioſus, fœdus, fœtidus, funeſtus, furax, furioſus, horridus, ignarus, ignavus, improbus, imprudens, impurus, inanis, incommodus, infamis, infauſtus, infidelis, ingratus, injuſtus, inſidioſus, inſolens, intemperans, intolerabilis, inutilis, lethifer, malus, miſer, moleſtus, mutabilis, nocens, obſcurus, odioſus, periculoſus, rebellis, rudis, ſacrilegus, ſeverus, ſordidus, ſtupidus, temerarius, turpis, vanus, vilis.

Substantiva vituperationis.

Bellum, cadaver, calamitas, carcer, catena, cœnum, crimen, dæmon, damnum, dedecus, dolor fæx, fames, fel, fœditas, insidiæ, morbus, mors, odium, seditio, serpens, servitus, spinæ, strages, stultitia, tyrannus.

Adjectiva communia.

Absconditus, abundans, adversarius, æternus, afflictus, amicus, aptus, facilis, fertilis, fœcundus, immensus, immortalis, incensus, indignus, novus, patiens, perseverans, plenus, primus, armatus, avidus, bellicosus, celer, deceptus, insatiabilis, insignis, levis, liber, longus, lugubris, magnus, necessarius, severus, similis, tristis, vacuus, venialis, vulgaris.

Substantiva communia.

Arbor, ars, arx, aula, basis, calor, canalis, campus, causa, clavis, columna, cunæ, cura, deliciæ, fama, fax, flamma, fons, fornax, labor, lac, lex, opinio, orbis, pondus, radix, rumor, speculum, via.

Articulus III.

Figuræ Amplificationi præ cæteris idoneæ.

MAgna pars Amplificationis consistit in figuris quibus argumenta ornantur. Illas exemplo ab uno facilè cognosces. Li-

bet hanc ſententiam amplificare & illuſtrare.

Peccatum fugiendum eſt, quia innumeras in hac vita pœnas affert, & æternas in altera, illam efferes.

1. Simpliciter & ſine exornatione, per trimembrem periodum.

Peccatum idcircò inſectari debemus immortali odio, & vel ipſius umbram exhorreſcere, quia innumeras in hac vita parit ærumnas, & in altera cruciatus afferre ſolet ſempiternos.

2. Per interrogationem ſimplicem.

Quid peccato deteſtabilius? quid magis eſt abominandum? Nonne graviſſimis doloribus in hac vita corpus, angoribuſque mentem afficit, æternoque poſt mortem ſupplicio utrumque diſcruciat?

3. Per interrogationem objurgatoriam.

Quid agis, amens? quid moliris, ſcelerate? quid eſt quod tot flagitiis corpus, animumque contaminas? An neſcis innumerabiles à peccato miſerias invehi? An ignoras illam unam originem eſſe malorum omnium?

4. Per interrogationem & Apoſtrophen.

Quis te, ô beatarum mentium dux quondam, princeps Lucifer? quis, inquam, te unà cum tuis aſſeclis ab altiſſima cœli regione præcipitem egit in tartarum? Dic tu, mortalium, mortiſque parens infortunatiſſime, quis te à feliciſſima vitæ conditione in

infelicem deturbavit? Nonne peccatum?

5. Per Apostrophen.

O peccatum exitiosum! ô maximum unicu rque malum! cum fœdum adeo turpeque sis, cur te non adversamur? Cum summam æternamque nobis perniciem afferas, quamobrem te admittimus?

6. Per Apostrophen ad peccantes.

O cæci, ô inconsideratissimi, ô dementiores pecudibus homines, qui tam levi de causa toties, tamque immania scelera patratis! quid? vosne latet quàm horrenda vobis pœna immineat, quantam malorum vim in vestrum caput struatis?

7. Per Apostrophen & Exclamationem.

Quàm verè sapienterque dici solet ignorantem esse quicumque peccat! nescire illum quid agat, quibus se malis implicet! Ita est profectò: Nescis impure. Nescis quò tua te nefaria libido rapiat. Nescis, avare, nescis quod ad scopulos te allisura sit cupiditas opum? Ignoras, helluo, quàm te in Carybdim immergas? Ignoras, homo vanissime. in altum plerosque tolli, quo lapsu fœdiore ruant?

8. Per Apostrophen & Deprecationem ad Deum.

Te, Deus Optime Maxime, per infinitam illam tuam in humanum genus benignitatem oro, obsecroque, immeritis licèt veniam tribue. Excæcat miseros dementia, fu or

furor de poteſtate mentis dejicit, abripiuntur æſtu cupiditatum; peccati gravitatem minimè ſentiunt; nec quàm fœdis ſe maculis inficiant, vident; nec quàm impiè divinum tuum numen offendant advertunt ſatis; nec quàm horrendis ſe pœnis obſtringant inſani cogitant.

9. Per Apoſtrophen, & Imprecationem ad Deum.

O ſancte Deus! aſpernantur impii tuum numen, tua ſacra contemnunt, religionem violant! Quouſque tantam impudentiam, malitiamque patiere? quouſque abutemur ſceleſti patientiâ tuâ? quin pœnas maturè repoſcis tot flagitiis debitas? Levia ducunt quæ in hac vita tolerant; morte atroci plecte perditos, æternis obrue catenis rebelles, ſempiternis conſceleratos ſuppliciis macta.

10. Per Communicationem.

Si imminentem à tergo carnificem videres ſtricto ferro, manuque jam elatâ paratum ad cervices tibi amputandas, ſimul ac eſſet quidpiam contra honeſti leges à te commiſſum; quid ageres? quidquamne tale perpetrares? Atqui cum immineat tibi æterna mors, novis te quotidiè criminibus inquinas?

11. Per Exclamationem.

O amentiam mortalium! ô ſtultitiam incredibilem, omnibus lacrymis, gemitibuſque deplorandam! Turpem momenti volup-

tatem dolor excipit nunquam finiendus! hoc illi ſciunt, hoc fatentur, hoc prædicant, & peccant tamen, & flagitia flagitiis cumulant.

12. *Per Prætentionem.*

Ut te à peccando deterream, non hîc ego mala enumerabo omnia quæ culpam conſequuntur: quis omnia illa vel cogitatione recenſeat? Silebo dolores corporis, angores mentis, terrores ſtimuloſque conſcientiæ, & inteſtinos cruciatus: hæc, inquam præteribo mala omnia, quod tametſi graviſſima, finem habitura ſint aliquando; æterna ſolùm inferorum ſupplicia commemorabo, quibus torqueberis in omne tempus, niſi reſipiſcas.

13. *Per Hypotypoſin malorum hujus vitæ.*

Enumera, ſi potes, partem malorum minimam quæ parit peccatum. Cerne ardentes bello regiones, hæc peccatum excitavit incendia. Vide exhauſtas regiones incolis, quas lues abſumpſit; hanc induxit luem peccatum. Aſpice lamentabili nece proſtratos urbium cives, quos inteſtina odia in mutuam perniciem armarunt: hæc odia movit peccatum. Intuere quantis morborum doloribus, quot ærumnis obruatur hominum genus; hæc damna omnia peccatum invehit.

14. *Per Hypotypoſin malorum alterius vitæ.*

Non te movent ærumnæ & calamitates quibus obruuntur ſcelerati, dum hujus adhuc fruuntur uſurâ lucis. Deſcende cogita-

tione in Tartarum, cerne ignes illos, rotas & verbera; cerne voragines præaltas, & ſine fundo foſſas, mephitim ehxalantes intolerabilem, ſulphureamque flammam atro mixtam fumo evomentes. Aſpice ut laniantur iſti, ut torrentur alii, ut diſcerpuntur illi, ut omnes incredibiliter cruciantur. Peccatum tantis illos pœnis addixit.

15. *Per Subjectionem ab Effectis.*

Si nondum te tartarei hujuſce monſtri fœditas terret, at ſaltem exhorreſce quæ mala progignit. Quid enim turbas movet, ſeditiones excitat, bella generat? nonne peccatum? Quid infert mentis ægritudines, quid morbos, quid cruciatus, quid cædes innumeras? Nonne ſunt iſta peccati ſtipendia? Quid naufragia navigantibus, quid peſtilentiam urbibus, quid agris vaſtitatem, quid rebus extremam perniciem, quid mortalibus denique omnibus mortem ſempiternam importat, niſi peccatum?

16. *Per ſubjectionem ab Adjunctis.*

Quò te ages, infelix, poſt conceptum patratumque facinus? quò te recipies, ut fugias ſequentem pœnam? quem in locum te abdes, quò Furiæ ardentibus tædis armatæ te non inſectentur? Diſcedes in deſertiſſimas ſolitudines? te ibi lancinabit acerbius ſcelerum tuorum conſcientia. Venies in publicum? ardebunt in te odia omnium bonorum.

Quem appellabis, qui propulſet à tuo capite imminentem peſtem? Amicos? improborum amicus nemo, niſi improbus. Affines, quos dedecoraſti? Propinquos, quibus labem aſperſiſti? Parentes, quos affeciſti maculis æternæ infamiæ? Ad bonos beatoſque genios te convertes? exhorrent tuum conſpectum Ad ipſum Deum? quem offendiſti, qui pœnas brevi à te infinitas repetet, niſi quam mox illum verâ placare pœnitentiâ conaris.

17. *Per Subjectionem à Definitione.*

Quod malum, quod morbi genus, quæ calamitas, quod infortunium eſſe poteſt, quod non oriatur à peccato? Plagas times? tortor eſt. Ignominiam metuis? nihil peccato turpius. Vitam amas? ah! mors eſt omni morte crudelior.

18. *Per Proſopopœiam.*

Dictis meis fidem non adhibes? audi quid vociferentur homines illi, quos vel in hac vita conſcientia malefactorum divexat, vel qui ſuppliciis nunquam terminandis torquentur in inferis Peccata ſunt, inquiunt, à nobis commiſſa, quæ nos excruciant; hæ ſunt Furiæ quæ nos quieſcere non ſinunt; hi carnifices qui nos dies noctesque dilaniant; hæ flammæ quibus urimur; hi ſtimuli quibus fodimur; hæc verbera quibus laceramur; hæ rotæ quibus miſerabilem in modum diſtrahimur.

19. *Per Antitheses.*

Exultas miser, exsilisque præ gaudio, vel dum te sceleribus contaminas; vinctus es, & liberum te prædicas; conceptam in præcordiis mortem contines, & sectaris vitæ delicias; paratur tibi mala crux, & rides; impendet capiti suprema calamitas, nec moveris; discedit tuos ante pedes terra horrendo hiatu, & in barathrum lætus insilis. O cæcitatem!

20. *Per Antitheses & comparationem.*

Age, scelerate; age, facinorose; confer voluptatem quam peccando percipis, cum dolore quem patrato scelere hauris. Evanescit illa puncto temporis: iste diuturnus, & nisi vitam emendas, sempiternus futurus est. Stat illa velut foris; hîc totum pervadit hominem, nec corpus torquet modò, sed animum angit, æternùmque cruciat.

21. *Per Concessionem.*

Esto, sit ita ut dicis; insint flagitiis illecebræ, quæ blandiantur sensibus. At catenarum, quibus animum opprimunt, nonne gravitatem sentis? Oscula, quæ libat scelerata voluptas, sunt mollia, fateor: At quos simul infigit ungues, quæ vulnera infligit, eane tu grata, eane suavia esse dices? Non injucundè canunt Syrenes fraudulentæ, ita est, at quos in scopulos quas in syrtes insidioso cantu te pertrahant non animadvertis?

Placet hamus dolosam tegens escam: at voratus necat.

22. *Per Distributionem.*

Blandum quidem est peccatum ad voluptatem, sed crudelissimum est ad pœnam, fœdissimum ad ignominiam, æternum ad diuturnitatem. Et illud in se admittere quis audeat, eo delectari, in illo vivere, cum illo mori?

23. *Per Imprecationem.*

Mortalium nequissimi, ecquando facietis peccandi finem? nullumque statuetis improbissimæ libidini modum? Ecquæ vos ratio ab insania, aut ab impudicitia pudor, aut ab effrænata licentia timor, aut à scelere pietas, aut à dedecore honestas, revocabit?

24. *Per Dubitationem & Gradationem.*

Quo te nomine appellem, noxa exitialis? Morbum? morbis omnibus acerbior es. Pestem? te nulla pestis terrior, ac præsentior. Incendium? aliquid es perniciosius. Feram immanem? immanior existis. Mortem calamitosissimam? parum est illud quoque. An illa simul omnia te esse dicam? nec satis illud erit etiam; ut enim hæc simul omnia in unum mala confluant, corpori duntaxat perniciem inferunt, tu grassaris in animum: & quamvis ad animum illa pervenirent, finem tamen haberent aliquando, tu nullum cruciandi finem facis.

25. *Per Gradationem & Interrogationem.*

Ubinam tandem aliquando subsistes, culpa pestilens? quo demum in gradu malorum hærebis? Dolore corpus conficit, annon id satis est? Caliginem offundis menti, labefactas judicii vim, frangis ingenii vires, hebetasque aciem, de statu naturæ totum hominem dejicis: quò ultra serpes? Etiam mortem affers teterrimam? scio, ac video. At si mors saltem esset malorum postremum. Non erit; ultra mortem quoque peccatum immortale malum desæviet.

26. *Per Ironiam.*

Immitis injuriusque sum, qui innocentissimorum hominum deliciis officiam, qui importunâ oratione voluptates turbem liquidas, quibus indulgent. Sinamus eos per otium frui conquisitis tanto labore commodis; oblectent se vino; cædibus rapinis, volutate vos in cœno libidinum, obsequimini genio, indulgete cupiditati, nihil inde mali timendum vobis est.

27. *Per Expositionem, à simili.*

Videte stultitiam peccantium: ut certius celeriusque pereant, suis sibi sumptibus arcessunt malorum ultimum; domos ipsimet suas fodiunt, quibus obruantur: pyras extruunt, in quibus ardeant; nectunt laqueos, queis se interimant: momentaneas aucupantur voluptates, ut semper duraturis doloribus crucientur.

28 *Per Synonyma, à dissimili.*

Quis satis miretur, inconsiderantiam ne dicam nostram, an dementiam? qui ob inane lucrum rei levissimæ, nulliusque pretii, curis vigiliisque atterimus vitam? quam fluxam voluptatem multorum emimus annorum labore, unumque diem ut vivere beatos liceat, totam consumimus ærumnis ætatem. Ut verò æterna evitemus damna, ut immortale fugiamus dedecus, ne à peccando quidem abstinemus.

29. *Per Deprecationem.*

Quò, quò ruitis infelices? Ah! per salutem vestram precor, absistite. Prærupta lubricaque in crepidine versamini præalti præcipitii; quid occlusis luminibus, impetuque malesano præcipites ruitis? Aperite, vos oro atque obtestor per quidquid vobis carum est, aperite oculos, ac circumspicite tantisper quàm horribilia vos mala circumstent.

30. *Per Cohortationem.*

Detestamini ergo, adolescentes, abhorrete morte pejus & inferno culpam omnem; occasiones peccandi declinate omni animi solertiâ, omni contentione mentis. Id unum spectent cogitationes vestræ omnes, ut præstetis vos immunes à noxa, ut devitetis delicta quælibet, ut puram ab omni labe vitam illibatamque traducatis, cum obscurum jam vobis esse non possit innumerabiles ærumnas,

ærumnas, æternaque mala peccantibus impendere.

ARTICULUS IV.

Fontes, & exempla quædam graviorum Amplificationum.

GRaviores illæ Amplificationes præcipuè adhibentur ad movendos auditorum animos, in quo solet Eloquentia triumphare. Ducuntur autem, ut sæpè diximus, ab insignioribus locis oratoriis certo quodam modo vehementiore & splendidiore tractatis, adhibitis nimirùm figuris verborum & sententiarum illustrioribus, ut è sequentibus exemplis apparebit.

Primus hujusmodi Amplificationum fons est locus à definitionibus conglobatis, cum scilicet ejusdem rei variæ definitiones in unum locum congeruntur; undè alio nomine congeries, seu frequentatio definitionum vocatur hic locus Ita Cicero non satis habens dixisse incensam esse Curiam, adjecit definitiones Curiæ plurimas.

Curiam, inquit, incendit, quo quid miserius, quid acerbius, quid luctuosius vidimus? templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilii publici, caput urbis, aram sociorum, portum omnium gentium, sedem ab universo populo Romano concessam uni ordini, inflammari, exscindi, funestari.

Virtutem commendare si cupis, illam

esse dices animi animam nostri, vitæ decus, mentis puriores delicias, æterni radium solis, felicitatis auroram, immortalitatis parentem, perennemque fontem bonorum omnium.

Modestiæ præconium.

Hac virtute quid, quæso, pulchrius, atque adeo quid amabilius fingi potest? Est quippe animi facies amœna, pignus probitatis, nitor morum, pudicitiæ munimentum, taciti hominis commendatio, eloquens humanæ societatis lumen & decus, rapax charitatis illecebra, sedes honoris.

Quid est invidia? Malum genitum à bono; caligo est à splendore oriens, à pulchaitudine nata deformitas, à risu lachryma fluens. Rivus est fellis, à fonte mellis profluens, è planta honestatis nequitiæ fructus, proprius ab aliena lætitia dolor, calamitas domestica ab externa gloria manans, intestinum infortunium quod fortuna creavit prospera, ægritudo voluntaria, crux fixa malevolis, & perpetua virtutis hostis.

Alter Amplificationis gravioris fons locus est ab enumeratione partium, de quo jam sæpè facta mentio.

Tertius Amplificationis fons ducitur ab effectis.

Vitii & virtutis effecta.

Nulla, *inquies*, mala sunt quæ non exoriantur à pestilenti fonte vitiorum; nulla

bona quæ virtus non afferat. *Benè ſed nimis exiliter: expone quæ mala illa ſunt, & quæ bona.*

Indè vitii demonſtra fœditatem, quod rationi adverſetur, quod contaminet animum, quod divinum Numen offendat, quod auctorem ſuum diris excruciet modis, curis exedat, metu percellat, &c. Tum quod leges, quod inſtituta, quod fœdera, ceteraque humanæ ſocietatis ſanctiſſima jura pervertat, labefactet, exſcindat. Denique quod peſtem rebus publicis, provinciis calamitatem, perniciem regnis, urbibus exitium, familiis damna innumera, ſingulis denique univerſum malorum agmen importet.

Virtutem autem ſi ornare cupis, dic illam eſſe quæ mœſtos recreat, ægros reficit, jacentes erigit, excitat afflictos, miſeroſque levat; quæ ſplendorem rebus obſcuris, vilibus pretium, abjectis dignitatem, vulgaribus honorem, humilibus exceſſitatem, contemptis commendationem affert, omnibuſque venerationem conciliat.

Geographiam ſi laudare cupis, ejus effecta ſic recenſere poteris.

O artium præclariſſima, quibus te litterarum monumentis extollemus? quâ prædicatione celebrabimus? quo tibi laudum genere pro tuis in nos beneficiis grates referemus? Noſtris enim ut ſervias oblectationi-

bus & emolumentis, facis mundi compendium, omnia loca ſub uno aſpectu poſita oculis ſubjicis; remotas regiones proximis implicatas, exteriſque ac disjunctiſſimis noſtras innectis. Per te orbem utrumque percurrimus immoti, &c.

Cœleſtis gloriæ ſpem, vel deſiderium ab effectis ita commendabis.

O cœleſtis gloriæ beata ſpes? ſine te jaceremus mortales miſeri, aut ærumnis fracti, aut vitiorum lenociniis depravati, niſi nos velut avulſos ab uberibus voluptatum, invitares ad immortalis vitæ decus, erudires ad diſciplinam, corroborares ad laborem, firmares ad pericula, interritos ad omnem caſum eventumque redderes, nec adverſis minus rebus, quàm proſperis præſtares invictos.

Quartus fons Amplificationis petitur à conſequentibus: cum ea, quæ rem quampiam conſequuntur exponimus. Ut ſi adverſus auctorem belli faciendi mala enumeres quæ bellum ſequi ſolent: videlicet,

Exhauſtum ærarium, abacta pecora, proculcatas ſegetes, incenſos vicos & villas, deſertos agros, everſa mœnia, compilatas domos, direpta templa, fractam laboribus juventutem, tot adoleſcentium mores licentiâ depravatos, extinctas artes, corruptam diſciplinam, obliteratam religionem, confuſa

divina, humanaque omnia, tibi uni accepta referemus, ſi belli auctor fueris.

Solis occaſum conſequentia.

Cerne, ut occidente die, quaſi natura omnis eſſet extincta, ſepultaque tenebris, amicitur veſte funebri mundus: ut accenſæ micant toto æthere funeſtæ faces: ut cœlum, quod manè præ lætitia colliqueſcebat in rorem melleum, ſerò ſolvitur in noxium fletum: ut evaneſcit orbis pulchritudo, ut obſoleſcit ſplendor urbium, camporumque amœnitas, & plantarum vigor, ac florum decor, ut triſte ſilentium cuncta tenet, dùm ſolæ noctuæ, ſoli bubones, veſpertiliones, ac ranæ infeſtant omnia ferali cantu. Intereà ceteras animantes ſtupor ac pavor occupat, volucres gemunt in nidulis, & homines jacent in lectis oppreſſi ſomno, &c.

Quintus Amplificationis fons adjuncta ſunt, ſive rei circumſtantiæ. Ebrietatem Antonii exagitat ab hoc loco *Tullius Philippica II. num. 63.* Tu iſtis faucibus, iſtis lateribus, iſtâ gladiatoriâ totius corporis firmitate, tantum vini in Hippiæ nuptiis exhauſeras, ut tibi neceſſe eſſet in populi Romani conſpectu vomere poſtridiè. O rem non modò viſu fœdam, ſed etiam auditu! Si inter cœnam, in tuis immanibus illis poculis, hoc tibi accidiſſet, quis non turpe duceret? In cœtu verò populi Romani, negotium publicum gerens Magiſter

Equitum, cui ructare turpe esset, is vomens frustis esculentis, vinum redolentibus, gremium suum, & totum tribunal implevit.

Sextus fons Amplificationis est à contrariorum frequentatione, cum multa sibi adversantia congeruntur. Mirabilem habet Tullius Amplificationem ab hoc loco ductam, cum describens ea quæ in Varronis villa fiebant ab Antonio homine impurissimo, ita loquitur.

At quam multos dies in ea villa turpissimè est perbacchatus? Ab hora tertia bibebatur, ludebatur, vomebatur. O tecta ipsa misera, quam à dispari domino, [quamquam quomodo iste dominus?] sed tamen quam à dispari tenebantur! studiorum enim suorum Marcus Varro voluit esse illud, non libidinum diversorium. Quæ in illa villa antè dicebantur? quæ cogitabantur? quæ litteris mandabantur? jura populi Romani, monumenta majorum, omnis sapientiæ ratio, omnisque doctrina. At verò, te inquilino (non enim domino) personabant omnia vocibus ebriorum, natabant pavimenta vino, madebant parietes, &c.

Septimus fons Amplificationis est in exemplorum frequentatione: cum scilicet multa coacervantur exempla, quibus probetur quod Propositum est. Porrò exempla ejusmodi tractantur eleganter per comparationem.

Octavus fons Amplificationis à comparatione petitur. Comparationem dico, non eam quæ res similes dissimilibus aut similibus opponit; hæc enim spectat, ad locum similitudinis: sed eam quæ res majores cum minoribus, minores cum majoribus, pares cum paribus confert contenditque. Sic Orator primâ in Catilinam, *num.* 3. *An verò vir amplissimus Publius Scipio Caium Gracchum mediocriter labefactantem statum Reipublicæ privatus interfecit, Catilinam orbem terræ cæde atque incendiis vastare cupientem nos Consules perferemus*

Argumentum à minori urget eleganter D. Cyprianus collatis utriusque partis circumstantiis. Si herus delinquentem servum punit, cur Deus de homine peccante supplicium non sumet? *Ipse de servo tuo supplicium exigis & hominem homo obedire compellis. Cum sit eadem vobis sors nascendi, conditio una moriendi, corporum materia consimilis, animarum ratio communis; cum æquali jure & pari lege veniatur in hunc mundum, vel de hoc mundo recedatur: tamen nisi arbitrio tuo tibi serviatur, nisi voluntatis nutui pareatur, imperiosus servitutis exactor, flagellis verberas, fame, siti, nuditate, frequenter ferro & carcere affligis & crucias, & non agnoscis Dominum Deum tuum, cum sic exerceas ipse dominatum.*

Cicero pro domo suâ *num.* 130. Cassium

Censorem, ejusque factum cum Clodio qui domum Ciceronis temerè conspurcaverat splendidè componit. *Quæso*, inquit, *& hominem cum homine, & tempus cum tempore, & rem cum re comparate. Ille erat summâ modestiâ & gravitate Censor, hic Tribunus plebis scelere & audaciâ singulari. Tempus, &c.* Ità Christiani flagitium amplificare poteris, Christum scelerato quopiam facto negantis, ut ait Apostolus, cum Divi Petri culpâ & negatione, & hunc levius illo peccasse ostendes.

Non est, quod plura congeramus amplificationis, & locorum undè sumuntur exempla, quæ passim legenti Romanum Oratorem occurrunt. Sic Orat. pro Cæcina, *num.* 67. laudat Aquilium Judicem, enumerando varias virtutes huic muneri accommodatas. *Percommodè accidit &c.* Pisonem omnium mortalium sententia esse condemnatum docet conglobatis ejus criminibus *num.* 99. *An ego expectem dum te, &c.* Clodii pariter flagitia enumerat pro Milone *num.* 74. per egregiam repetitionem, & varia incisa. Causarum congeriem habes pro Sextio *num.* 46. ubi per allegoriam causas affert, cur exulare sponte, quàm pugnare cum adversariis maluerit. *Cum in hanc Reipub. navium, &c.* Effecta conglobat pro Lege Manil. *Quid tàm novum, quam adolescentem privatum difficili Republica tempore exercitum conficere: Pom-*

peius confecit; *huic praeſſe* ? *præſuit*, *&c.* Item Philip. XIV. *num* 8. per prætermiſſionem. *Refugit animus , eaque formidat dicere , quæ Antonius effecerit , &c.* Congerit eventura mala ex Catilinæ conjuratione , pro Mur. *num.* 85.

Quid tandem fiet ſi illa peſtis prorumpet in agros ſuburbanos ; ſi huc advolabit : verſabitur in caſtris furor , in Curia timor , in foro conjuratio , in campo exercitus , in agris vaſtitas , omni autem in loco ferrum flammamque metuemus. Eadem conſequentia per Hypotypoſim ſubjicit oculis quarta Catil. *num* 11. *Videor mihi hanc urbem videre : cerno ſepultam patriam; verſatur mihi ante oculos Cethegi furor in veſtra cæde bacchantis.*

Diſſimilium conflictione probat Cœlium Reipublicæ profuturum , & comparationem inter illum atque Clodium inſtituit *num.* 78. Ab iiſdem diſſimilibus non eſſe timendos Catilinæ ſocios monet , Catil. 2. *num.* 24. *O bellum magnoperè pertimeſcendum , &c.* A contentione rerum pugnantium Milonem in patria retinendum eſſe perſuadet , *n.* 104. *Nolite , obſecro , vos pati , &c.* Urget ab eodem adverſarium pro Roſcio Com. *n.* 18. *Qua in re ridiculè viſus es inconſtans , qui eundem & læderes & virum optimum & improbiſſimum eſſe diceres , &c.*

Præter Amplificationis fontes hactenùs explicatos , alius à nonnullis vehementer

laudatur. Incrementum appellant, efficacissimum amplificandi genus à Quintiliano dicitur; cum oratio per gradus quosdam veluti crescit: ut, Magna virtus est, si non lædas à quo læsus es; major fortitudo, si læsus remittas iram & veniam annuas: maxima gloria, si cui nocere potuisti hunc beneficio devincias. Magna pars vitæ, inquit Seneca, elabitur malè agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus. Verrina VI. *Unum hoc crimen videtur esse; plura sunt: sed ea quo pacto distinguere ac separare possim nescio.*

CAPUT V.

De Imitatione Oratoria.

QUæ Imitationis utilitas; & ratio est? *Resp.* Utilitas est maxima, quia sine ea nemo satis proficere potest; ratio verò imitandi hæc est. Proponatur aliquis summus Orator imitandus, quem totâ mente intueamur: deinde quæ in eo summa erunt, diligenter conemur exprimere.

Quis modus optimus Auctores imitandi? *Resp.* Oportet locum aliquem Ciceronis, v. g. convertere in sermonem vernaculum; deinde illum, interposito spatio, convertere in Latinum sermonem: postremò, quod à te scriptum fuerit conferre, & comparare cum ipso loco Tulliano. Sic facillimè

ſtyli tui à Ciceroniano diſcrimen apparebit, & quod in tuo vitioſum eſt, emendabitur. Si locum aliquem Ciceronis oratorium velis imitari, ſume orationem ejus aliquam, vel partem orationis illuſtriorem; ejus analyſim, ſeu compendium confice, rationes & argumenta eo modo collige, quo ſolet ſcribendi argumentum Rhetoribus dari. Hanc materiam poſteà tractabis tuo marte, & oſſeam quaſi compagem ſuâ carne veſties. Denique tuum opus cum Ciceroniano comparabis, & quantum ab eo recedas intelliges. Sumi poteſt etiam locus aliquis egregius ejuſdem Tullii, ac transferri ad aliud argumentum ſimile, vel contrarium, utendo figuris iiſdem, periodis, commiſſuris, tranſitionibus, toto denique ductu orationis, ac filo Ciceronem quaſi veſtigiis perſequendo, mutatis tantum verbis, & ſententiis. Ille v. g. (pro domo ſua, num 89.) deſcribit quis ſit populus Romanus: negat multitudinem hominum ſeditione concitatam populum Romanum appellandum eſſe. Smiliter oſtendes quis Chriſtianus dicendus ſit, quis nobilis, quis eruditus. Invehitur (Philippica I. num 12.) in Antonium, cui Ciceronis ipſius Conſulatus non placeret, qui tamen ſummis viris placuerat. *Non placet Antonio Conſulatus meus? at placuit Servilio, &c.* Imitare hunc locum in eos, quibus non placent ſtudia litterarum, quæ

vitis omnium ætatum & ordinum ſapientiſſimis placuerunt. Atque hunc in modum, ut hoc obiter moneam, conformanda ſunt argumenta ſcribendi, quæ Rhetoricæ diſcipulis præſtituuntur : hoc enim cùm facile magiſtro, tùm adoleſcentibus perutile eſt.

SECUNDA PARS.

De Inventione Oratoriâ.

UNde eruuntur dicendi præſidia Oratori neceſſaria ? *Reſp.* Quatuor è fontibus. Nulli enim deeſſe poteſt dicendi copia, qui Rhetoricæ materiam cauſarum genera, locos oratorios & oratoriam argumentationem probè noverit.

CAPUT I.

De Rhetoricæ materiâ.

QUæ eſt materia cujuſque artis? *Reſp.* Ea eſt, circa quam verſatur Ars. v. g. Medicinæ materia ſunt morbi: Picturæ materia ſunt colores, & ſic de aliis, quia circa ea verſantur & occupantur artes illæ.

Materia verò Rhetoricæ quænam eſt ? *Reſp.* Res illæ ſunt, quæ in diſputationem, ſive quæſtionem, cadere poſſunt.

Quotuplex quæſtio fieri poteſt de una-

quaque re? *Resp.* Duplex: altera infinita, quæ *Thesis* Græcè, & *Propositum* Latinè dicitur: altera finita, quæ Græcè *Hypothesis*, Latinè *Causa* & *Controversia* nominatur.

Quid vocas quæstionem infinitam, seu Thesim? *Resp.* Quæ nullis finita, & adstricta est adjunctis, seu circumstantiis; quales sunt, persona, locus, tempus, &c.

Quid vocas quæstionem finitam, seu Hypothesim? *Resp.* Quæ aliquâ circumstantiâ definitur, ac terminatur.

Da utriusque exemplum? *Resp.* Si quæratur, *Sitne addiscenda Rhetorica ars*, quæstio illa infinita est, quia generatim id quæritur, nullius mentione factâ personæ, vel loci, vel temporis. At si quæram, *Sitnè fœminis addiscenda Rhetorica*, vel *Sitne addiscenda ante, an post Philosophiam*, vel *Sitne addiscenda in Academiis, vel in privatis ædibus*: Tales quæstiones finitæ sunt, quia Adjuncta hujusmodi infinitam illam, & generalem quæstionem circumscribunt, Thesim revocant ad Hypothesim; hoc est, quod generale est, contrahunt ad id quod est particulare.

Quomodo Hypothesis revocatur ad Thesim? *Resp.* Sumendo id quod generale est. v. g. Si laudaturus diligentiam, excurram in laudem virtutis, quæ diligentiæ genus est: Si vituperaturus ebrietatem, de vitii fœditate disputem.

Quæstiones omnes sunt ne ejusdem rationis? *Resp.* Nequaquam. Alia enim dicitur actionis, cujus finis est agere. Ut, *Sitne bellum hæreticis indicendum*? Alia cognitionis, cujus finis est scire tantùm, & cognoscere aliquid. Ut, *Cujusnam mensis die Luna deficiet hoc anno*?

CAPUT II.

De triplici causarum genere.

QUot sunt causarum genera, in quibus versari Orator potest? *Resp.* Tria: Judiciale, Deliberativum, Exornativum Græcè *Epidicticum.*

In quas partes dividitur *Judiciale* genus? *Resp.* In duas: Accusationem scilicet, ac Defensionem.

Quas habet partes *Deliberativum*? *Resp.* Duas: Suasionem, & Dissuasionem.

Quæ sunt partes *Demonstrativi* generis? *Resp.* Duæ: Laus, & Vituperatio.

Quale tempus respicit Judiciale genus? *Resp.* Præteritum tempus: nemo enim accusari, vel defendi potest, nisi ob rem quæ jam gesta sit.

Quale tempus spectat Deliberativum? *Resp.* Futurum; neque enim deliberamus, nisi de futuris.

Quale verò Demonstrativum? *Resp.* Non præsens modò, sed præteritum. Laudari si-

quidem, aut vituperari quis poteſt vel ob ea quæ geſſit jam, vel quæ gerit.

CAPUT III.

De locis Oratoriis.

QUid eſt locus Oratorius? *Reſp.* Eſt locus, in quo inveniuntur argumenta, ſeu probationes, & unde ſumuntur. Clarius dixeris: Loci Oratorii ſunt argumenta quædam rebus omnibus communia, è quibus, tanquam è ſcriniis & loculis depromuntur propriæ cujuſque rei probationes.

Quid eſt argumentum? *Reſp.* Eſt ratio probabilis, & idonea ad faciendam fidem.

Quid eſt fides? *Reſp.* Eſt, firma animi, iis quæ dicuntur, credentis aſſenſio.

Quid eſt opinio? *Reſp.* Eſt imbecillis aſſenſio. Tam fides autem quàm opinio, argumentatione gignitur.

Quid eſt argumentatio? *Reſp.* Eſt explicatio, & dilatatio argumenti.

Quotuplicis generis argumenta ſunt? *Reſp.* Duplicis; alia inſita, ſeu intrinſeca; alia remota, ſeu extrinſeca, quæ etiam aſſumpta dicuntur, & ſine arte; non quòd ſine arte tractentur, ſed quod ſine arte multa inveniantur; & quaſi foris, ultròque afferantur.

Quid vocas argumenta intrinſeca? *Reſp.* Ea quæ petuntur ab loco Oratorio intrinſeco; ſive qui eſt in ipſa re.

Quænam ſunt extrinſeca, ſeu remota argumenta? *Reſp.* Ea quæ petuntur ab loco qui eſt extra rem, qui idcircò extrinſecus appellatur.

Quot ſunt loci intrinſeci? *Reſp.* Sexdecim. Definitio, Enumeratio partium, Notatio, Conjugata, Genus, Forma, Similitudo, Diſſimilitudo, Contraria, Adjuncta, Antecedentia, Conſequentia, Repugnantia, Cauſæ, Effecta, Comparatio.

Quot ſunt loci extrinſeci? *Reſp.* Sex, Præjudicia, Fama, Tabulæ, Jusjurandum, Tormenta, & Teſtes.

Articulus I.

De locis intrinſecis.

§. I.

Definitio.

Quid eſt Definitio? *Reſp.* Eſt oratio quæ naturam illius rei, quæ definitur, explicat.

Quot partes habet Definitio? *Reſp.* Duas, Genus & Differentiam. Genus eſt aliquid commune ipſi rei quæ definitur, cum multis aliis. Differentia eſt aliquid particulare, quod ſoli rei quæ definitur, convenit.

Da exemplum. *Reſp.* Rhetorica, eſt Ars bene dicendi. Rhetorica, res eſt quæ definitur; *Ars* eſt illius definitionis Genus, quia

quia non tantum Rhetoricæ : ſed etiam Grammaticæ, Picturæ, aliiſque artibus convenit. *Bene dicendi*, eſt differentia; quia bene dicere proprium eſt ſolius Rhetoricæ.

Proba à definitione Rhetoricam eſſe artium præclariſſimam. *Reſp.* Ars bene dicendi eſt artium præſtantiſſima: atqui Rhetorica eſt ars bene dicendi : eſt igitur omnium præſtantiſſima.

§. II.

Enumeratio partium.

Quid eſt Enumeratio partium ? *Reſp.* eſt alicujus totius in ſuas partes diſtributio.

Cedo exemplum. *Reſp.* Ab hoc loco Plinius in Panegyrico Trajani oſtendit Romam omnem lætatam eſſe Trajani in urbem adventu. *Non ætas quemquam, non valetudo, non ſexus retardavit, quominus oculos inſolito ſpectaculo impleret. Te parvuli noſcere, oſtentare juvenes, ſenes mirari, Ægri quoque, &c.*

§. III.

Notatio & Conjugata.

Quid eſt Notatio? *Reſp.* Notatio ſeu Etymologia; locus eſt, qui verborum originem, & ſignificationem inquirit.

Proba ex hoc loco Ciceronem verum fuiſſe Conſulem. *Reſp.* Ille verus eſt Conſul, qui ſaluti patriæ conſulit : atqui Cicero con-

ſuluit ſaluti patriæ, igitur verus fuit Conſul.

Quid ſunt Conjugata? *Reſp.* Ea quæ ab uno orta vocabulo, variè commutantur, ſic à Pudicitia, pudor, pudicus, pudicè, pudere, oriuntur.

Fac argumentum à conjugatis. *Reſp.* Chriſti vitam non imitaris; non igitur es Chriſtianus. Ceterum hi duo loci ſunt omnium maximè ſteriles, & jejuni.

§. 4.

Genus, & Forma.

Quid eſt Genus? *Reſp.* Eſt quoddam totum, plures continens partes communione quadam inter ſe ſimiles, ſpecie tamen differentes. Ut, Virtus genus eſt, quia complectitur Prudentiam, Juſtitiam, Fortitudinem, Temperantiam, quæ ſunt ejus partes; inter ſe quidem ſimiles, quod earum quælibet virtus ſit; differentes tamen, quia earum natura diverſa eſt.

Fac argumentum à genere. *Reſp.* Virtutem colit, ergo & temperantiam. Virtutis eſt inimicus, ergo non eſt prudens. Amat homines, ergo & inimicos.

Quid eſt Forma, ſeu ſpecies? *Reſp.* Eſt pars Generi ſubjecta. Argumentum ita ducitur ab eo loco: Ineſt in hoc adoleſcente caſtitas, ergo & virtus; atque ita de aliis.

§. 5.

Similitudo, & Dissimilitudo.

Quid est similitudo? *Resp.* Est argumentum petitum à re quapiam tali, qualis est ea quæ tractatur.

Cedo exemplum. *Resp.* Improbi virtutis suavitatem non sentiunt, ut ægroti ciborum gustum nullum habent. Item: Beneficia similia sunt floribus, non placent fermè nisi recentia.

Quid est Dissimilitudo? *Resp.* Est argumentum sumptum à re quapiam diversa & dissimili ejus rei, quæ probanda sumitur. Sic Tullius probat absolvendum esse à Judicibus Murænam, quia condemnasset illum Catilina (num. 23.) non decet enim id sentire viros optimos, & sapientissimos quod sentiret homo sceleratissimus, & dementissimus.

§. 6.

Contraria, seu Opposita.

Quot sunt contrariorum, seu Oppositorum genera? *Resp.* Quinque. I. Adversa, quæ inter se maximè distant: ut virtus, & vitium. II. Privantia, quæ sunt habitus, & ejus privatio, ut vita, & mors. III. Relata, quæ mutuò sibi sic respondent, seque invicem ita respiciunt, ut unum sine altero

cognosci non possit. Tales sunt discipulus, & magister: pater & filius. IV. Negantia, quorum ut unum negat aliud, ut pius, & impius. V. Repugnantia, quæ inter se non congruunt, ut audisse aliquem, & laudare.

Quomodo argumenta fiunt à singulis? *Resp.* Hoc modo. I. Ab adversis. Vitium est fœdissimum: igitur virtus est pulcherrima. II. A privantibus. Mortem timet, ergo amat vitam. III. A relatis. Magister in studia litterarum incumbit: debet in eadem incumbere & discipulus. IV. A negantibus. Modestus est, cur illum ergo dicis immodestum? V. A repugnantibus. Amat illum: igitur non ei nocuit; non est insectatus conviciis. Repugnat enim, ut qui amat aliquem illi noceat, eum conviciis insectetur.

§. 7.

Adjuncta, seu rei Circumstantia

Quid sunt Adjuncta? *Resp.* Ea quæ cum re conjuncta sunt, sive rei cujuslibet circumstantiæ.

Quot sunt ejusmodi adjuncta, sive rerum circumstantiæ? *Resp.* Illas hoc versiculo comprehendi:

Quis, Quid, Ubi, Quibus auxiliis,
Cur, Quomodo, Quando.

Quis personam indicat à qua res gesta est. *Quid* ipsam rem. *Ubi* locum in quo gesta. *Quibus*

auxiliis arma, inſtrumenta, adjutores rei gerendæ. *Cur* cauſas, conſilia rei geſtæ. *Quomodo* modum exprimit, quo eſt facta. *Quando* tempus notat.

Fac argumentum ab adjunctis. *Reſp.* Veſperi viſus eſt cum gladio, in loco ubi cædes facta eſt, ergo cædem feciſſe meritò creditur, &c. Eſt incredibili virtute præditus, non ergo fœdus violavit.

Quid ſunt Antecedentia? *Reſp.* Sunt ea quæ neceſſariò cohærent cum conſequentibus; in quo differunt ab adjunctis, quæ cum illis non ſunt neceſſariò conjuncta.

Affer argumentum. *Reſp.* Ortus eſt Sol, ergo dies eſt. Sol enim neceſſariò diem antecedit.

Quid ſunt Conſequentia? *Reſp.* Ea quæ rem neceſſariò conſequuntur.

Da argumentum. *Reſp.* Cicatricem habet, ergo olim accepit plagam; cicatrix enim neceſſariò conſequitur plagam.

§. 8.

Cauſa & Effecta.

Quid eſt Cauſa? *Reſp.* Eſt, quæ ſuâ vi efficit id cujus eſt cauſa; ut vulnus cauſa eſt mortis, quia vi ſuâ mortem parit. Ignis cauſa caloris eſt, quia vi ſuâ generat calorem.

Quot ſunt cauſarum genera? *Reſp.* Quatuor: Finis, Efficiens, Forma, Materia.

Quid est Finis, seu Causa finalis? *Resp.* Ea est cujus gratiâ fit aliquid; ut, finis hominis est beata vita.

Fac argumentum. *Resp.* Homo natus ad æternam beatitudinem consequendam; non debet igitur voluptates & caduca bona consectari.

Quid est Efficiens? *Resp.* Est id à quo aliquid est; ut, Sol est causa diei, quia illum efficit luce toto cælo diffusa.

Fac argumentum à Causa efficiente. *Resp.* Mundus à Deo creatus est, ergo est opus numeris omnibus absolutum.

Quid est Forma? *Resp.* Est id quo res aliqua in suo statu constituitur, & à rebus aliis distinguitur. Sic animus est hominis forma, est enim causa cur homo sit: eumque à rebus aliis distinguit.

Duc ab illa argumentum. *Resp.* Animus hominis est immortalis; debet igitur ad immortalitatem æternitatemque vitæ aspirare.

Quid est Materia? *Resp.* Est ex qua & in qua res sunt. Sic marmor, statuæ, corpus, hominis materia est.

Fac argumentum. *Resp.* Corpus hominis mortale est, ab ejus igitur societate, & contagione immortalis animus avocandus est.

Quid sunt Effecta? *Resp.* ea quæ orta sunt de causis; ut, dies est effectus Solis.

Quot sunt Effectorum genera? *Resp.* To-

tidem quot causarum ; singulis enim causis sua respondent effecta.

Sume ab effectis argumentum. *Resp.* Virtus parit laudem, igitur sequenda est. Voluptas infamiam gignit, ergo fugienda.

§. 9.

Comparatio.

Quid est comparatio? *Resp.* Est locus in quo duo, vel plura, quæ habent aliquid commune, inter se comparantur; sive, est argumentum quod ducitur ab alia re magis aut minus, aut æquè certa, vel probabili ac verisimili. Hinc triplicem comparationem distinguunt Rhetores: unam vocant Majorum, sive à majori ad minus, alteram Minorum, sive à minori ad majus; tertiam Parium, sive à paribus. In prima colligitur & probatur minus verisimile ex alio magis verisimili & certo: in secunda probatur magis certum ex minus certo; in tertia æquè certum ac probabile ex æquè certo. Ad hunc locum revocatur exemplum, quod est comparationis quoddam genus, & argumentum efficax ad persuadendum.

Quomodo ducitur argumentum à Majori? *Resp.* Quando adhibetur in comparatione hæc particula [*multò minùs* :] ut, si quinque legiones hostilem exercitum vincere

non potuerunt, multò minus duæ poterunt: major quippe difficultas est quinque, quàm duas legiones vincere.

Quomodo argumentum fit à Minori? *Resp.* Quoties adjungitur hæc particula [*multò magis* :] ut, verbera patienter tulit, multò magis verba & convicia perferet; minus est enim verba ferre quàm verbera.

Quomodo sumitur à Pari? *Resp.* Cùm hæc particula [*pariter*] vel exprimitur in comparatione, vel suppressa intelligitur; ut, Sancti æternam sibi gloriam tolerantiâ pepererunt, iisdem nos pariter ad tantum honoris fastigium gradibus oportet conscendere.

Articulus II.

De Locis Extrinsecis.

Quid est Præjudicium? *Resp.* Est judicium aliquod anteà factum, & sententia priùs lata in causa quapiam simili, unde sumi potest exemplum, & modus judicii in præsenti causa ferendi.

Quomodo fit argumentum à Præjudiciis? *Resp.* Si ostendat Orator id quod contendit fieri debere, vel quia in similibus causis, aut rebus ad eamdem causam pertinentibus, similia judicia jàm lata sunt vel quia illud ipsum judicium, quod jam ferendum est, fuit ab iisdem, aut ab aliis Judicibus pronuntiatum.

Quod

Quomodo fit argumentum à Fama? *Resp.* Ostendendo id quod in quæstionem vocatur, ex communi hominum sermone verum esse.

Quomodo à Tabulis? *Resp.* Si demonstretur id, de quo agitur, in publicas tabulas relatum esse, adeòque pro indubitato habendum.

Quomodo à Jurejurando? *Resp.* Si ostenderimus, illud idem cujuspiam viri gravis & probi juramento esse confirmatum.

Quomodo à Tormentis? *Resp.* Demonstrando, vi tormentorum, vel à consciis illius rei, quæ probanda est, expressam esse confessionem vel à reo.

Quomodo à Testibus? *Resp.* Si idipsum cujuspiam gravi testimonio confirmari docuerimus.

ARTICULUS II.

Exempla locorum Intrinsecorum.

ELoquentia usu potius, & eximii cujuspiam oratoris imitatione, quàm præceptis comparatur. Itaque, post allata breviter locorum rhetoricorum præcepta, subjicimus exempla, quæ imitari quisque possit, & in quibus etiam deprehendet quo tractare modo, quibus figuris ornare unumquemque locum debeat.

§. I.

Exempla loci à Definitione, & Notatione nominis.

PHilippica I. *num.* 29. in peroratione, hortatur Tullius Dolabellam ad pacem & concordiam in republica tuendam, propositâ rectè factorum gloriâ, cujus definitionem affert. *Est ea*, inquit, *laus rectè factorum, &c.* Seneca Epist. 76. Hortatur hominem ad vitam è rationis norma dirigendam, & quid sit ratio describit, docetque proprium esse hominis bonum: cætera illi cum plerisque belluis communia. Per inductionem & subjectionem. *Valet homo viribus? & leones: velox est? & equi: corpus habet? & arbores:* &c. *Quid in homine proprium? Ratio. Hæc* &c Rhetores non semper definitionem explicant per genus ac differentiam, ut mos Philosophis; sed interdum per causas, effecta, adjuncta, similitudines, & alia id genus, quæ sic rei naturam describunt, ut ampliorem ornatui & amplificationi campum aperiant.

Tullius definit Senatum Romanum multis similibus conglobatis. *Templum*, inquit, *sanctitatis est, caput urbis, ara sociorum, portus omnium gentium*, &c. Sic adolescentem ætati nimium & valetudini fidentem compellares. Adolescens, ætati nimium & valetu-

dini ne crede. Flos eſt, cito marceſſit; umbra eſt, momento vaneſcit: lætum ver & amœnum, ſed minimè diuturnum; ſomnium inane, quod cautis ac dormientibus illudit: ros matutinus, quem Sol oriens exſiccat; pulvis aridus, quem levis aura diſſipat.

Eundem ſic à voluptate conſectandâ deterreres. Ah! quid agis, infelix, dùm voluptatem avidè conſectaris? Laqueum tibi nectis; qui te præfocet; hauris toxium, quo extinguaris; aſpidem ſinu foves, quæ te complexu crudeli enecabit, &c.

Alia definitio, ſive deſcriptio rei petitur ab ejus cauſis. Definiens hominem à Deo conditum, ratione præditum, factum ad conſequendam beatitudinem, & ipſius Dei ſummi boni poſſeſſionem, conflatum è mortali corpore, & animâ immortali, &c.

Alia ducitur ab adjunctis. Eâ ratione deſcribit Tullius Piſonem & Gabinium orat. pro Sextio, *num.* 17. eorumque vultum, mores, inceſſum ipſum, & veſtitum graphicè depingit: *Sed fuit profectò, &c.*

Alia petitur ab effectis. Bellum quid eſt? Immane monſtrum, cujus comites vulgo ſunt injuſtitia, vis, furor. Quacumque incubuit, ſtragem campis, perniciem urbibus, vaſtitatem provinciis affert. Sanguine miſerorum paſcitur, gaudet lachrymis, in cæde, atque exitio triumphat, &c.

Omnium elegantiſſima ratio tractandæ

definitionis ea eſt, in qua primùm adhibetur negatio, diciturque id quod res non eſt: deindè negationi ſubjicitur affirmatio, exponendo id quod res eſt. *An tu populum Romanum eſſe illum putas* (inquit Cicero Orat. pro domo ſuâ *num* 89.) *qui conſtat è conductis mercede ſicariis, &c.* Pergit ironicè: *O ſpeciem dignitatemque populi Romani, quam nationes exteræ, quam gentes ultimæ pertimeſcant!* Denique per affirmationem concludit: *Illa, illa fuit pulchritudo populi Rom. illa forma, quam in campo vidiſti, cum, &c. Ille populus dominus Regum, num.* 90.

Sic in Piſonem *num.* 43. negat viros probos ullo affici poſſe vero ſupplicio: & improbos affirmat, etiam ſi felices videantur, miſerè tamen cruciari.

Sic pro Sextio *num.* 97. Quinam dicendi ſint optimates exponit: Secunda in Rullum, ſive Agraria, *num.* 10. quinam ſint populares; & pro Rabirio perduellionis reo à *num.* 11. ad 14.

Ad eundem modum tractari poterit locus à notatione nominis, in quo ſcilicet loco ducitur argumentum à rei nomine, quæ prima rei, & præcipua videlicet nota, & indicium eſt. Ita Cicero Piſonem negat eſſe Conſulem, quia Reipublicæ non conſuluit. *Quid? Tu in lictoribus, in toga, & prætexta eſſe Conſulem putas? &c. Animo Conſulem eſſe oporteret, conſilio, fide, gravitate, &c. Ego*

Consulem esse putem, qui Senatum in Republica esse non putavit? qui, &c.

Ita negabis aliquem esse amicum, qui verbis tantùm, non item factis amari à se amicum probat. Quid esse amicum? an arridere blando vultu? polliceri operam? laudibus amicum prosequi? O præclaram amicitiæ speciem! quam, &c. Ille, ille amicus est, qui amicum in adversis æquè rebus atque in prosperis diligit, qui juvat consilio, qui, &c. Ita Christianum verè dices esse, qui Christum imitetur, non qui solo nomine Christiani glorietur. Tunc Christianum esse putas, qui, cum in sacro baptismatis fonte primigeniæ noxæ labem purgaverit, ac nomen Christo dederit, vitam omnem turpi Baccho, Venerique consecrat? qui &c. Egregiam verò Christiani hominis dignitatem, pro qua hominibus impertienda Deus ille Orbis conditor, ac rector è cœlo in terras dejicere se, majestatem divinam naturæ mortalis humilitate obscurare, solium immensæ gloriæ infami patibulo mutare voluerit! Ille, ille, si nescis, Christianus est, qui solemni Sacramento Christo mancipatus Christi vexilla sequitur, qui cupiditates coërcet, qui, &c.

Aliquando in ipso nomine quæritur tantum acumen quoddam, & jocus. Ita Cicero pro Roscio Amerino Chrysogonum vocat in suspicionem avaritiæ ab ejus nomine,

quod Græcè aureum, ſive aurogenitum ſignificat. Verrem [4. *Verr.*] ait implere ſuum nomen, quia provinciam everrit, id eſt ſpoliavit.

§. II.

Exempla Loci à Partium Enumeratione, & Loci à Conjugatis.

PHilippica XIV. *num.* 34. Cognatos eorum, qui pro Republica ceciderunt in acie, conſolatur: primò quidem parentes, deinde liberos, fratres, &c.

Pro Plancio *num.* 80. probat gratitudinem virtutum reliquarum eſſe matrem. *Quid eſt pietas*, inquit, *niſi voluntas grata in parentes? Qui ſunt boni cives, niſi qui patriæ beneficia meminerunt? Qui ſancti*, *&c.* Ita probares ſuperbiam eſſe matrem omnium vitiorum. Quid eſt impietas, niſi animi ferocis & elati vitium, qui ſe Deo ipſi recuſat ſubjicere, & debitum illi cultum exhibere negat? Qui ſunt avari, niſi qui coacervandis opibus, aliis eminere, & imperitare quodammodo geſtiunt, ut nullius indigentes rei, nulli ſint obnoxii? Qui ambitioſi, niſi qui... Aſſueſcat Eloquentiæ Candidatus exempla Tulliana ſic imitari; nulla certior & facilior ad Eloquentiam via.

Poſt reditum ad Quirites *num.* 2. oſtendit omnia vitæ commoda, & ornamenta ſibi fuiſſe cariora, quando fuerunt reſtituta,

quàm ſi numquam fuiſſent amiſſa. *Quid dulcius hominum generi, &c.* Antonium eſſe Conſulem nemo putat (*Philip.* 4. *num* 9.) *Negat hoc Brutus Imperator : negat Gallia , negat cuncta Italia , &c.*

Philippica 2. *num.* 2. docet Antonium id ſpectaſſe , ut Ciceronem inſectando probaret ſe hoſtem eſſe patriæ. Hoc autem docet , removendo alias quæ Antonium movere potuiſſent cauſas , ut in Tullium declamaret. *Quid putem ! contemptumne me?* &c. *An in Senatu facillimè de me detrahi poſſe credidit?* &c. *Illud profecto eſt : non exiſtimavit ,* &c.

Ita probares furtum pecuniæ ab aliquo eſſe factum. Neceſſe eſt ut fateatur unum ex iſtis, ut penes ipſum hanc priùs fuiſſe pecuniam , aut mutuam aliundè accepiſſe , aut labore comparaſſe, aut inveniſſe caſu , aut ſubripuiſſe. Primum non dicet profectò ; norunt omnes ejus egeſtatem : non ſecundum ; quis enim nepoti perditiſſimo & decoctori mutuam daret pecuniam ? Labore comparatam otioſus ganeo non affirmabit. Inventam ſi dixerit , quæremus quò loco, tempore , modo. Reſtat igitur ut fateatur , &c. Martialis *lib.* 5. *Epig.* 41. ut in editione noviſſima & repurgata numeratur , probat opes omnes variis amitti modis poſſe , præter illas quæ liberaliter erogantur. Initium Epigrammatis : *Calidus effracta , &c.* Sic vates bonus

adolescentem virtute præditum commendat.

Excubat in placido tibi pulchra modestia vultu,
Et niveus roseo regnat in ore pudor;
Simplicitas oculos, linguam prudentia frænat,
Pura verecundus pectora candor habet.
Pro foribus famuli, video, famulæque morantur,
Virtutem dominam quis neget esse domi?

Divinatione in Verrem *num.* 38. negat omnia Verris flagitia posse commodè ab adversario explicari, & ea singillatim enumerat: *Putasne te posse, &c.* De Provinciis Consularibus *num.* 29. negat Cæsarem velle in Provincia remanere, nisi ut Reipublicæ consulat: non ob locorum amœnitatem, aut humanitatem incolarum, &c.

Inductione per omnes ordines factâ probat pacem esse non posse cum Antonio, Philippica 7. *num.* 21. Philippica 2. *num.* 12. probat suum Consulatum placuisse summis omnibus viris, quos enumerat per repetitionem. In Pisonem *num.* 67. probat illum esse omnibus odio, Senatui, Equitibus Romanis, toti demùm Italiæ. Varios aquæ effectus & modos ita describeres incisim. Aquæ in imbres decidunt, rigescunt in grandinem, labuntur in fluvios, in maria funduntur, in vapores attenuantur, &c.

Locus à conjugatis jejunus & exilis est.

Ab eo loco probat Cæſarem eſſe invictum Cicero, quia victoriam ipſam vicit, *num.* 12. pro Marcello. Philippica 2. dicit eos cives meritò à ſe ornari, qui ſunt ornamenta patriæ. Eodem pertinet illud Virgilianum 7. Æneidos; *Non capti potuere capi*...item Martialis: *Marce, ut ameris, ama.*

§. III.

Exempla Loci à Genere & Specie.

CIcero pro Archia Poëta, Poëſim ac Poëtas univerſè laudat, in eaque theſi, ſeu communi Poëtis omnibus laude, magnam orationis belliſſimæ partem conſumit.

In oratione pro Cœlio, cujus adoleſcentiam deteriore, nec falſa omninò famâ laborantem defendebat, excuſat adoleſcentitium vitia & cupiditates, ſi contineant ſe intra modum. *Num.* 28. 29. &c.

Cato Stoïcus erat, & aſperis moribus ac doctrinâ. Cicero Stoïcos omnes, & eorum diſciplinam ſeveriorem feſtivè inſectatur. Pro Muræna, *num.* 2. ad 61.

Huc referuntur loci communes, qui dicuntur, exempli cauſa, in falſos teſtes (Orat. pro Sylla.) In parricidas. (pro Roſcio Amer. (In proditores & perduelles. (in Oratione contra Catilinam.) Cavendum porro diligenter ne Orator longiùs evagetur in iſtis communibus locis, qui facilè refellun-

tur, id quod Tullius egregiè præſtat pro Cælio, *num.* 29. *Sed tu mihi videbare ex communi infamiâ juventutis aliquam invidiam Cælio velle conflare. Facile eſt accuſare luxuriam; dies me deficiet ſi &c.* Ita meritò reprehenduntur concionatores, qui laudare Martyrem quempiam aggreſſi, cujus dies feſtus agitur, illo omiſſo, martyrium laudant, & multa de martyribus præclarè congerunt. Convenit in eos lepidum illud Martialis acumen: *Jam dic, Poſthume, de tribus capellis.* Lib. 6. Epig. 16. cujus primæ voces: *Non de vi, neque, &c.*

A Specie ducitur argumentum, quando à theſi ad hypotheſim oratio revocatur. Qui Poëtas laudaverat Tullius, delabitur ad laudes Archiæ Poëtæ, & ejus Poëmata commendat, *num.* 18. *Quoties ego hunc Archiam vidi, Judices, &c.*

§. IV.

Exempla Loci à Similitudine & Diſſimilitudine.

PHilippica IV. *num.* 4. *Faciam*, inquit Tullius, *ut Imperatores inſtructâ acie ſolent, &c.* Pro Roſcio Amer. comparat accuſatores cum anſeribus, *num.* 56. Vatinium (*num.* 4) cum angue: *Repentè*, inquit, *te tanquam ſerpens è latibulis, oculis eminentibus, implicato collo, intuliſti.* Rempublicam Catilinariâ conjuratione laborantem cum homine

ægrotante,(1. Catilin. *n.* 31.) Lucium Syllam cum Jove: pro Roſcio Amer. *num.* 131. *Etenim ſi Jupiter, &c.* Actores cauſarum cum actoribus fabularum, Divinat. in Verrem, *num.* 48. *Ut in actoribus Græcis, &c.* ipſum Verrem cum prædonibus, Orat. 6. *num.* 21. *Feciſti uti prædones ſolent, &c.* Belli civilis cauſam in Antonium conjicit, Philippica II. *num.* 55. *Ut in ſeminibus eſt cauſa arborum & ſtirpium; ſic, &c.* Vide etiam pro Sextio *num.* 24. *Sed ita eſt, ut ſi gladium parvo puero dederis.* Pro Rabirio Comœdo, ſocietatis & hæreditatis pulcherrimam inſtituit comparationem, *num.* 55.

Educationis honeſtæ quanta ſit utilitas hoc ſimili demonſtrabis: Vidiſtis aliquando indomitum, ac ferocientem equum qui nec habenas audiat, nec ſtimulos & calcaria patiatur: ſternacem, calcitronem, malè meticuloſum, & reſtitantem: qui equitem duriter ſuccutiat, nec raró excutiat. Adhibete peritum domitorem, & equitandi magiſtrum, qui reddat illum patientem fræni, qui durum os, & contumax paulatim comprimat, ac molliat, qui greſſum ad numeros ex arte componat, &c. Brevi docilem equum habebitis, qui omnem in partem flectatur ad ſeſſoris nutum, ſive opus ſit leviori gradu viam carpere, ſive pleniori, ſivè laxis habenis ferri, ſive adductis ſiſtere, &c. Six ferox adoleſcentia liberari educatione

domabitur, & in rationis ac modestiæ gyrum magistri sapientis institutione ducetur.

Ad hunc locum revocari solet exemplum, id est aliquod simile alterius factum. Si factum sit, appellatur vulgò Parabola; si fabulosum, Apologus dicitur.

Coacervatio multorum similium, aut exemplorum vocatur Inductio. Tullius, pro Cornelio Balbo factum Pompeii, qui Balbum civitate donaverat, laudat conglobatis pluribus exemplis, *num.* 51. *Fecit quod Caium Marium fecisse audierat; fecit quod P. Crassum, quod L. Syllam, &c.*

Inductionis exemplum habes egregium in Martiale lib. 1. Epig. 46. ut recensuit editio novissima & purgata.

Meritò laudatur Inductio, quâ D. Augustinus invehitur in hominem improbum. Terram malam non vis, segetem malam non vis; bonam arborem vis, equum bonum, servum bonum, amicum bonum, filium bonum, vestem bonam, solam animam vis habere malam. Quid te offendisti, aut quid tantum de te malè meruisti? non vis esse malum, nisi te solum.

Interdum similitudo facta rei veræ accommodatur. *Si mihi*, ait Cicero pro Sextio *num* 45. *in aliqua nave cum amicis meis naviganti, hoc accidisset, ut, &c.* Catilin. 4. *num.* 12. *Etenim quæro si quis paterfamilias, &c.*

Patientiæ fructum inductione ostendes cum D. Gregorio Homilia 15. in Evangelia. Sic uva calcibus tunditur, & in vini saporem liquatur. Sic oliva trapetis contusa suam deserit amurcam, & pinguem olei liquorem fundit. Sic area terendo glebas, paleam à tritico secernit. Sic ignis rubiginem ferri decoquit. Quisquis igitur appetit plenè vitia vincere; non repugnet rebus adversis purgari, ut ad supremum Judicium tantò securior veniat, quantò purgatiorem ab omni maculâ criminis animum attulerit.

Quæ ratio sit tractandæ dissimilitudinis facilè apparet ex iis quæ similitudine dicta sunt. Cicero Philipp. IX. *num.* 20. cæteras civitates ait servitutem pati posse, non item Romam, quam illis in eo dissimilem probat.

Quid discriminis intersit inter judicium & arbitrium docet pro Roscio Comœdo, *num.* 10. In quo discrepet suus reditus Romam, à reditu summorum quorumdam virorum, explicat in Orat. post reditum ad Quirites, *num.* 6. *Non enim pro meo reditu, ut pro Popilio, &c. non ut pro Metello, &c.* Hoc ipsum argumentum tractat pro Sextio *n.* 27. *Quid enim simile fuit in Q. Metello, &c.* Jurisconsultum cum belli Duce comparat pro Muræna, *num.* 22. & hunc illi dissimilem, ac multò superiorem esse contendit per incisa, antitheses, &c. *Vigilas tu de nocte, ut*

tuis consultoribus respondeas; ille, tu &c. Tu actionem instituis, ille aciem instruit, &c. Verrina 6. *num.* 27. Verris latrocinia, & sacrilegia opponit pietati, ac munificentiæ ejus antecessorum. *Videte quantâ religione fuerit, &c.* In Pisonem eleganter & magnificè prosequitur, quàm dissimilis fuerit suus reditus ejus reditui.

Hunc, & alios summi Oratoris locos expende, & in similibus, aut dissimilibus argumentis imitare. Exempli causa doce quàm dispar, dissimilisque sit hominis probi felicitas felicitati hominis improbi, licèt humanis commodis voluptatibusque circumfluentis. Easdem adhibe figuras & lumina, quibus Tullium videbis uti. Bonas artes ad eundem modum aliis artibus oppone, ac superiores illis esse proba, Ciceronem secutus, tibi in Orat. pro Muræna præeuntem.

§. V.

Exempla Loci ab Oppositis, Relatis, &c.

PHilip. II. *num.* 51. laudaverat Antonius percussores Cæsaris, tanquam Reipublicæ defensores & libertatis; Ciceronem, qui partes illorum amplectebatur, sicarium & parricidam appellabat. Hæc inter se non conveniunt: si enim sunt parricidæ, laudandi non erant ut patriæ defensores; laudandi

ſunt, non eſt accuſandus Cicero, qui illis favet. Acer hic locus eſt, & vehemens. *Tu homo ſapiens & conſiderate, quid dicis? &c*

Verrina V. initio profitetur ſe virtutes colore contrarias vitiis Verris, atque adeo jure illum à ſe accuſari. Catilin. II. *num.* 25. quàm contrariæ ſint Catilinæ copiæ, quàm oppoſita cauſa copiis & cauſæ Reipublicæ, docet egregiâ antitheſi: *Pugnat illinc petulantia, hinc fides, &c.*

Roſcium Amerin. longè à parricidii crimine abeſſe probat eo maximè argumento, quod vitam ruſticam duceret quæ à flagitiis gravioribus ſolet eſſe remotior quàm urbana, *num.* 75. *Ut non omnem frugem neque arborem in omni agro reperire poſſis, ſic non omne facinus in omni vita naſcitur. In urbe luxuries creatur; è luxuria exiſtat avaritia neceſſe eſt, &c. Vita autem ruſtica, &c.* Eadem ratione parricidii crimen cadere potius in Titum Roſcium, quàm in Sextum Roſcium, oſtendit ab oppoſitis utriuſque moribus *num.* 88. *Reſtat ut hoc dubitemus, uter... an is ad quem ... an is ... &c.*

Cœlium negat, *num.* 47. libidini deditum eſſe, quod repugnet tantam eloquentiam, quanta in eo elucet, cum lenociniis & otio voluptatum conſiſtere. Pergit *num.* 48. *An hic, ſi ſe iſti vitæ dediſſet, in hac forenſi acie quotidie verſaretur, ſubiret periculum capitis, &c.*

Rabirium Posthumum excusat à patre, qui, si cum externis principibus egit sine ullo probitatis aut famæ periculo, non est cur filius eam ipsam ob rem condemnetur, *num.* 2. Pro lege Manil. *num.* 10. hortatur Romanos ad bellum Asiaticum suscipiendum à majorum exemplo, ut ne tanquam posteri degeneres meritò arguantur. *Pro vestri imperii gloria videte, &c.*

§. VI.

Exempla Loci ab Adjunctis, ab Antecedentibus, & Consequentibus.

AB Adjunctis Tullius probat Syllam non conjurasse in patriam, *num.* 53. *Num quis est igitur..*; quia nunquam versatus est cum conjuratis. Negat Sextum Roscium patrem interfecisse; quia interfectus fuit in urbe, cum ruri esset Roscius. Negat Milonem insidias Clodio struxisse, quia cum eo depugnavit in loco ad insidias periniquo, & ubi contrà Clodius poterat facilè insidiari Miloni, *num.* 54 In eadem Orat. *num.* 91. gravem invidiam conflat Clodio, quod Curiam incenderit.

Philippica II. *num.* 104. exaggerat Antonii comessationes à circumstantia loci, domûs videlicet M. Varronis, hominis optimi & temperantissimi. A circumstantia personæ ducit argumentum, cum ait à Roscio non

non fuiſſe occiſum parentem, adoleſcente nimirum modeſto, & ab urbanis flagitiis remotiſſimo, *num.* 39. Dejotarum in convivio non ſaltaſſe ſenem probat, qui ſingulari ſit frugalitate ac temperantiâ, *num.* 16. Cheræam Roſcii Comœdi accuſatorem ab ipſo vultu, & oris totius conformatione fraudulentum eſſe conjicit, *num.* 20. *Nonne ipſum caput, & ſupercilia illa abraſa olere malitiam, & clamitare calliditatem videntur? nonne ab imis unguibus ad verticem ſummum &c.* Catilinæ ſocios deſcribit Orat. II. *num.* 10. *Nihil cogitant niſi cædes, niſi incendia, &c.*

Supervacaneum videtur hujus loci exempla conjungere, quorum in omnibus Tullii orationibus copia ingens in promptu eſt, præſertim in narrationibus, quarum veritas circumſtantiis rei geſtæ expoſitis, ut pars eſt, potiſſimum nititur.

Ab Antecedentibus oſtendit Orator in Muræenam non cadere ſaltatoris nomen, & notam, quoniam in illo reprehendi non poſſunt, quæ ſaltationem neceſſariò antecedunt, ut turpia convivia, libidines, ſumptus, &c. *num.* 13. *Nemo ferè ſaltat ſobrius, &c.*

A conſequentibus oſtendit quanta pernicies immineat, ſi nihil auxilii ſit in ea voce, *Civis Romanus ſum.* Verr. 7. *num.* 167. Deterret Judices, ne Flaccum civem op-

timum condemnent à consequentibus malis, *num.* 99. Tota Philippica 7 enumerat quot impendeant civitati exitia, si Antonius in eam admittatur. Contrà verò utilitates è Clodii nece orituras exponit, pro Mil. *n.* 78. Lege pro Plancio, *n.* 14. ubi recenset absurda, quæ consequentur, si rationes adversariorum audiantur. *Si quotiescumque, &c.*

§. 7.

Exempla Loci à Causis, Effectis & Comparatione.

CAndelabrum, & pocula Cicero commendat à materia. Actione 7. in Verrem *num.* 62. 64. Ovidius regiam solis, & currum prolixè laudat lib. 2. Metamorph. Tullius Dianæ statuam à causa formali eleganter exornat. Verrina 6. *num.* 72. *Fuit apud Segestanos, &c.* Vitæ tranquillitas, quibus efficiatur causis pulchrè describit Martial. lib. 10. Epig. 43. *Vitam quæ faciunt beatiorem, &c.* Idem lib. 9. Epig. 18. Cur opes optet, explicat, nempè ut largiatur: *Credis ob hoc, &c.* Cicero quæ causa Clodium impulerit ad struendas Miloni insidias, docet *num.* 31. nempè magna utilitas, tum spes impunitatis.

Effecta Eloquentiæ, dignitatem ejus & necessitatem egregiis & veris effert laudibus lib. 1. de Oratore, *n.* 30. Ostendit Reip. hos-

tem esse Antonium non minùs, quàm ipsum Annibalem. Philip. V. *num.* 2.

Horatius ab eodem fonte haurit luculenta carmina, quibus ebrietatem vituperat. *Quid non ebrietas designat? operta recludit, spes jubet esse ratas, &c.* lib 1. Epist. 5. Sic auri diram famem exagitares. Quid sceleris non suscipit, quid non suadet auri sacra fames leges & jura proculcat, nihil non habet venale, quamlibet religiosum, ac sanctum; altaria ipsa invadit, &c.

Locus à compararione spectat quandam quantitatem, quâ res una major est, aut minor alterâ, aut ipsi æqualis: locus verò à similitudine, qualitatem rerum, & proportionem tantum attendit. Plurima sunt apud Ciceronem comparationis exempla.

Pro Roscio Amerino excusat Syllam, si omnia non potuerit animadvertere, cum ne ipse quidem Jupiter possit, *num.* 131. Ex hoc loco disputat contra Cæcilium *num.* 40. pro Milone contra Clodium *num.* 4. item *num.* 17. *Non est habita quæstio de morte complurium virorum clarissimorum, ergò multò minùs habenda fuit de morte Clodii.*

Pro lege Manil. *num.* 11. *Majores vestri.. Vos ...* &c. pro Cœlio *num.* 54. *An ille vir... quod facinus in alienum hominem illatum severè acciperet, id omisisset curare in hospite, &c.* Pro Cecin. *num.* 45. Pro Plancio *num.* 26. & 70. Verrina IV. *num.* 57. Phil. III. 9.

Pro Sylla *num.* 4. *Multi viri boni defendunt Syllam, nec idcirco reprehenduntur : ergo nec sum ipse reprehendendus, qui hunc defendam.*

Articulus IV.

Exempla Locorum Extrinsecorum.

§. I.

Locus à Præjudiciis, Fama & Tabulis.

PRæjudicia sunt anteriora quædam judicia, quæ ad rei & causæ præsentis judicium, ac decisionem momenti aliquid afferre possunt. Superioribus enim judiciis si rectè instituta sunt, debent posteriora conformari. Archiam in civitate retinendum, imò eâ donandum, si anteà in illam non esset adscriptus, probat Cicero, quia illum & Tarentini, & Rhegini & Neapolitani civitate donarunt: Catilinam contra ejiciendum civitate docet, multi cives nequam è civitate sunt olim exterminati. *An vero vir amplissimus, &c.* 1. Cat. *num.* 3.

Contendebant accusatores Milonis tum à Senatu jam fuisse condemnatum, & à Pompeio Utrumque hoc præjudicium, quod vehementer noscere causæ poterat, statim refellit, *num.* 12. & 15 Id verò in omni oratione diligenter videndum est, ut evellatur ex animis auditorum præjudicata opinio, si

qua sit, ac præsumpta, quæ illorum attentionem, benevolentiam, aut docilitatem impediat.

Tullius Præjudiciis utitur in rem suam, Orat. pro Cluentio *num.* 55. 60. 97. 207.

Quàm parum famæ credendum sit idem docet pro Cœlio *num* 38. *At fuit fama. Quotusquisque illam effugere potest in tam maledica civitate, &c.* Judices obtestatur ne famam audiant, pro Plancio. *num.* 56. *Nihil est tam volucre quàm maledictum, &c.*

Archiam civem Romanum esse probat è Tabulis *num.* 8. Iisdem tabulis, & litteris, publicis civitatum sæpè utitur contra Verrem, actione VI. *num.* 40. VII. 101. & aliis. Revocantur leges ad tabulas. Legum necessitatem, dignitatemque multis commendat Cicero pro Cluentio *num.* 146. eas impugnat pro Rabirio *num.* 23. *Tu mihi etiam legis Porciæ, &c.* Pro domo suâ *num.* 53. 47. 43. Pro Mil. 10.

§. II.

Exempla Locorum à Jurejurando, Quæstionibus & Testibus.

QUanta debeat esse jurisjurandi fides, ac religio præclarè ostendit Orator lib. III. de officiis, *num* 111. *Nullum vinculum ad stringendam fidem jurejurando majores arctius esse voluerunt, &c.* Elevat jurati testis fidem pro Rabirio Posthumo, *num.* 36. *Ubi semel*

quis pejeraverit, ei credi posteà, etiam per plures Deos juret, non oportet.

Idem argumentum urget pro Roscio Comœdo, *num.* 46. *Qui mentiri solet, &c* De toto genere quæstionum præcepta Cicero tradit in Partitionibus, *num*, 50. Ea revocat in usum, & exsequitur Orat. pro Sylla *num.* 74. *Quæstiones nobis servorum, ac tormenta accusator minitatur, in quibus, &c.* Pro Milone *num* 78. 59. *Sed quæstiones urgent Milonem, &c.* Pro Roscio Am. *num.* 119. *Dixi jam anteà sæpenumero, &c.*

Testium auctoritatem commendat Verrina I. *num.* 13. *Sunt testes viri clarissimi, &c.* Verr. VII. *num.* 164. Verr. V. *num.* 166. Pro Roscio Com. *num.* 44. *Manilio negas esse credendum? Est tua contumacia, &c.* Pro Archia *num.* 27. *Quid horum infirmari potest? Adest vir summâ auctoritate, qui se non opinari, sed scire; non audivisse sed vidisse; non interfuisse, sed egisse, dicit. Adsunt, &c.*

Infirmat testimonium pro Comœdo *num.* 9. & 42. pro Quintio *num.* 17. & 25 pro Flacco tractat fusè hunc locum, *num.* 9. 90. 25. &c. pro Cœlio *num.* 22. 63. Lenius ac longiori circuitione Catonis testimonium infringit, ac debilitat, pro Mur. *num.* 58. *In quo accusatore primum illud deprecabor, &c.*

Magnam vim ad persuadendum habent testimonia, dicta & scripta eruditorum, &

ſapientum, præſertim veterum Itaque paulò ſunt ornatius, & ambitioſius proferenda. Ut ſi dicas: An excidit animo celebris illa vox Platonis, quæ monet, &c. Venit mihi in mentem Xenophontis, qui cum ex eo quæreretur, &c, reſpondit... Deus immortalis! quàm multos & virtutis, & doctrinæ laude clariſſimos homines intueor, qui cum viderent, &c. Audio non invitus illud, quod Seneca Lucilio ſuo pluribus commendavit, &c. Non ſine ſingulari voluptate mihi revoco in memoriam illud effatum M. Tullii. . cui potius quàm mihi fidem te habitum certò ſcio. Lætor me poſſe virum inſignem producere, qui te auctoritate ſuâ melius: quàm ego verbis meis, refellat: Auguſtinum dico, &c. Me quidem conſolatur illa vox hominis prudentiſſimi, &c. Non ſubtilius dixit, quàm verius, vir egregius, &c. Id quàm ſit improbè factum docet Philoſophorum princeps... Illud crebrò meminiſtis, quod legitur apud... Præclarè mihi videtur dixiſſe Socrates, &c...

ARTICULUS V.

De familiari Locorum Oratoriorum uſu.

QUomodo petenda ſunt ex omnibus locis argumenta nullâ ratione melius, quàm aliquot exemplis declarari poteſt.

Sit igitur laudanda Eloquentia: duces ar-

gumentum primò à definitione. Eſt ars perſuadendi, ſeu ars tractandæ, & movendæ voluntatis. Quid nobilius? quid hominum generi utilius.

2. A partium, enumeratione. Ingenia puerorum format, juvenum cupiditates coërcet, conſilia ſenum regit.

3. A notatione nominis. Vocem illam explicabis, *Eloquentia*.

5. A genere. Quantum artes liberales mechanicis antecellunt, tantum ipſis liberalibus anteit Eloquentia.

5. A ſpecie. Quid præclarius quàm tenere dicendo hominum cœtus? quàm in foro dominari, in ſacris concionibus vitia profligare? &c.

6. A ſimili. Finge tibi peritum belli ducem, qui aciem prudenter inſtruat, fortiter ſuſtineat hoſtem, inſtet cedenti, victum abjectumque proterat: talem puta eſſe præſtantem Oratorem. Vide ut explicat arma victricis facundiæ, ut, &c.

7. A diſſimili. Quid mirabilius infante puero, qui necdum formare voces per ætatem poſſit? quid homine cæco, &c.

8. A cauſis. Deus auctor Eloquentiæ: finis ejuſdem, privata felicitas, & publica: materia, quidquid eſt, de quo dici commodè eleganterque poſſit: forma, ſermo politus, actio concinna, &c.

9. Ab effectis. Negotiorum maximorum tractatio,

tractario, patrocinium innocentiæ, ſceleratorum licentia compreſſa, Eloquentiæ ſunt effectus.

10. Ab adjunctis. Vide hunc oratorem cum de ſuperiore loco verba facit: pendent omnes à dicentis ore, furentes inhibet, mœſtos conſolatur, inimicos conciliat, &c.

11. A contrario. Intuere contra plebeculam ſeditione aliquâ concitatam, nemo impetum inſanæ multitudinis dicendo regit, quò non prorumpet impotens furor? &c.

12. Ab antecedentibus. Quàm terra, quàm deformis erat orbis terrarum facies, antequam è ſilvis in oppida mortales Eloquentia convocaret? &c.

13. A conſequentibus. Tolle hunc ſolem è medio, quid reliquum erit, præter noctem pluſquam Cimmeriam?

14. A Comparatione. Si negligendas tibi artes bonas non arbitraris, quantò minus eloquentiam cæterarum reginam negligere debes?

15. Teſtimonia ſapientum plurima ſunt in promptu.

Laudare ſobrietatem placet? dices eſſe adoleſcentiæ decus, tutelam caſtitatis, prudentiæ nutriculam, &c. Juventutis effrenatos coërcet motus, virorum conſilia regit, honori ſenibus & ornamento eſt. Sobria mens arci permunitæ ſimilis eſt, ad quam nullus

hosti aditus patet. Quid homine intemperante turpius? Describes illum ab adjunctis; cum è popina, vel intemperantissima perpotatione prodit. Effecta sobrietatis: Vitia comprimit, mentem illustrat, virtutes omnes conservat, ac tuetur. Exempla tot Sanctorum proferes, quibus nihil fuit eâ virtute antiquius. Eadem confirmabis, & ornabis comparatione à veteribus athletis ductâ. Si athletæ voluptatibus abstinebant, quæ debilitare corporis vires possint, quantò magis homo Christianus ea fugere debet, quibus infringitur animæ robur, & salus amittitur.

CAPUT IV.

De argumentatione oratoria.

QUid est argumentatio? *Resp.* Est fusior argumenti & artificiosa explicatio.

Quot sunt argumentationis species? *Resp.* Quatuor: Ratiocinatio, Enthymema, Sorites, Dilemma.

Undè sumitur quadruplicis hujusmodi argumentationis materia? *Resp.* Ex locis Rhetoricis, sumendo res certas, aut probabiles, quæ valeant ad conficiendam aliquam argumentationem.

Quænam res habentur pro certis? *Resp.* 1. Quæ corporis sensibus percipiuntur. 2. Quæ communi omnium opinione proban-

tur. 3. Quæ legibus cautæ, & moribus receptæ ſunt. 4. Quæ jam probatæ ſunt, & ab adverſariis conceſſæ.

Quænam res habentur probabiles? *Reſp.* Ea quæ ferè ſemper accidunt; ut, liberos à parentibus amari. Ea quæ ſpeciem aliquam veritatis habent.

Quotuplex eſt argumentatio? *Reſp.* Quadruplex, ratiocinatio, enthymema, ſorites, & dilemma.

ARTICULUS I.

Raciocinatio.

QUid eſt Ratiocinatio? *Reſp.* Eſt argumentatio perfectiſſima, ſuis omnibus conſtans partibus, certoque inter ſe ordine connexis. Syllogiſmus alio nomine vocatur.

Quænam ſunt ejus partes? *Reſp.* Tres præcipuæ: Propoſitio, Aſſumptio, Complexio. Da exemplum.

Omne vitium eſt fugiendum. Propoſitio.
Atqui pigritia eſt vitium. Aſſumptio.
Igitur pigritia eſt fugienda. Complexio.

Quod ſi propoſitioni ſubjiciatur ſua probatio, & ſua item aſſumptioni adjungatur confirmatio, erunt quinque partes, & ex tripartita fiet Ratiocinatio quinquepartita.

Da exemplum. *Reſp.* Omne vitium eſt fugiendum. En propoſitio. Quia turpe &

perniciosum est. En Propositionis probatio. Sed pigritia vitium est. En Assumptio. Quia rationi adversatur, & innumera damna creat. En Assumptionis probatio. Igitur pigritia fugienda est. En Complexio.

Est ne semper servandus ordo ille propositionum? *Resp.* Non; sed eum, ad vitandam satietatem multis modis variare oportet; modò ab assumptione, modò à complexione, &c. ducendo initium.

Articulus II.

Enthymema.

Quid est Enthymema? *Resp.* Est pars ratiocinationis, seu ratiocinatio imperfecta.

Quomodo fit? *Resp.* Tollendo unam ex primis propositionibus, nimirùm vel propositionem, vel assumptionem: ut, Pigritia est vitium, igitur est fugienda. Vel hoc modo: Omne vitium fugiendum est: igitur pigritia fugienda est.

Inductio species quædam enthymematis est, quæ scilicet è multis rebus unam aliquam colligit. Coacervatio illa multarum rerum obtinet antecedentis locum; consequentis verò id, quod colligitur. De Inductione mentionem fecimus capite 9. Partis I. artic. 4.

Quot modis fit, *Resp.* Duobus. 1. Enumeratione omnium partium, sub aliquo ge-

nere contentarum: Exempli gratiâ. Prudentia laudanda eſt, juſtitia laudanda eſt, itemque fortitudo, & temperantia : ergo omnis virtus laudanda eſt.

Quonam alio fit modo? *Reſp.* Multis comparationibus ad rem idoneis ſimul collectis : ut ſi dicas. Quis optimus arborum fructus, niſi qui ſuaviſſimus? quod aſtrorum primum niſi quod clariſſimum? qui equus maximè inſignis, niſi qui velociſſimus? Ita hominum nobiliſſimus is erit, non qui generis claritate, ſed qui virtute maximè præſtat.

Quid in inductione hac obſervandum? *Reſp.* Duo diligenter cavenda ſunt: 1. Ut quæ ſumuntur certiſſima ſint. 2. Ut id, cujus confirmandi cauſa fit inductio, ſit iis, quæ ſumuntur, ſimile.

Quid eſt Exemplum? *Reſp.* Eſt inductio imperfecta, ex qua ab uno ſimili facto argumentamur ad aliud; ut, Horatius non fuit condemnatus, quod ſororem necaverit. Ergo nec Milo condemnandus, quod hominem occiderit. Vide quæ ſuperiùs dicta ſunt de exemplo cap. 9. art. 4. Revocatur exemplum ad ſecundam ſpeciem argumentationis, ſive ad Enthymema : item Epicherema.

Quid eſt Epicherema?

Reſp. Eſt brvis ratiocinatio, cujus omnes partes in unam conferuntur; ut: Sine cauſa ſervus dominum accuſat. Quæ argu-

mentatio, addendo alias partes, quæ ſubintelliguntur, ad ratiocinationem reducetur. Partes autem ſubintellectæ in exemplo allato iſtæ ſunt. Non debet ſervus ſine cauſa dominum accuſare : iſte hominis hujus ſervus eſt ; ergo, &c.

Articulus III.

Sorites & dilemma.

Quid eſt Sorites ? *Reſp.* Eſt argumentatio quædam generalis, multas particulares acervatim convolvens & amplectens ; undè latinè dictus eſt acervalis ; ut : Quod eſt bonum eſt expetendum ; quod expetendum approbandum ; quod approbandum laudabile.

Quid eſt Dilemma ? *Reſp.* Eſt ratiocinatio imperfecta, conſtans duabus partibus contrariis, quarum utramlibet concedat adverſarius, reprehenditur. Antonium urget Cicero Dilemmate, Phil. II. *num.* 31. *Cæſaris percuſſores aut fuerunt parricidæ, aut patriæ defenſores : ſi parricidæ, cur eos laudaviſti ? Si patriæ defenſores, cur eorum patronos accuſas, & me inſectaris ?* Catilinam hortatur, ut Româ diſcedat. *Diſcede, atque hunc mihi timorem eripe : ſi verus, ne opprimar ; ſi falſus, ut tandem aliquando timere deſinam.*

PARS TERTIA.

De Dispositione Oratoria.

QUot sunt partes Orationis? *Resp.* Quatuor. Exordium, Narratio, Confirmatio, & Peroratio. Additur aliquando quinta Pars, Confutatio: sed hæc ad Confirmationem spectat, & cum illa semper conjuncta est.

CAPUT I.

De Exordio Orationis.

QUid est Exordium? *Resp.* Est pars orationis animum auditoris comparans ad reliquam orationem.

Quomodo comparatur animus auditoris? *Resp.* Tribus modis: si nimirùm reddatur benevolus, attentus & docilis.

Quomodo reddi poterit benevolus? *Resp.* Reddetur benevolus, 1. Si virtutes ipsius commemorentur. 2. Si orator de se demissè, ac modestè loquatur. 3. Si adversariis conflemus invidiam.

Quomodo redditur attentus? *Resp.* Si nos esse dicturos promittemus de rebus magnis, necessariis & utilibus.

Quomodo fit docilis?

Resp. Si ostendamus qua de re simus dic-

turi, & eam rectè dividamus.

Qualia esse debent Exordia.

Resp. 1. Accurata & acuta. 2. Instructa sententiis, & apta verbis. 3. Ipsi rei, de qua agitur convenientia. Itaque in gravi motu possunt esse vehementiora & abrupta.

Quæ sunt vitiosa Exordia? *Resp.* Ista. 1. Vulgare, quod in plures causas potest accommodari. 2. Commune, quod in contrariam partem causæ potest convenire. 3. Longum quod pluribus verbis ultrà quàm satis est producitur. 4. Separatum, quod tanquam membrum avulsum à capite, ipsi causæ non est connexum.

CAPUT II.

De Confirmatione.

QUid est Confirmatio? *Resp.* Est pars Orationis, in qua firmamenta causæ afferuntur.

Quot habet partes? *Resp.* Duas. Prima est, quæ propriè confirmatio dicitur, in qua, ea quæ pro nobis sunt firmamus, ac stabilimus. Secunda est, quæ confutatio, seu reprehensio vocatur, in qua ea quæ contra nos sunt refellimus, & confutamus.

Quid est status Orationis? *Resp.* Est quæstio, quæ ex causarum conflictione nascitur.

Da exemplum. *Resp.* Si accusator dicat, Milo insidias fecit; defensor contrà, Milo

insidias non fecit : ex illa conflictione oritur hæc quæstio ; An Milo insidias fecerit? Atque hæc quæstio dicitur status, quia in eo tota causa stat, & sistit: dicitur etiam judicatio, quia in judicium venit.

Quod discrimen est inter statum & judicationem? *Resp.* Quod status sit quæstio illa jam dicta, nudè spectata, sine ratione & firmamento. Judicatio verò sit eadem quæstio, quando cum ratione & firmamento conjuncta est, propriè de statu judicamus, cùm ejus rationem & firmamentum audivimus.

Quid est ratio? *Resp.* Quæ affertur à defensore, ad depellendum crimen, quod in reum confertur.

Quid est firmamentum? *Resp.* Quod affertur ab accusatore ad probandum crimen.

Quotuplex est status? *Resp.* Triplex. Primus, an res sit Ut, an Catilina conjuravit. 2. Quid sit res. Ut, an Cæsar Tyrannus fuerit, vel Rex. 3. Qualis sit. Ut, an Clodii cædes & justa & gloriosa fuerit.

CAPUT III.

De Peroratione.

QUid est Peroratio? *Resp.* Est orationis postrema pars, in qua Orator id quod totâ oratione contendebat majori vehementiâ evincere & obtinere nititur.

Quot præcipuas habet partes? *Resp.* Duas;

Amplificationem, & Enumerationem, sive Anacephaleosim.

Quomodo bene fit Amplificatio in Peroratione? *Resp.* Primò, si moveatur priùs ipse Orator, quàm alios moveat. Si ea ritè observentur quæ de amplificatione infrà dicemus.

Quomodo fit Enumeratio, seu Synopsis rerum dictarum in tota oratione? *Resp.* Si quæ fusè dicta sunt, eorum breviter repetitio fiat. Exempla lege in Tullio.

CAPUT IV.

Quædam observanda in singulis partibus Orationis.

Articulus I.

De Propositione Orationis.

POst exordium orationis proximè sequi debet ejus propositio, & divisio. In propositione observandum ut sit una, & non multiplex, quia ex ejus unitate pendet unitas orationis. Est autem una propositio, quæ simplici sententiâ constat: verbi gratiâ. *Bellum est gerendum. Plurimum affert urbibus ornamenti tractatio litterarum. Talis est civitas, qualis est juventutis institutio. Profani auctores quomodo in Scholis Christianis prælegendi. Paucos præstat libros legere, quàm multos*: & alia id genus. Hinc intelliges problema, sive quæstionem, quæ disputatur in utramque partem, uni orationi minus aptum esse; efficit enim geminam propositionem: exempli cau-

ſa. *Utrùm arma togæ cedant, an armis toga.* Si primùm de toga, tum de armis dicas, erit duplex oratio.

Propoſitio debet habere aliquid gratiæ, novitatis, utilitatis, contentionis, & controverſiæ. Nam ſi argumentis ut probetur non eget, ſed nudâ expoſitione, aut exornatione rerum, vix differet ab hiſtorica narratione; nec habet ille propriè orationem qui profitetur id ſe ſuſcipere, v. g. ut mores aulicorum, ut avaritiæ ſordes deſcribat; aut aliquid ejuſmodi, quod ſit explicationis alicujus, nullius contentionis. Id patet ex orationis definitione, quæ aliud nihil eſt quàm opus Oratoris. Orator autem is eſt, qui perſuadere aliquid dicendo nititur. Conveniat etiam oportet propoſitio ætati, conditioni, moribus Oratoris: eadem auditoribus, tempori, & loco accommodata eſſe debet.

Propoſitio certas in partes plerumque dividenda eſt; tum quia partitio lucem affert orationi, & ordinem; tum quia memoriam dicentis pariter, & audientis adjuvat. Sunt autem hæ diviſionis leges: ut fiat in partes, quæ totum quod dividitur omninò complectantur, & adæquent: ut illæ non ſint nimis multæ; tres vulgò, ad ſummum quatuor: ut eædem ſint invicem diſtinctæ & oppoſitæ, nec una includat alteram: ut claræ ſint & obviæ, non petitæ longius, aut reconditæ; non contortæ, & ad oſtentationem ingenii

potius quàm ad distinctionem argumenti comparatæ : ut singulæ demum partes eodem ordine tractentur quo sunt propositæ.

Articulus II.

De Divisione Oratoris.

Divisio repeti potest à multis capitibus.

I. A casu, & fortuito quarumdam rerum in eandem causam concursu. Ita Cicero dicturus pro M. Marcello, laudat primò Cæsaris clementiam, deinde suspiciones ejusdem Cæsaris Marcello infectas evellere conatur. Hæc enim duo admodum erant, quæ illa causa postulabat ; ita ut alterum, dempto altero, mancum foret. Similiter in secunda Philippica profitetur pauca pro se dicturum, multa contra Antonium; ac priori parte diluit nonnulla quæ Antonius in se reprehenderat : posteriori vitam Antonii, à pueritia exorsus, describit. Sic Demosthenes primâ Philippicâ ostendit bellum strenuè suscipiendum, deinde quomodo geri commodè possit docet.

II. Ducitur divisio interdum ab oratione ipsius adversarii. Ita Cicero pro Muræna ; *Intelligo, Judices, tres totius accusationis fuisse partes, & earum unam in reprehensione vitæ; alteram in contentione dignitatis ; tertiam in criminibus ambitûs esse versatam.*

III. A partitione rei propoſitæ, quæ ut genus in ſpecies, vel tanquam totum in ſuas partes, diſtribuitur. Probat Cicero præditum eſſe bellicâ virtute Pompeium, atque adeo unum in primis aptum bello Mithridatico abſolvendo, quia ineſt in eo ſcientia rei militaris, fortitudo, auctoritas, felicitas.

IV. A variis argumenti dotibus & adjunctis, Si v. g. Ciceronem deterrere velis ne vitam ab Antonio petat, dices id eſſe inutile ac turpe Ciceroni.

V. A circumſtantiis temporis, præterito, præſenti, futuro. Sic ages pro mercatore, à quo pecunia injuſtè repetitur. Pecuniam bonis artibus quæſivit, tum jure illam retinet. Laudabis hominem à pueritia benè acta, & ab ætate conſequenti &c.

VI. A variis ejuſdem rei reſpectibus. Ita vituperabis Catonem, quod ſibi necem conſciverit, quia fecit injuriam auctori naturæ, cujus jura violavit; & patriæ, cui civem optimum eripuit; & ſibimetipſi, dum rectè agendi & fortiter patiendi locum perdidit.

VII. A cauſis rei. Sic oſtendes indignam eſſe homine Chriſtiano vitam voluptati deditam, quæ neque Deum habere auctorem & approbatorem poſſit, neque ad eum ut finem referri.

VIII. Ab effectuum diviſione. Vitanda eſt gula, quæ corpori & animæ exitialis eſt.

IX. Ex ipſius primarii ſyllogiſmi propo-

ſitionibus, & præcipuâ ratione, ac firmamento cauſæ, lubet commendare crebam precationem. Hoc utêris argumento: quia ſine precatione perſeverare in gratia divina nemo poteſt, ac mortem opportunam conſequi.

Hoc argumentum diduces in tres propoſitiones, quæ totidem partes orationis efficiunt. Prima hæc erit Illud eſt crebò ac diligenter uſurpandum, ſine quo nullus idoneum, ut perſeveret in divina gratia, auxilium obtinere poteſt. Altera: atqui nemo ſine precatione, &c. Tertia: ergo prècationi ſedulò incumbendum.

X. Ab adjunctis perſonarum, loci, &c.

ARTICULUS III.

De Argumentorum delectu.

POſt orationis propoſitionem ac diviſionem ſequitur Confirmatio, in qua probatur prima pars diviſionis, tum altera, & tertia, ſi totidem ſint. Videndum ut ſingulæ proponantur dilucidè, ut aliæ ab aliis diſtinguantur, & ab una gradus fiat ad alteram, per idoneam tranſitionem.

Probationes, uti jam diximus, vel ſunt in ipſa re quaſi poſitæ; ut illæ quæ ducuntur à definitione, ab enumeratione partium, genere, ſpecie, &c. vel ſunt extra rem, ut quæ petuntur ab antecedentibus, conſequen-

tibus, ſimilitudine, comparatione, & auctoritate. Auctoritas porrò ſi ſit incerta, & à rumore ſumpta, dicitur Fama; ſi jam olim examinata, Præjudicium; ſi petita ex legibus, decretis, &c. Tabulæ; ſi ſacramento ſancita, Jusjurandum; ſi extorta ſuppliciis, Tormentum; ſi hominis probi voce, vel ſcripto nixa, Teſtimonium.

Præter hæc argumenta communia, ſunt alia quædam propria trium dicendi generum, Demonſtrativi, Judicialis, Deliberativi: exempli cauſa, in genere Deliberativo & Judiciali rationes ducendæ ſunt ab juſto, legitimo, utili, honeſto, facili, poſſibili, neceſſario: nullum enim erit in perſuadendo negotium, ſi oſtendas rem fieri poſſe & quidem facilè; nil eſſe in ea quod cum officio pugnet; multùm ab eadem commodi & voluptatis colligendum: denique, ſumma inſtare, niſi fiat, pericula & exitia. In generè Laudativo, quod Rhetores Epidicticum ſeu Demonſtrativum appellant, laudatur homo à parentibus, à patria virtute, rebus geſtis, &c. Urbes, à conditoribus, civibus, ædificiis, &c. Artes, ab utilitate, dignitate, neceſſitate, &c.

Hîc obiter illud monebo: quidquid ſcribitur, ad unum ex illis tribus dicendi generibus eſſe revocandum. Ita fiet, nulla ut ſit ſententia, quæ ſex orationibus argumentum non ſubminiſtret, aut enim ſuadebis

aliquid, aut dissuadebis; laudabis, aut vituperabis; accusandi demum, vel defendendi partes suscipies. Quæ copia mirificas utilitates habet, præsertim cùm dicitur ex tempore. Singulis autem argumentis in unoquoque genere supellectilem rationum idoneam adjungere operosum non erit, si qui locos oratorios benè cognitos habuerit.

In eligendis probationibus earum habenda ratio præsertim est, quæ auditorem tangunt, illius opinioni, animo, conditioni, ætati sunt accommodatæ. Trahimur omnes boni specie, vel falsâ, vel verâ: sed aliud aliis bonum est, his utile, illis jucundum, nonnullis honestum; alia alio tempore juvant ac placent. Quia portò ducuntur homines rationibus, prout affecti sunt, præter probationes quibus intellectus illustratur, excitandi sunt etiam si argumentum id ferat, affectus; & voluntas permovenda, idque proprium munus amplificationis est. Quam obrem perutile fuerit mores hominum, & naturam perturbationum animi apprimè nosse.

Affectus varii pro diverso causarum genere concitantur: v. g. in suasione, spes, audacia, desiderium; in dissuasione, timor, fuga, desperatio; in laudatione, amor, admiratio, æmulatio, sive imitandi studium; in vituperatione, odium, & sævitia; in defensione, amor, & clementia.

Articulus

ARTICULUS IV.

De Compositione, & Structura Orationis.

SEquitur ut inventas ac dispositas rationes tractemus. Tractantur illæ per ratiocinationem, vel enthymema, & alias, quæ jam sunt explicatæ, argumentationes. Quamlibet igitur rationem informabis in modum enthymematis, vel syllogismi, & primas ejus quasi lineas adumbrabis. E tribus syllogismi propositionibus, videbis quænam indigeat probatione, quænam omitti possit, quænam fusiùs, quænam breviùs tractari debeat; sunt enim aliquæ tam perspicuæ, ut eas qui probare velit, actum agat. Easdem propositiones, quibus figuris illustrare deceat prospice; quis inducendus tabellæ rudi color verborum, & sententiarum.

Ubi omnia constituta, & suis digesta locis fuerint, accinges te ad scribendum, & osseam illam veluti coagmentationem explebis, ac suâ carne vesties: nec monendum rursùs puto, ut ordinem illarum propositionum consultò perturbes, nunc initium ducendo à complexione, sive conclusione; nunc ab assumptione; (sic minorem propositionem Rhetores appellant) nunc à probatione, sive exornatione majoris propositionis, quod in Tullio quemadmodum fiat

observare licet. Illud verò hortor etiam, atque etiam, ac moneo, ut auditoribus sæpè revoces in memoriam, quod sine fastidio tamen fiat, quid agatur, quid probandum susceperis. Ita Cicero cùm pro Milone agit, centies illud, at mirâ varietate repetit. Igitur Milo insidias Clodio non struxit. In eoque Oratores multi peccant, quos, si paulummodo dormitet auditor, aut aberret, si filum orationis amiserit, consequi deinde non potest, & ubi sint, quam orationis partem tractent, nusquam, aut serò deprehendit.

Iisdem argumentis vulgò moventur affectus, quæ ad fidem faciendam usurpantur: sed tractandi modus dispar. Ad probandum quippè adhibentur argumenta subtilius & pressius; ad movendum copiosius ac vehementius. Illic explicantur, distenduntúrque; hîc urgentur, ingeruntur, & inculcantur. Hinc existit illa, in qua dicendi facultas triumphat, amplificatio, quæ labentibus animis, tanquam aries muro nutanti validius incutitur. Quinam loci potissimum serviant amplificationi, dicetur fusiùs Parte quartâ.

Articulus V.

Locus duplex Refutationis.

Confirmationi adjungenda est Refutatio, si fuerit opus, quam plerique vi-

tiosè omittunt. Ejus munus eſt diluere quæ nocere poſſunt cauſæ, nobiſque non temerè objici. Sunt autem ea duplicis generis; quædam enim ita cauſæ nocent, ut iis occupatus, & præpeditus auditor, judexve amicas & attentas aures accommodare dicenti nequeat. Talia ſunt nonnulla præjudicia, & opiniones inſitæ, quæ niſi evellantur, ſurdis auribus orationis fragor alliditur. Hæc præjudicia ſtatim ſunt amovenda, quo artificio uſus in Miloniana Tullius eſt.

Alia quædam naſcuntur ex oratione ipſa cùm aliquid in mentem viri prudentis venire poteſt, quod allatæ probationi opponat. Hunc illi ſcrupulum niſi eximis ægrè aſſentietur, tecumque pugnabit, uſque dum telum quod tacitus conjicit retundas. Quamobrem rectè ac prudenter faciunt, qui dum prima lineamenta orationi adumbrant, & illos de quibus dicebam modò ſyllogiſmos informant, ſimul attexunt, more philoſophico, quid objicere cuilibet, propoſitioni non rudis, neque hebes adverſarius poſſet, idque ſedulò ſolvere ac refutare conantur: ſed arte adhibitâ; alia enim elevantur joco, alia deprecatione molliuntur, eluduntur prætermiſſione, contentione perrumpuntur. Plenæ ſunt exemplorum Orationes Ciceronianæ.

Articulus VI.

Quid in Oratione ſcribenda peccari vulgò ſoleat.

IN oratione ſcribenda peccari hæc ſolent. Alii cæco velut impetu aggrediuntur ad ſcribendum ; quodcumque congruit argumento propoſito arripiunt, in eòque deſudant, ſæpe fruſtra. Facerent multò commodiùs, ſi materiam ſcribendi probè cognitam digererent in ſuas partes, probationibus inſtruerent, quemadmodum docuimus, ac totius ædificii deſcriptionem primis adumbratam lineamentis, antè adornarent, quàm aggrederentur ad ædificandum.

Alii verbis abundant, rebus ac ſententiis carent. Niti vulgò debent probationes aliquâ ſententiâ & effato, unde vis tota ratiocinationis ducitur. Illud autem aptè inſerere, ac ſæpè diſſimulanter, artis & conſilii eſt. Alii contrà toti ſunt in ejuſmodi ſententiis gravibus, quæ à Rhetoribus Theſes appellantur; ad hypotheſim, ut eorumdem Rhetorum verbo utar, & cauſam ipſam vix unquam delabuntur; quod nihil eſt mendoſius, præſertim in Oratoribus ſacris, quos interdum videas de moribus & Chriſtianâ diciplinâ univerſè diſſerere, nec ineleganter, & captare ſic plauſum ab auditore non invito, quippe qui ſuas aures mulceri, non pectus concuti, non carpi vitiis, non ſe privatim premi ſentit.

Alii ſiccè, anguſtè, & exiliter ſcribunt. Audendum aliquando, nec ſemper legendum littus, procellæ metu. Succus, vigor, dignitas orationi concilianda, tum rerum copiâ, & eruditâ ſupellectile, quæ colligi undecumque debet; tum varietate figurarum, & ſplendore. Ciceronem vide, ut rem eamdem multis verſat modis, atque illuſtrat; nunc interrogando urget, nunc quaſi adverſario interroganti reſpondet: aliàs addubitat quid è multis unum, aut quo pacto dicat; ſæpe cum iis qui audiunt, ſæpe cum adverſariis, aliquando ſecum ipſe deliberat. Hominum ſermones, conſilia, mores, ora, pingit, inducit perſonas fictas, exclamat, jocatur, iraſcitur, deprecatur, &c.

Quidam agunt omnia duriter & acerbè, ſeque tum in pulchros ac beatos putant, cùm adverſarium malè verbis acceperunt. Næ illi longè errant. Minis, vociferatione, jactatione iſtâ parum proficitur. Veritate, benevolentiâ, & amore ducendi ſunt homines; ac ſi quid increpas, minaris, objurgas, id prudenter admodum & cautè faciendum, imò etiam leniter & amicè. Denique videre eſt, qui vaſtè & ruſticè, inficetè pronuntient. Dapes vel optimæ ſi ſqualida in menſa, & patinis olentibus apponantur, ſordent. Illos emendare Declamatio, ſive ars bene pronuntiandi, de qua ſubjiciam pauca, debet. Hæc ultima è quinque Eloquentiæ partibus vulgò enumeratur.

PARS QUARTA.

De Pronuntiatione, ſive Ars vocis & geſtus.

HUjus artis duplex labor, in voce & geſtu. Vox ne ſic demittatur, ut ad aures etiam longiuſculè disjunctas nequeat aſpirare. Abſit ab eadem unus quidam tenor, & ſemper æqualis intentio; modò attollatur, modò deprimatur, modò concitatior ſit, modò ſedatior. Imitanda natura, quæ aliam vocem tribuit irato homini, aliam ſupplicanti, aliam narranti: mœſto, hilari, juveni pariter ac ſeni, aliam. Cavendum ne vocem abrumpas ibi, ubi non decet: ne continenti ſpiritu pronunties nimis multa: ſed clauſulas, & interpuncta ſermonis accuratè ſerves, quæ tanquam repagula orationi objiciuntur, ut curſum pauliſper inhibeat. Mendosè illud fit à nonnullis, dum carmina Hexametra recitant, ut totidem verſibus impetum vocis modumque definiant; aut in recitandis Pentametris hæreant, conſiſtantque pauliſper ante diſſyllabam dictionem, quâ vulgò ejuſmodi verſiculi clauduntur. Lex ea teneri debet, ut eo uſque vox procurrat, dum ſententia ſit abſoluta, niſi fortè protrahatur verborum complexio tam longa,

ut uno ſpiritu volvi non poſſit : tunc enim modicè licebit in medio conſiſtere. Cautio in primis adhibenda & ſollicitudo, ut extremæ vocum particulæ diſtinctè efferantur; ſolent enim intercidere cum gravi ſententiæ detrimento. Nam quod naſo quidam plus loquantur, quàm ore; quod blæſo trunca, & hiulca verba ſupplantent palato; cùm naturæ vitia plerumque ſint, emendari utcumque poſſunt, tolli omnino vix poſſunt.

Jam qui ad recitandum quidpiam, ac declamandum exercebuntur, juvabit illis voce demiſſa quaſi familiariter explicare quod recitaturi ſint: prima quippe cura in eo ponenda, ut probè intelligant quodcumque ſunt dicturi; eamque ob rem utile fuerit jubere, ut in patrium ſermonem illud ipſi convertant, imò ut vernaculè pauliſper declament quaſi agerent cum ſocio, vel cum perſona nota: ſic enim facilè percipiunt quo tono vocis utendum, quo geſtu. Ubi ſententiam vocibus ſubjectam habuerint exploratam, & actionem quaſi primis informatam lineis, licebit vocem attollant, & majores induant, ſi res poſcat, ſpiritus. Advocandi etiam erunt amici, aut affines qui privatim dicentes antè audiant, quàm in ſuggeſtum producantur: præſertim ſi ſunt in declamando rudes. Sic enim confirmantur & alieni, aut ignoti cujuſpiam voce, monitiſque plus interdum moventur, quàm præceptoris, cui aſſueverant.

Ut in voce, ſic in geſtu formando certæ ſunt leges, certi fines. Habitus corporis, ac ſtatus firmus, ſtabilis & rectus eſſe debet. Caput ne obſtipum ſit, vel in alterutrum humerum nimis deflexum: ne temerè jactetur aut ſubrigatur. Manus modicè à pectore projiciantur, ne vulgò attollantur ita, ut humeros excedant, ne hinc inde veluti mancæ pendant, ne anſatis ambæ lateribus arcuatim innitantur, ne in pugnum facilè colligantur, ne protendantur rigidiùs, ne ſæpius aut ſine gravi cauſa collidantur, complodanturque. Digitus, quem indicem vocant, ſublatus, & vibratus identidem, reliquis intra manum preſſis, vix dignitatem habet; annularis & medius decenter junguntur, aliis paulùm diductis. Vola plana vulgò ſit; tota manus circa carpum, ut cubitus circa latera honeſtè circumagantur. Turpe eſt ingredi liberiùs, aut pedes motare cùm aliquem alloqueris, niſi id fiat contemptûs ſignificandi causâ. Ne ſint nimis disjuncti pedes, ne valgorum ritu, aut varorum, intorti, ne ſpatio ſemper æquali inter ſe diſtent, ne demum crebro ac temerè ſupplodantur.

Docebunt hæc pueros magiſtri ſaltandi, quos in arte ſua conſuli, & audiri par eſt: aſpectus ipſe hominis non impoliti, nec inexperti, ſi quid mendoſum ſit, facile animadvertet. In gravioribus animi perturbationibus

nibus exprimendis, abire paulisper ab his regulis nefas non est, modò tamen decorum ubique teneatur.

PARS QUINTA.

Aphthonii Progymnasmata.

APhthonius, Rhetor illustris, elementa quædam Rhetoricæ litteris consignavit, inscripsitque Progymnasmata, id est, prævias quasdam exercitationes, quæ sternerent iter ad Eloquentiam. Illæ requirunt cognitionem aliquam Figurarum, & Amplificationis, itemque Locorum quos oratorios vocant; quâ cognitione imbutos esse adolescentes Aphthonius minimè dubitavit, cum sua scriberet Progymnasmata. Ea rejecimus in ultimum hujus libri locum, ut faciliùs intelligerentur, & major ex illis fructus caperetur.

PROGYMNASMA I.

De Fabula.

QUia narratio est quoddam quasi genus, fabulam & historiam tanquam partes complectens, explicanda primo loco esse duxi quæ spectant narrationem. Virtutes

enim & ornamenta quæ vulgò historicæ ac veræ narrationi tribuuntur, eadem fabulæ: quæ fabulosa narratio est, attribui debere nemo neget, ut ex arte fiat.

CAPUT I.

De Narratione generatim sumpta.

QUæ sunt virtutes Narrationis generatim sumptæ, hoc est, seu veræ, seu fictæ, ac fabulosæ? *Resp.* Hæ quatuor. Brevitas, Perspicuitas, Probabilitas, & Suavitas.

Quo pacto erit brevis Narratio? *Resp.* Si nihil afferatur quod sit superfluum.

Profer exemplum.

En. Cum ensem, quem adolescens ille suspenderat in quodam domus suæ angulo arripuisset, illum strinxit, inimicum insectatus est, tandemque comprehensum percussit, atque interfecit. Hæc narratio nugatoria est, & ineptè longior, Brevis esset ac melior, si ita diceres; Arrepto gladio fugientem assecutus inimicum interemit.

Quomodo reddetur perspicua? *Resp.* Perspicua, seu clara existet, si verbis usitatis, propriisque constet; si vitetur rerum & personarum nimia multitudo; si longiores omittantur verborum ac sententiarum circuitus; si denique tollatur omnis ambiguitas.

Da exemplum in quo appareat hæc ambiguitas.

Do. Cum constaret privignum occidisse vitricum domi suæ dormientem, ad Judicem ejus nomen delatum est. Quid obscurius? Nam quæso, uter est interfector aut interfectus? Et illa domus cujus est? Privigni, aut vitrici? Vaticinare.

Quâ ratione fiet probabilis Narratio? *Resp.* Probabilis reddetur, seu credibilis, ac verisimilis, si nihil contra decorum peccabitur: hoc est, si nihil dicetur quod non conveniat personis ac rebus; nihil quod loco, aut tempori non congruat.

Prome exemplum.

Si quis diceret, pictorem se vidisse utroque orbatum oculo, præclaras imagines coloribus exprimere solitum, careret illa narratio probabilitate; id enim fidem superat.

Quomodo suavis erit? Primò, si verbis utaris elegantibus, nitidis, lectis, & sonantibus, ipsique rei quæ narratur maximè congruis. Secundò, si in ipso narrationis decursu expectationes concitabuntur; si motus animi interponentur, ut lætitiæ, metus, iracundiæ, &c. Si colloquentes personas induxeris; si denique exitus occurrunt inopinati, & admirandi, quo vel audienti, vel legenti accidere jucundius nihil potest.

Declara id exemplo quodam. *Resp.* Si mortem Ciceronis narrare velis, & dicas,

Popilius ad lecticam quâ Cicero vehebatur approperans, ſtare jubet lecticarios: extractúmque Ciceronem obtruncat; hæc narratio inſuavis eſt: ei ſuavitas conciliabitur, ſi motus quoſdam, & colloquia inſeres, hoc modo. Ut eminùs lecticam Ciceronis aſpexit Popilius, ad illam citato curſu contendit, ſtipatus, ut erat, armatorum militum globo; tum exclamans, & manum protendens, State, inquit, lecticarii: famuli exterriti ſiſtunt; lecticam milites cingunt. Tum minaci voce Popilius: Ubi herus veſter? ubi Cicero? Qui audiens ſe nominari, ſeque unum peti, profert è lectica caput, & Popilium irato vultu intuens: En, inquit, fere carnifex, hoc caput amputa, & ad Antonium defer. Ille nihil cunctatus, gladio quem tenebat cervices abſcidit. Narratio iſta nonne prima illa ſuavior eſt, ac venuſtior?

Quæ ſunt narrationis ornamenta?

Ea ſine quibus nuda, ſimplex, & incompta narratio eſt.

Quotuplicis ſunt generis?

Duplicis: Alia ſunt in verbis poſita, alia in ſententiis.

Quænam ſunt ornamenta quæ in verbis ſita ſunt?

Hæc præ cæteris.

Primum.

Verba, hæc, inquit, ait, & ſi quæ ſimilia ſint, aptè reliquæ dictioni alligantur;

quod fit cum nec initio, nec in fine ſententiæ ponuntur, ſed poſt unum, alterumve verbum, hoc modo: Finge matrem quæ filium è caupona revertentem increpet. Cenſesne, inquit mater, tantum dedecus me laturam diutius? Quid enim commiſi mali? reſpondit adoleſcens. At mater: O impudentem, inquit; etiam quærit quid mali commiſerit furcifer. Hic filius convicio exaſperatus: Mene, ait, habes, mater, famuli loco? Cui illa: Non famuli, reſpondet, ſed nequiſſimi mancipii. Siccine verò, inquit, ille, filium amas? Siccine verò, illa refert, tu matrem colis? Habes in hoc exemplo omnes fermè particulas, quibus eſt opus quoties colloquia in narrationibus fieri neceſſe eſt: Advertendum tamen eſt, his vocibus, ait, inquit, & ſimilibus, plerumque præmitti participia. Ut: cæterum Imperator, ſicut curru eminebat, dextra, lævaque ad circumſtantium agmina oculos, manuſque circumferens: Adeſte, inquit, milites, erigite animos, victoria noſtra eſt.

Ergò primos ordines, ut pulchrè ſedebat in equo, obequitans Alexander, ſimulque ad confertos cuneos protendens manus, certandum, inquit, commilitones.

Secundum.

Præſens tempus pro præterito in narrationibus eleganter uſurpatur. Ut,

Philodamus rogat Rubrium, ut duos ei

commodum ſit ad cœnam vocet. Ille ſuos familiares invitat; maturè veniunt: diſcumbitur, fit ſermo inter eos, & invitatio, ut Græco more biberetur hoſpes hortatur; utuntur majoribus populis, celebratur omnium ſermone lætitiaque convivium.

Tertium.

Plures infinitivi ſæpè congeruntur, ſuppreſſo verbo undè regi poſſunt; ſuppreſſis etiam aliis quibuſdam vocibus, ac particulis, ut in hoc exemplo videre licet, quod habet Tullius, exponens quo pacto Verres candelabrum gemmeum Regi Antiocho per fraudem eripuerit, cum illud rogaſſet afferri domum ſuam, perſpiciendi cauſa. Affertur candelabrum à Regis domeſticis ad Verrem, qui cum jam ſatis illud perſpexiſſe videretur, illi tollere incipiunt, ut referrent. Iſte ait ſe velle illud etiam atque etiam conſiderare, nequamquam ſe eſſe ſatiatum; jubet illos diſcedere, & candelabrum relinquere. Sic illi tum inanes ad Antiochum revertuntur. Rex primo nihil metuere, nihil ſuſpicari (ſubintellige poterat:) Dies unus, alter, plures (ſubaudi abeunt,) non refert; tum mittit Rex ad iſtum, ſi ſibi videbatur ut reddat. Jubet iſte poſtridiè ad ſe reverti; mirum illi videri (ſupple incipit:) mittit iterùm. Non redditur. Ipſe hominem appellat; rogat ut reddat, &c.

Quænam illa ornamenta ſunt, quæ in

ſententiis conſiſtere dicis ?

Sunt figuræ quædam nobiliores, quæ ſi ſuo ponantur loco, narrationem mirum quantum illuſtrem reddant : Hæ verò ferè adhiberi ſolent.

Hypotypoſis. Ut, inflammatus irâ egreditur domo, ardebant oculi, emicabat ab ore furor, horrebant capilli &c.

Dubitatio. Quid aget miſera ? quam ſe in partem conferat ? ad quem confugiat ? cujus opem imploret ? Patris ? in vincula conjectus eſt. Fratrum ? adducti ſunt in ſervitutem. Propinquorum ? diffugêre omnes.

Suſpenſio. Quid deindè factum cenſetis ? victam fuiſſe promiſſis puellam ? nullo modo. Ceſſiſſe minis ? non ceſſit. Quid igitur facere potuit columba imbellis inter ungues accipitris ? Dicam, audite. Exciſam ſibi linguam in os impudici exſpuit, quo ille telo ictus, victuſque ceſſit loco.

Communicatio. Ut, quæro à vobis, qui hæc auditis, ſi veſtræ res in eo eſſent loco; quid vobis agendum eſſe cenſeretis ? Fugam arriperem, inquiet aliquis, nec reſiſtere auderem. At hic adoleſcens reſtituit, imò adverſarium inermis debellavit.

Exclamatio. Filiam exturbavit nuptiali thalamo, & genero nupſit. O mulieris ſcelus incredibile! ô libidinem inauditam! non timuiſſe hominum famam! non dedecus æternum! non furiarum ardentes tædas! &c.

CAPUT II.

De fabulosa Narratione.

HActenus Narrationem speravimus generatim acceptam, prout scilicet res, tam fictas quam veras explicat. Cum res sunt fictæ, Fabula dicitur; cum veræ, Narratio propriè nuncupatur.

Quid est Fabula.

Est sermo falsus veritatem effingens; hoc est, falsa quidem & ficta narratio est: at sub fabuloso verborum cortice veritas semper latet aliqua, & utilis sensus.

Quas appellationes vulgò sortita est?

Varias? nam modo Sybaritica, modo Cilix, modo Cypria dicitur.

Cur Sybaritica vocata quondam est?

Quod Sybaritæ, Græciæ populi, effœminati ac molles, fabulosis parumque pudicis sermonibus oblectarentur.

Cur Cilix vocata est?

Quod Cilices, Asiæ populi, ob corruptos mores fabularum vanitate pascerentur, anilibusque commentis; ita mendaciis assueti, ut in proverbii locum abierit: *Cilix haud facile verum dicit.*

Quare Cypria dicta?

Proptereà quod apud Cyprios fabulatores magno in pretio essent, & magnus fabularum usus.

Quamobrem Æſopica appellata eſt?

Quid rogas quod neminem latet? Quis enim neſcit Æſopum omnium ingenioſiſſimè ſcripſiſſe fabulas, eaſque teri ſolitas omnium manibus; ſic, ut haberetur ille olim ignariſſimus qui eas non didiciſſet? Ex quo etiam natum illud adagium: *Ne Æſopum quidem triviſti.*

Quot ſunt genera Fabularum?

Varia: aliæ ſiquidem dicuntur rationales, aliæ morales, aliæ mixtæ.

Quid vocas rationales Fabulas?

Illas quibus quidpiam fingimus ab homine dictum, vel factum.

Quas dicis morales Fabulas?

Quæ valent ad hominum mores informandos, & à belluis ortæ finguntur.

Quæ vocantur mixtæ?

Quæ ex rationali & morali compactæ ſunt, id eſt, in quibus homines cum belluis ſermocinari finguntur.

Cedo exemplum.

Muſtela ab homine prehenſa, cum inſtantem necem effugere vellet. Ah! quæſo, inquit, mî homo, parce; cur necare me vis, quæ tibi muribus purgo domum? Id tu, reſpondit ille, mea cauſa ſi præſtares, ac non potius tua, gratum accideret quod facis, veniamque darem ſupplici. At, quod mures occidis ut gulæ tuæ ſervias, & quæ illi corroſerint conſumas, vanum eſt quod ja-

ctas beneficium : nunc ergò morere.

Hoc sibi dictum putent, qui meritum inane prædicant, dùm suis unis student emolumentis.

Quæ utilitas Fabulæ?

Multiplex; delectat enim, docet, & movet. Delectari fabulis non pueros tantùm, sed etiam viros ætate provectiores docuerunt olim Athenienses; quos, cum Demosthenes, apud illos agens de magnis rebus, non haberet attentos, hoc apologo seu parabola attentionem excitavit.

Asinum conduxerat adolescens, Athenis Megaram iturus, cumque flagrante jam meridie (æstas enim erat) calor cœpisset esse vehementior, sub asini ventrem se conjecit, ut umbram captaret. At is qui locaverat asinum litem intendit, asserens se asinum locasse, non asini umbram. Hac fabellâ excitati auditores, animos & aures arrexerunt. Quod ubi Demosthenes vidit, illos graviter objurgare cœpit, qui de nugis audiendis solliciti, Rempublicam negligerent.

Quid docent Fabulæ?

Quâ ratione instituenda vita sit, quæ virtutes exercendæ, & quæ fugienda sint vitia.

Movent præctereà Fabulæ.

Quo exemplo id probares?

Exemplo Menenii Agrippæ, qui plebem Romanam, quæ in sacrum Montem secesserat, ad Patrum auctoritatem concordiam-

que revocavit, decantato corporis humani Apologo, quem refert Livius, *lib.* 11. *primæ Decadis.*

Licetne in re seriâ, & sermone gravi adhibere fabulas?

Licet, sed rarò: videndum siquidem quid res ac locus patiatur, tuncque præfari conveniet à viris priscis ac sapientissimis ista non sine causa fuisse conficta, neque temerè tot jam sæculis magno mortalium consensu fuisse celebrata: (deindè quid sibi voluerint, interpretabimur in hunc modum, v. g.) ut enim significarent hominem avarum tam non habere quod habet, quam quod non habet, exhibuere nobis Tantalum quendam mediis in aquis æternâ siti cruciatum, &c.

Quo artificio texendæ sunt Fabulæ?

Eodem prorsùs quo narrationes veræ.

Debent nimirum, quod jam monui, quatuor habere virtutes, scilicet, brevitatem, perspicuitatem, suavitatem, & probabilitatem.

Quid opus est probabilitate in fabulis, in quibus nihil est quod verum sit, aut vero simile?

Opus est tamen. Etenim, quamvis probabile, credibileque non sit belluas loqui, v. g. & more hominum colloquia miscere, idque repugnet penitùs earum naturæ: attamen si voce & ratione uterentur, haud du-

bie aliter Vulpes loqueretur, aliter Gallina; illius enim indoles ſubdola, tortuoſa, & multiplex: hujus ingenium ſimplex & rectum: aliter Lupus, aliter Agnus ageret; nam ille rapax & ferox natura, hic contra mitis ac minimè malus. Itaque ſi pecudibus illis, quas ratione uti fingimus, quidpiam attribueres ab earum natura abhorrens; v. g. ſi Mures induceres audaces, Cervos lentos, Columbas crudeles, benignos Accipitres, & Vulpes ſtolidas, peccares contra decorum, tuaque fabula probabilitate careret.

CAPUT III.

Exempla Narrationum, ac præſertim fabuloſarum.

SIti Agnus æſtuans ad rivum venit, ad quem pariter acceſſit Lupus ad bibendum. Cùmque ſuperior ſtaret Lupus, & Agnus inferior; ille tamen jurgii cauſam captans, Agnum accuſat quod turbet aquam pedibus. Hic modeſtè negat fieri id poſſe, cum ab ipſo Lupo rivi unda decurreret. At maledictis, inquit Lupus, me proſcidiſti ante ſex menſes. Neque id accidere potuiſſe reſpondet Agnus, cum nondùm natus eſſet id temporis. At tuus certè pater maledixit mihi, ſubjecit ferox; atque ita correptum lacerat.

Sic adornare calumnias, & opprimere innocentem non eſt difficile.

Eodem ſtylo ornatiore.

AD rivum Agnus venerat, ſitis levandæ cauſa. Lupus huc etiam accurrit magis prædæ quam potûs deſiderio, ac potius ſtimulante fame quam ſiti, & Agni lacerandi occaſionem aucupans. Heu, inquit audacule, non ceſſabis mihi aquam turbulentam bibenti facere lutulentis pedibus tuis? Cui Agnus: Quî poſſum, quæſo facere quod quereris, Lupe humaniſſime? vix heu! primoribus labellis rivum attigi, vix extremâ libavi undam linguâ. Mentiris, impudens, turbaſti latices, lutulenta ad me fluit aqua. Ah! quid ais, Lupe nobiliſſime? Nonne vides à te decurrere liquorem ad meos hauſtus; Obmutuit hic Lupus repulſus ratione tam evidenti: ſed mox ad alia ſe vertens novum crimen comminiſcitur. Non meminiſti, inquit, proterve, cum ante ſex menſes maledicta in me ingeneres è ſtabuli feneſtra, minas intendens tranſeunti? Bona verba, heros ſylvarum inclyte, non cohærent quæ dicis, verbo ſit venia; nam qui tres tantùm menſes ſum natus, quî potui ante ſex menſes tibi maledicere? atqui perindè eſt, inquit Lupus, an mihi tu tuuſve pater maledixerit; ille certè in me convi-

cium jecit non ſemel; æquum eſt parentis pœnas inimicus luat natus. Quo dicto in illum inſilit, correptumque dentibus crudeliſſimè devorat.

Quis enim labor innocentem ſtructis calumniis inſpectari, & perdere? quàm multi etiam nunc Agnis imbellibus haud abſimiles, cedunt in prædam iniquiſſimis hominibus, ut voracibus Lupis? ſpoliantur bonis, famâ exuuntur, & privantur ſi minùs vita, at vitæ commodis?

De Corvo & Vulpe.

Corvus raptum de feneſtra caſeum comedebat celſa reſidens arbore. Hunc cum vidiſſet Vulpes, laudare cœpit pennarum nitorem, & decorem capitis, totiuſque corporis elegantiam: unam ait deſiderari vocem, quam ſi haberet, nullam fore alitem ipſi comparandam. At ille demens, ut oſtendat ſibi non deeſſe vocem, & canoram quidem ac ſuavem, dùm ſe ad canendum comparat caſeum emittit roſtro, quem celeriter doloſa Vulpes avidis arripuit dentibus.

Eodem ſtylo comptiore.

Sedebat Corvus in excelſo arboris ramo, caſeum quem rapuerat è feneſtra proximæ villæ pari aviditate ac voluptate come-

dens. Hunc vidit Vulpes & invidit, ac linguâ ſibi lingens roſtrum, jam caſeum devorabat oculis: ſpes tamen optato potiundi cibo affulget nulla, quamvis uſque & uſque arborem ſollicitè circumeat, verſetque ſe in omnem partem. Ad ſolitas ſe vertit artes, dejectoque humi tergo, collum ac roſtrum erigit, & aures ſimul arrigit obtutu in corvum defixo. Advertit corvus ſpeculantem, & crocitans: Quid aſpectas, inquit, verſipellis? Teipſum, reſpondet vulpes, te intueor, corve mi belliſſime; nam hercle tuarum me pennarum ſplendor in admirationem rapit: nihil equidem memini me vidiſſe pulchrius. O ſi quantum præcedis plumarum nitore aves cæteras, tantùm præires voce! næ tu abſolutus fores numeris omnibus, nec ulla eſſet volucris uſque adeò temeraria, quæ auderet tecum de palma contendere. Corvus mirificè delectatus commemoratione illa laudum ſuarum, agit primùm ut decuit vulpi grates; ſe tamen non deſtitui voce aſſerit: & dabo, inquit, ſpecimen; ſimulque cantilenam occinit, at ſimul caſeum amittit. Quem vulpes arripiens fugit, illuſo corvo turpiter, qui cantu in gemitum verſo, ſtoliditatem cœpit ſuam deplorare; at ſerò nimis.

Sic capiuntur ſtolidi laudum venatores, ſic ineſcantur inanis gloriæ veſani aucupes. Quid enim faciunt, dùm præbent adulan-

tium vocibus patulas aures? Effundunt bona, rem familiarem dilapidant, existimationem amittunt, maximeque tum deluduntur cum laudantur.

Quam sit misera sors divitiarum Horatius, summus dicendi jocandique artifex, bellissima fabellâ explicat *Libri* II. Satyra sexta, ubi facit rusticum murem ab urbano mure lauto acceptum in opulentis ædibus convivio fuisse. In mediis epulis auditum ingens à molestis canibus, à famulis conclavia reserantibus, murmur, trepidasse mures, & in latebras se conjecisse. Illas rusticus mus, ædium ignarus, ægrè invenit: & post discussum periculum à metu se colligens, Vale, inquit; malo meam cum securitate inopiam, quàm tuam hanc cum tanto timore & sollicitudine copiam. Fabellam solutâ muneris oratione totam hic dabo.

Si quis, inquit Horatius, Arellium felicem eo nomine quod affluat divitiis fortè prædicet, ignarus nimirùm quantis illæ molestiarum curarumque spinis obsitæ sint, hac fabulâ continuò illum Cervius familiaris meus dedocet. Aiunt urbanum murem à rustico mure veteri amico adhibitum olim fuisse ad convivium in angusto & exili tecto. Erat ille quidem agrestis mus antiquæ parsimoniæ; nec solitus profundere temerè quæ multo labore collegerat; ita tamen ut cum acciperet hospites, non parum de illâ

suâ

suâ frugalitate ac morum asperitate remitteret. Igitur nec ciceri, quod servatum in reconditiori cavo habebat, nec avenæ pepercit, ut amico benè esset. Quin uvas siccas, & laridi corrosa frustula apponebat, id maximè laborans, ut ferculorum varietate fastidium levaret hospitis delicati ac superbi, qui dapes singulas summis dentibus vix attingebat. Cum interim herus ipse structorque convivii, jacens in recenti stramine, comederet frumenti grana, loliumque, cibos exquisitiores hospiti suo relinquens. Ille tam agrestis pertæsus mensæ: Quorsùm, ait, infelicem vitam in hoc montis clivo tandiu vivis? Nonne tibi videtur satius homines feris, urbem nemori anteferre? Audi me quæso, & mecum perge: siquidem quæcumque nascuntur in terris animalia mortalem animam acceperunt à natura, nec mortem sive summis, sive infimis licet effugere. Quocirca, dùm fas est, amice, genio indulge, & ita vive, ut sæpè memineris breve tibi vivendi spatium esse concessum. Hac oratione permotus agrestis mus, erumpit alacer domo: ambo dant se in viam, urbemque noctu clàm subire meditantur. Jam nox dimidium cœli spatium confecerat, cum ineunt amplam locupletem domum, ubi lecti ex ebore purissimo elaborati coccineis nitebant stragulis, & multæ dapes ex ingenti cœna relictæ servabantur, in corbes pri-

die congeſtæ. Igitur mus urbanus, poſtquàm ruſticum murem in purpureo torali collocavit, huic illuc ipſe concurſat inſtar ſervi ad miniſtrandum præcincti, & alios aliis aggerit cibos; partes omnes, & numeros vernarum miniſtrantium implet, atque, ut nihil niſi lautum apponat hoſpiti, ſingula prægustat delibatque. Agreſtis mus tam opimæ accumbens menſæ triumphat gaudio, conditionem ſuam in melius mutatam ſibi gratulatur, ac felici fortunâ fruens, vultu ipſo lætitiam & hilaritatem quam boni convivæ ſolent, præfert. At ecce aperiti ibi magno cum ſtrepitu fores; exilit uterque lecto, ac per totum cubiculum trepidus diſcurrit: auctus majorem in modum eſt pavor, ubi canes latratu multo amplam domum implevere. Tum verò mus agreſtis urbanum ita compellare cœpit: Valeas cum iſta tua vita, nihil habet illa quod me juvet; placet mihi mea ſylva, meus cavus, ibi oleribus quidem parcè ac duriter vivam, at facilè me conſolabitur animi tranquillitas, quam nullæ inſidiæ, nulli metus perturbabunt.

Non eſt quod chartam occupemus coacervandis fabularum exemplis. Pulcherrima dabit Phædrus cujus in verſiculis lucet nativus quidam Latini ſermonis lepos, aureo Auguſti ſæculo digniſſimus. Dabit Ovidius in Metamorphoſibus, quas brevi & accurato commentario nuper illuſtratas &

repurgatas habes. Quid lepidius & concinnius illa cœna qua Jovem excipiunt Philemon & Baucis, in arbores posteà mutati? (*libro* 8. § 15.) Quis asininas Midæ aures non ridet? (*libro* 11. §. 5. 6. 7.) aut rusticos in ranas versos non videtur audire coaxantes? (*libro* 6. § 8.) aut picas garrientes? (*libro* 5 § 9. 17.)

Addam his narrationibus unam, si non fabulosam, at fabulosæ proximam, quam tamen sunt qui veram esse defendant.

Opifex in Belgio quotidie à summo mane potabat usque ad vesperam: vino madidus redibat domum, uxorem liberosque multabat pugnis & calcibus. Illa diutius ferre non valens ebriosum conjugem, statuit vino sepultum collocare in feretro, involutum linteo funebri. Id cum fecisset, lugere cœpit quasi mortuum; ejus lamentis exciti vicini confluunt ejus domum. Interim ebrius planctu increbrescente excitatur à somno: miratur lacrymas uxoris, ac fascias sepulchrales: quærit causam; audit se mero extinctum, nunc Dei beneficio singulari redi postliminio in vitam. Attonitus ille, pessimo liquori inimicitias denuntiat immortales, promittitque se numquam vinum deinceps gustaturum, & fecit quod in se receperat.

Eadem Narratio ſtylo paulo venuſtiore.

FOeminæ cuidam Belgicæ maritus fuit egregius in paucis, potator toto famoſus oppido; dies integros pergræcando poſtquàm in cauponis conſumpſerat, inclinante in veſperam die, ſolebat titubante greſſu reverti domum. Vix attigerat limen, canere receptui uxor cum liberis, abdere ſe in latebras, expectare dùm temulentus crapulam edormiret; alioquin in ejus os ille involare, pugnis, calcibuſque miſeram contundere, quidquid veniret in manus impingere in obvios; denique pervertere menſas, abacos, omnia. Hoc diu cum tuliſſet uxor patientiſſima, nihilque non experta eſſet, quo virum avocaret à fœdiſſimâ potandi conſuetudine, ſtatuit demùm ad ultimum deſcendere remedium, & hanc, quod aiunt, quaſi, ſacram anchoram jacere. Venerat ille aliquandò è popina domum, crapulæ plenior ſolito, & ſui planè impos: id ubi advertit cauta mulier, in occaſionem rei gerendæ intenta, excubat eminùs de more latens, donec obdormiſcat ebrius. Ut videt proſtratum, & ronchos jam edentem audit, derepentè advolat, faſcias expedit, manus ligat, pedeſque: tum ſudario caput implicat, & corpus linteo involvit ſepulchrali, componitque in ſandapila, quaſi mox efferendum ad ſepulturam. Dein compoſito ad mœſtitiam vul-

tu conclamat mortuum: lamentis ædes personant, accurrunt vicini, fit gemitus & comploratio; audit plorantes ebrius, attollitque caput cunctis obstupescentibus: uxor lætitiam pari stupore simulato conjunctam præ se ferens, in feretrum ruit exultans, dissolvit linteum, sudarium detrahit, fascias exsolvit; & quærenti marito causam respondet, ad exequias confluxisse quos videbat cives optimos, vino ipsi ereptam fuisse cum mente vitam, sed inaudito miraculo rediisse ab inferis. Credit vir scitè mentienti fœminæ, & vinum execratus, jurat per quidquid sanctum est, abstemium se reliquo vitæ tempore ad veram usque mortem fore, & verò fuit quoad vixit.

Stylo magis oratorio.

Matrona prudens & honesta maritum habuit in Belgio, cum multis vitiis infamem, tum verò temulentiâ insignem. Quid non egit mulier cordata, vecordem ut virum ad sanitatem revocaret? quas non intendit machinas? quam industriam non adhibuit? Sed nimirum corroborata erat longo usu insana perpotandi cupiditas, altioresque egerat in ejus animo radices turpissima consuetudo, quam ut evelli ratione ulla, aut pudore posset. Convolabat quotidie simul ac evigilarat in popinas. Quoties marsupio non sufficiente gulæ, cauponâ abiit

expalliatus, atque etiam penè exoſſatus pugnis probriſque ? Quoties inter redeundum ? (ſi hoc eſt redire, paſſu labi, & relabi quolibet offenſantem altero quoque paſſu, & in tabernas, ac parietes impingentem) proſecuta eſt caterva puerorum, ſibilis, conviciis, luto ? Sed enim acceptas foris injurias intus ulciſci ſolitus, ut primum attingebat limen ædium, horrendum illicò vociferari, adeſſent famuli, adeſſet conjux. Illi contra latebras aucupari, deliteſcere, trepidare. Si quem occupaſſet incautum, ſternebat humi, & quâ pugno, quâ fuſte, pulſabat diris modis miſerum. Quid ageret mater familias ? quo ſe verteret ? flebit ? obſecrabit ? iraſcetur ? minabitur ? Horum nihil omiſit ; verum fruſtra fuere illa omnia. Quid ergo faciet ? Accipite : audax comminiſcitur factum. Jacebit ille aliquando vino obrutus, oppreſſus ſopore, quem nullus tonitrui fragor excuteret. Occaſionem arripiens mulier, accedit, ac manum utramque primùm, tùm, pedes ſtringit fune valido, ſudario poſtea obnubit caput, totumque circumvolvit corpus ſepulchrali linteo: eum deinde ſtertentem parato collocat in feretro, & hinc & inde tædas ferales accendit, & mortuum conclamat conjugem; lachrymæ, ut ſolent fœminis, juſſæ fluunt ubertim, & ſinum rigant; tum capillos vellens, ac vocem tollens flebilem in modum: Mî marite, inquit, heu !

mî marite, ſic orbam & afflictam æternùm deſeris? ſiccine repentinâ morte raptus obiiſti? Confluit intereà omnis vicinia, ægram ſolantur, nec deſunt qui bonas preces pro defuncto fundant, proni in genua. At ecce, dum hi lugent, illi plangunt, miſerantur alii: excitatus incondito clamore nebulo, ronchum ingentem imo emittit pectore, tum motat caput, tibiaſque vinctas agitat. Hîc omnes ſtupere, exclamare, rediiſſe in corpus animum, defunctum revixiſſe. Uxor, quæ vix tenebat riſum inter lacrymas, vivum lugens: quem vellet mortuum, vero dolore verſo in fictum gaudium, ad feretrum accedens: O mî vir, inclamat, quàm maximâ voce poteſt. Audit ille, recluditque oculos, perque linteum lucem videns malignam, brachia, & pedes gravi nodo revinctos ſentit. Quid cogitaſſe arbitramini vivum cadaver plorantes, gementes, ululantes audiens, funebremque apparatum intuens? penè mortuum è vivo fecit horror ſtupori mixtus: trepidat ſe tantillùm moverè, tacituſque audit lugentem conjugem. Siccine, inquiebat verſipellis, æternis ignibus addictus es, marite optime? O! ſi vel ante mortem, expiaſſes animum, tot tamque inſanis compotationibus inquinatum! Hæc immotus audit miſer, tandemque ſuſuro ſemimortuo ſucclamat. Fingit uxor metum gaudio mixtum, Et vivis, exclamat,

carum caput, vivis? Vivo, inquit, ille redux è lethi & Tartari faucibus. Reduxne ab Orco, Redux, ô cara conjux, expedi, ah quæso! vincla expedi. Vix funestis extricarat fasciis brachia, & sudario caput, cum ille ad astra tendens manus, vovet altâ voce solemne votum, per omnem vitam vinum se nunquam ne primoribus quidem labris libaturum, & stetit promissis, siccam in posterum vitam ad veram usque mortem exigens.

Narrationum exempla luculenta subministrabit Cicero in orationibus contra Verrem, pro Cluentio, pro Milone, &c. in lib de Officiis, de Oratore, de Divinatione. Dabit non pauca Horatius, nec invenusta *lib.* 1. *Sat.* 5. ubi suum iter Roma Brundusium usque describit: & *Sat.* 19. ubi narrat quantam sibi molestiam garrulus exhibuerit: & *lib.* 2. *Sat.* 8. ubi cœnam insulsam salsè pingit.

PROGYMNASMA II.

De Chria.

CAPUT I.

Quid sit Chria, & quotuplex.

QUid est Chria?

Est utilis quædam expositio, seu explicatio facti alicujus, vel dicti, vel utriusque simul,

ſimul, certis capitibus comprehenſa.

Quare hoc genus Amplificationis Chria dicitur?

Quia vocabulum hoc *Chria* uſum ſive utilitatem ſignificat: undè à nonnullis Uſus appellatur.

Quotuplex eſt Chria?

Triplex. Alia eſt activa, alia verbalis, alia mixta.

Quid eſt Chria activa?

Illa eſt quæ actionem ſeu factum aliquod exponit & exornat.

Da exemplum.

Lacedæmonii ſuis ut in liberis ebrietatis odium horroremque ingenerarent, adducere illos ſoliti erant in conſpectum ſervorum qui vino ſe obruiſſent, nimirùm ut fœdo illo ſpectaculo deterrerentur ab hoc vitio.

Tarquinius ſuperbus, ſeptimus Romanorum Rex, legato quem ipſi filius miſerat ſciſcitatum quidnam ſe facere vellet in urbe Gabiis, ad eam redigendam in patris ditionem, nihil reſpondit; ſed in hortum ædium tranſit, ſequente Nuntio & reſponſum expectante, ibique inambulans, tacitus, ſumma papaverum capita baculo decuſſit; ex quo filius intellexit primores urbis interimendos eſſe. Quod brevì præſtitit: ſic urbs tota in Tarquinii ditionem conceſſit.

Quid eſt Chria verbalis?

Illa est quæ verba prudenter ab aliquo prolata explicat.

Da exemplum.

1. Difficilius est imperata-facere, quàm imperare facienda. 2. Pro focis interdùm pugnatur acrius quam pro Aris. 3. A summo declinantibus facilis est ad infima & prærupta quæque casus. 4. Non est in ejusdem manu ignem injicere, & injecto spatium modumque statuere. 5. Sparsa in commune gratia ab omnibus accipitur, à numine redditur.

Quid est Chria mixta?

Ea est quæ factum quodpiam sermone conjunctum complectitur.

Da exemplum.

Diogenes, cum puerum vidisset petulanter & immodestè se gerentem, ejus Pædagogum fuste percussit, adjiciens verberibus verba hæc: Siccine puerum hunc tuæ curæ commissum instituis?

Scytharum Rex octoginta filios moriturus cum advocasset, jaculorum fascem singulis frangendum porrexit, sed frustrà; quis enim tot jacula simul collecta frangeret? Ipse verò tela singula seorsim eximens, nullo labore fregit, factoque monitum præclarum addidit. Quandiu, inquit, vos conjunget mutuus amor, tandiu incolumes invictique eritis: at si qua dissensio vos segregabit ac distrahet, vincemini facilè.

CAPUT II.

Chriæ partes.

QUænam ſunt illæ partes, ſeu capita ex quibus Chria componitur.

Octo iſta: Encomium, Paraphraſis, Cauſa, Contrarium, Simile, Exemplum, Teſtimonium veterum, Epilogus.

Quid ſibi vult illa vox, E*ncomium*?

Inchoandam eſſe Chriam ab illius laude qui vel dictum protulit, vel edidit factum illud quod Chriæ materiam præbet.

Quid ſignificat illa vox, *Paraphraſis*?

Idem ac ſi diceres, expoſitio facti, ſeu dicti quod per Chriam ſuſcepimus amplificandum. Paraphraſis enim nihil aliud eſt Latinè quàm liberior interpretatio, & dilucidior explicatio dicti cujuſpiam.

Quid ſibi vult illa vox, *Cauſa*?

Afferendam eſſe cauſam aliquam argumenti quod pertractabimus; v. g. in hac ſententia, *Pecuniæ obediunt omnia*, quærendum eſſe cur omnia obediant pecuniæ, tanquam dominæ. Et hæc præ cæteris occurret cauſa. quòd pecuniæ uſus ad omnia ſit ferè neceſſarius.

Quid illa vox, *Contrarium*?

Significat à contrariis rebus id confirmandum eſſe quod probandum nobis eſt; exempli cauſa: Quemadmodùm pecuniæ

obediunt omnia, id eſt, ſicut opulenti in cæteros imperium exercent, videnturque adepti licentiam omnium rerum; è contrariò egeni jacent, contemnuntur, aliorum voluntatibus coguntur obſequi.

Quid ſibi vult iſta vox, *Simile*?

Illuſtrandam eſſe docet propoſitam ſententiam ſimilitudine quapiam: ut, quemadmodùm Regi famulantur ſubditi, & ab illius nutu cuncti pendent, ita pecuniæ obediunt omnia.

Quid iſta, *Exemplum*?

Monet exemplum adducendum eſſe ad ſtabiliendum quod intendimus. Ut ſi dicam ad confimationem allatæ ſententiæ, Cæſarem pecuniarum largitionibus viam ſibi muniiſſe ad totum orbis imperium occupandum.

Quid *Teſtimonium veterum*?

Oſtendit ſcriptoris cujuſdam veteris auctoritate confirmandam eſſe propoſitam Chriæ ſententiam. v. g. dicam idem ſenſiſſe Virgilium, cum pecuniæ ſummam potentiam admiratus: exclamavit in hæc verba:

Quid non mortalia pectora cogis, Auri ſacra fames?

Quid denique ſibi vult *brevis Epilogus*?

Indicat quæcumque dicta ſunt, brevi aptaque verborum comprehenſione concludenda eſſe.

CAPUT III.

De primo Chriæ capite.

QUam ob causam Chriam auspiciamur à laude auctoris sententiæ, vel actionis amplificandæ?

Quia quo major est loquentis aut agentis auctoritas, eo majoris sunt ponderis ejus seu dicta, seu facta. Ut ergò sententia, aut actio explicanda non fidem solùm apud auditores sed quandam sibi venerationem conciliet, præmittenda est laus auctoris.

Quâ ratione laudandus est auctor?

Duplex hujus rei cautio est. Prima, ut laudes sint veræ; nam laudem quâ quis caret ipsi tribuere non est laudare, sed illudere. Licebit tamen, quod ait Cicero hoc in genere, largiri nonnumquam plusculum etiam quam concedit veritas, & adhibere figuram quam vocamus Hyperbolem, sive Auxesin, sed modestam. Secunda cautio, ut propriæ sint laudes, eique convenientes cui adscribuntur. Sic Poëta non est laudandus à robore virium, sed ab ingenio; nec Imperator à suavitate vocis, sed à fortitudine ac scientiâ militari.

Quasdam mihi hoc loco ideas exordiendæ Chriæ, quæso trade.

Faciam, eòque libentius, quod me non lateat, nullam fermè rem esse in hoc genere

quæ tironum animos molestius exerceat, quam ista Chriarum exordia. Cum enim in iis dicti vel facti cujuspiam laudandus sit auctor, ut nunc monebamus, ubi tritum illud ac puerile, *Merito laudandus est Isocrates*, præcinuerint, continuò hæret illis aqua, nihilque occurrit quod adjiciant. Cui ego incommodo ut occurram, eorumque hac in parte molestiam utcumque levem, varia exordiorum exempla subjicio, è variis petita Rhetoricæ locis ac figuris, ad quorum imitationem similia ipsi condiscant, aut etiam meliora effingere.

In Ciceronis laudem.

A definitionibus conglobatis.

CIceronem, quem meritò appellare possumus supremum Fori Regem, triumphatorem animorum invictissimum, Rhetoricæ decus & ornamentum, alumnum, aut parentem potius Eloquentiæ, Latinæque facundiæ fontem, dicere solitum accepimus: *Præter culpam & peccatum homini accidere nihil posse, quod sit horribile, aut pertimescendum.* Quo quid præclarius, quid ab homine sapientissimo verius dici potuit?

Expendamus, amabo, verba singula divinæ sententiæ: Itane verò, Marce Tulli, nihil pertimescendum esse ais præter culpam? Quid? non est pertimescenda ipsa bonorum jactura? ipsa mors, &c.

In Virgilii laudem.

A partium enumeratione, per concessionem.

LAudent alii, per me licet, in Poëtarum Latinorum principe doctrinam non vulgarem, modestiam, & auræ popularis contemptum, castimoniam & pudorem, quo sordes & obscœnitatem Ethnicis Poëtis familiarem fugit, ego prudentiam in scribendo & sapientiam demiror, quæ cum in multis ejus carminibus elucet, tum vero cum ait?

Unà salus victis nullam sperare salutem.

Enucleemus hoc mysterium; cujus sensum prorsùs dicas carere sensu, si parum tibi perspecta fuerit Poëtæ mens. Quid enim verò, inquies, ut saluti suæ consulat qui ab hoste devictus est, ei speranda nulla est salus? Ita planè, nulla speranda est; cum enim nullum sibi superesse viderit salutis consequendæ locum, quid non aget? quas strages non edet ut se expediat, &c.

In laudem Aristotelis.

A notatione nominis.

NOn sine divino consilio factum putem quod Principi Philosophorum Aristotelis fuerit impositum nomen. Quid enim sonat *Aristos*, nempe optimum? Quid *Telos* nisi summum, nisi perfectum absolutumque significat? Fuit nimirùm id nominis absolutissimæ laudis quasi prænuntium, quâ vir ille summus sic excelluit, ut in ipsius men-

te ſapientia videretur fixiſſe ſedem, aut certè dono quodam Providentiæ crederetur eſſe progenitus; in cujus animo artes omnes optimæ, ac liberales diſciplinæ vires ſuas oſtentarent; adeò ut ſtatutam humanæ menti metam ingenii celeritate longè multumque ſuperaſſe viſus ſit. Talis ac tantus vir, audite, quid aliquandò in commendationem litterarum reſponderit, rogatus enim quo different docti ab indoctis, *Quo*, inquit *viventes à mortuis*.

O dignum Ariſtotele reſponſum! ô mortalium omnium ſapientiſſimo digna vox! Hos tu vivere putas, qui omnis eruditionis expertes, in ſummâ optimarum artium ignoratione verſantur? Hos, inquam, vivere tu putas, quia ſentiunt, quia loquuntur, quia cæterorum more uſurâ lucis fruuntur? erras, hæc vita non eſt, &c.

In Senecæ laudem.

A genere & forma.

MAgnam quidem meritamque laudem ſibi ſapientiſſimus Romanorum Seneca peperit, cum plurimis præclarè factis, tum verò æquabili vitæ moderatione, quam non minus in adverſis ac in ſecundis rebus adhibuit; majori tamen luce gloriæ, nomen illuſtravit ſuum clariſſimis ingenii monumentis quæ tranſmiſit ad poſteros, tam gravibus ornata ſententiis, ut quamvis cæteræ animi laudes abſuiſſent, hæc una tanti viri

famam ad ſempiternam temporis memoriam propagatura facilè fuiſſet. Illum adeò non loqui diceres, ſed oracula fundere; non ſcribere, ſed leges ferre. At quam argutas, Superi! quam exquiſitas, quam reconditas! Unam de omnibus vultis explanemus? Accipite quàm ſcitè perverſam hominum in carpendis aliorum factis conſuetudinem carpat ipſe atque reprehendat. *Aliena vitia*, inquit, *in oculis habemus, noſtra tergo ſunt.*

Planè ita ſe res habet, gerimus quod aiebat alius ille, manticam humero impoſitam; in illius anticam partem aliena peccata, in poſticam propria immittimus; ut noſtra hæc numquam inſpiciamus, illa contra ſemper obverſentur oculis, &c.

In Cæſaris laudem.

A comparatione & contrario.

ETſi non ſatis dictu proclive plerique putent, pluſne linguâ Cæſar valuerit quam manu, ſtylone fuerit quam pilo, ſcriptis quàm factis, commentariis quàm victoriis, dicendi quam bellandi arte præſtantior; in ea ego tamen opinione ſum, ut exiſtimem illum militare decus obſcuraſſe ſcribendi gloriâ, victoriaſque viciſſe ſuas dicendi laude, ingeniique pernicitate non modò aſſecutum eſſe magnitudinem animi, bellicamque fortitudinem ac felicitatem, verùm etiam longè multumque ſuperaſſe? Quis neget ipſum egregia quæ armatus geſſit facinora, dede-

coraſſe populorum infinitâ clade ? palmas quas meſſuit miſerorum rigaſſe ſanguine ? captarum direptione urbium ac provinciarum ſuam amplificaſſe dignitatem , & per aliena damna ſtrageſque publicas , quaſi per gradus , ſupremum conſcendiſſe gloriæ faſtigium ? At verò ingenii victoriæ quas retulit , eloquentiæ triumphi quos egit , eruditionis trophæa quæ conſecravit , non modò nemini perniciem , ſed etiam ſummam utilitatem poſteris , ipſique Cæſari immortalem nominis famam pepererunt. Æſtimate quæ de illo dixi , dicique poſſunt , unius hujus conſideratione ſententiæ, & ex ungue , quod, aiunt , leonem cognoſcite. *Nihil* , inquit , *Imperator faciat libentius , quam ſupplicibus ignoſcere.*

Audite Duces , Legati , Tribuni militum , Imperatores , audite Cæſarem , Imperatorum omnium Ducem ac Regem , militaris officii jura deſcribentem ; ex eo diſcite quid vobis ſit libentius in bello faciendum , ſi palmas , ſi victorias meritò celebrandas ambitis. Nihil , nquit , &c.

In Q. Curtii laudem.

A ſimili.

TErentii mihi , ac ſæpenumero legenti Q. Curtii commentarios , deambulare videor in horto quodam ornatiſſimo inter pictas areolarum amœnitates , pervenuſtis

distinctas flosculis, quorum odore incitari me undecumque sentio, jucundissimeque compelli, ut illum legam potius, ut istum alium priùs decerpam. Haud absimili ratione historiam dùm lego Curtii, quasi laborat animus, mirâ sententiarum varietate blandè pellectus, ac veluti distractus, quibus pulcherrimè collucet tota, venustissimeque distinguitur. Una tamen præ cunctis arridet, quam modò paulo curiosius, ceu florem eximium placet olefacere, attentiusque contemplari. *Nihil*, inquit, *tam altum natura constituit, quo virtus non possit eniti.*

Quid enim tam sublime arduumque esse, aut fingi potest, quo virtute instructus homo aspirare non possit, atque pertingere? quæ difficultates objicientur, quas non perrumpat? qui opponentur obices: quos non disjiciat? quæ impedimentorum moles, quas non evertat?

In laudem Severini Boëtii.
Ab effectis.

QUalis quantusque fuerit; quàm eximiè cumulatus omni genere laudum Severinus Boëtius, quâ valuerit apud Reges gratiâ, quàm excellenti fuerit in Deum fide, quantâ publicam rem administrarit sapientiâ, quantâ linguarum omnium cogitatione floruerit, quos in lucem libros ediderit, quæ virtutum monumenta reliquerit, quas per-

tulerit ærumnas innocens, quæ vincula, quos cruciatus, quam crudelem acerbamque mortem pro Catholicæ Religionis defensione tolerarit, si oratione recensere mihi esset animus, haud aliud profectò mihi faciendum putarem, ac malè feriatus ille, qui solem ipsum illustrare malignâ candelæ luce moliretur. Unum duntaxat admiremur ex illo laudum sole radium, ipsius facta taceamus, dicta volvamus animo, hancque præcipuè dignam sæculorum omnium admiratione sententiam. *Infeliciores sunt*, inquit, *qui faciunt, quàm qui patiuntur injuriam.*

Quis hoc credat, qui alios convitio violant? injuriis afficiunt, iis ipsis esse miseriores quos vexant?

In laudem sancti Hieronymi.

Per congeriem sententiarum.

EXimia quidem admirandi ingenii vis ac doctrina, quâ celeberrimum Ecclesiæ Doctorem Hieronymum floruisse constat, laudem ac venerationem meretur summam. Illius eruditionem, cumulatamque linguarum omnium notitiam, omnium ingenuarum artium cognitionem perfectissimam, quâ excelluit, nemo dignè satis prædicet. Nulla mihi tamen ex innumeris quæ illum commendavere animi dotibus sublimior videtur, quàm inusitata illa sapientiæ

virtus, cum in omni ejus vita eminens, tum præcipuè in ſententiarum majeſtate, quibus ea quæ nobis tradidit doctrinæ monumenta perdeditè illuſtravit. Quæ ne quis magnificentius à me dicta quàm verius forſan exiſtimet, placet ex iis unam proferre in medium, omnibuſque mirandam proponere. *Sola*, inquit, *libertas eſt non ſervire peccatis.*

Quid igitur, Doctorum maxime, qui ſui juris eſt & pro arbitrio cuncta gerit, is non eſt liber? Non eſt liber. Qui nihil coactus, nihil neceſſitate compulſus, ſed ſponte agit omnia, eum tu non dices liberum? Non dicam liberum, &c.

In laudem ſancti Ambroſii.

Per interrogationem & auxeſin.

QUæ lingua uſque adeò ſoluta & eloquens, quæ tam diſerta volubiliſque dicendi facultas, quod orationis genus tam expolitum perfectumque vel minimam laudum particulam aut verbis exequatur, aut enumerando recenſeat, quas Ambroſius illuſtri ſanctimoniæ famâ, ingeniique magnitudine ſibi comparavit? Deficiunt me certè verba, quoties eximi ipſius quæ tranſmiſit ad poſteros eruditionis ornamenta pervolvens, ſententiarum quas cum viveret pleno perfudit ore conſignavitque deindè litteris varietatem atque majeſtatem attentâ cogitatione perpendo: Attamen omnium illa mihi ſemper eſt viſa longè præclariſſima, & ad

morum informationem in primis utilis ac pernecessaria, quam his verbis adumbravit: *Luxuria seminarium & origo est omnium vitiorum.*

Si quis ergò omnia profligare vitia cupit indicat uni luxuriæ bellum, immortales capitali huic vitio inimicitias denuntiet, &c.

In laudem Diogenis.

Per congeriem & antitheses.

POtuitne egentissimus, & simul locupletissimus ille mortalium, ille rerum humanarum contemptor, calcator ille fastûs & arrogantiæ, ridiculus ille admirabilisque Philosophus, ac derisor Diogenes; potuitne, inquam, quidquam profari verius vel ingeniosius, quam cum interroganti cuipiam *Quodnam sibi videretur sustinere terra gravius onus*, *Indoctum hominem* respondit?

Laus Senecæ Tragœdi.

Per antonomasiam.

QUam sapienter clarissimum Hispani Parnassi lumem & ornamentum Seneca, ingenii subtilitate nulli secundus, sententiarum gravitate inferior nemini, verum ac mirabile hoc effatum pronuntiavit: *Qui non vetat peccare cum possit, jubet.*

Laus Sallustii.

Per exclamationem.

QUoties Sallustii, Historicorum omnium meo quidem judicio facilè principis, dignos æternâ luce commentarios

evolvo manibus, oculis perlustro, mente animoque considero, continere me non possum, quin admirabundus exclamem: O virum omnium litterarum laude celebrandum! ô sempiternâ dignum commendatione ingenium! quàm prudenter digessit omnia! quàm graviter cum cætera, tum verò hanc sententiam protulit! *Majorum glor a posteris quasi lumen est, neque bona eorum, neque mala in occulto esse patitur.*

Laus Quintiliani.

Per repetitionem.

NOn sine causa magnus ille sapientissimusque declamator, & Rhetorum magister Quintilianus, ob ingenium eruditionemque celebratur. Quis enim illo in laudando comptior? quis in vituperando acrior? quis subtilior in edisserendo? quis ornatior in verbis? quis argutior in sententiis? Mihi vero acutior nunquam visus est ac pressior, quam cum dixit: *Satis divitiarum esse, nihil velle amplius.*

Laus Theophrasti.

Per Apostrophen.

QUem ad finem illud semper in ore habebas, divinâ vir facundiâ, Theophraste, magni magistri Aristotelis discipule maxime, quid ad eam dicendi laudem effloruisti, ut meritò à Cicerone Philosophorum eruditissimus & elegantissimus fueris appellatus? Quid erat quod crebrò usurpare

hoc illustre dictum solitus esses? *sumptus pretiosissimus tempus est*: cum illud tamen in nugis, quodque gravius est, in vitiis, criminibusque plerique consumant.

Laus Demosthenis.

Per sustentationem.

DOleo, inquiebat aliquandò Demosthenes. Quid doles, Eloquentiæ parens & artifex, qui omnes quotquot ante vel post te floruere, dicendi gloriâ, orationis vi, sublimitate, impetu, cultu, compositione superasti? quid doles, inquàm? quod votis fortuna tuis parum obsecundet? quod morbus te aliquis aut ægritudo mentis invaserit? *Doleo quod antelucanâ opificum industriâ sæpè victus sum.* O contemptionem admirabilem! Dolet Orator ille præstantissimus, quod major sit, quàm sua, opificum diligentia, &c.

CAPUT IV.

De secundo Chriæ capite, paraphrasi.

HÆc paraphrasis aliud nihil est quàm uberior expositio sententiæ ac dilatatio. Dilatari autem eo modo sententia quælibet potest, quo periodum amplificandam esse docuimus, *Parte* 2. Sæpè sufficit singulas propositæ sententiæ voces explicare, ut si dicas: *Omnia amicis communia sunt. Omnia*, opes, honores, adversa, prospera. *Amicis.*

Nempè

Nempè illis, qui non ore tenus duntaxat sed ipsâ re inter se amant, &c. Hæc ita explicata involve aliquâ figurâ: paraphrasim habebis. Exempli causâ. O vim amicitiæ mirabilem! quæ si quos inter se non tecti solùm, aut patriæ communione, utilitatis, aut commodi causâ, sed animorum suavissima consensione junxit, illis omnia facit esse communia. (Tum per subjectionem ita purge,) quid enim amicus possidet, quod non communicet sponte cum amico? opes? at eas prolixè largitur. Honores? &c.

Placet amplificare alteram hanc sententiam,

Audaces fortuna juvat.

Ternæ illæ voces similiter exponendæ sunt haud absimili ratione.

Primam vocem explicabis per subjectionem crebrâ repetitione mistam; per Isocolon, &c.

Audaces.

Qui sunt audaces? sunt qui periculis non terrentur, qui discrimini objiciunt caput, qui nec vulnera, nec mortem exhorrent; quos nullus timor dejicit, nullus adversæ fortunæ casus remoratur; qui stimulati præclarâ gloriæ cupidine; si committendum prælium est, primi se in confertos hostium cuneos immittunt; si vi expugnanda

mœnia, ſcalas advovent, primi in hoſtica tranſiliunt caſtra; qui vulnerati non recedunt loco; deſerti non reſpiciunt fugam; proſtrati non concidunt animo. Tales ſi nacta fuerit

Fortuna.

DEa illa, tametſi cæca, inconſtans, dubia ſemper ac varia, quantumvis perfida, &, ut ait Lyricorum vatum Princeps, ludum inſolentem ludere pertinax; tamen illos

Juvat,

IN periculis tutos, armis invictos, & malis nullis fractos tuetur, defendit, protegit; obices amovet, labores levat, eis iter ad victoriam ſternit, coronas, immortalis gloriæ triumphos adornat.

Unum adhuc ſumamus exemplum.

Donec eris felix multos numerabis amics.

SEntentia hæc duobus tantùm conſtat membris. I. Donec eris felix. II. Multos amicos numerabis. Sic autem utrumque diffundam, quærendo quidem quid ſit eſſe felicem; denique quid ſit numerare multos amicos.

Donec eris felix.

ESſe felicem eſt. 1. Fortunâ uti proſperâ; 2. Opes amplas poſſidere; 3. Honores ac dignitates obtinere. Hoc igitur modo illud expones per ſynonymorum congeriem.

Quandiu fortuna reſpondebit optatis tuis, votiſque ſuffragabitur; quandiu tibi fluent ad arbitrium omnia; dùm opibus, honoribus, & reliquis vitæ commodis afflues; dùm ſuperba domus, &c.

Multos numerabis amicos.

INnumeros invenies qui ſe tibi addictos obſtrictoſque profiteantur, qui ſingulare ſuum polliceantur ſtudium in omni genere officii, quod gloriam, & ad rem tuam ſpectet, qui palàm prædicent nullum pro te laborem, nullum ſe onus recuſaturos, qui quæcumque tibi grata eſſe viderint, omni curâ ac diligentiâ complectantur. Occurrent tibi frequentes cum deſcendes in publicum, deducent te, ſtipabunt latus, honorificis te verbis excipient, ſalutabunt comiter, amplectentur, venerabuntur.

CAPUT V.

Transitiones ad connectendas Chriæ partes.

SUbjungo jam communes quasdam transitionum formulas, quibus singula Chriæ capita copulentur inter se. Monuimus transitiones hujusmodi vix sub artis præcepta cadere; sed ab ipso quod tractatur argumento deduci naturaliter, non tamen sine dicentis aut scribentis solertiâ. Ne quid autem hac etiam in re desideres, nonnullas attexam quæ omni fermè argumento convenire possint. Sumamus hanc sententiam exempli gratia.

Ardua est ad virtutem via.

Transitiones à Paraphrastico ad causam.

SI hujusce rei causam ex me quæras, dicam, arduam idcircò ac difficilem esse viam virtutis, quod, &c.

Rogas undenam hæc difficultas oriatur? At nescis non aliam assignari causam posse, quam quod, &c.

Sciscitaris ex me causam hujus difficultatis? Accipe. Ideò mihi videtur via illa difficilis, quod &c.

Nec mirum est virtutis iter plenum esse laboris ac molestiæ; nam, &c.

Sed quid mirantur quod via ad virtutem

ducens tam incommoda, & adeò impedita ſit? Etenim, &c.

Atque hæc hujus difficultatis mihi videtur eſſe ratio; quod cum naturâ proclives ſimus ad vitia, &c.

A cauſa ad contrarium.

FAcilis contra lubricaque ad vitium via eſt. At verò via quâ ferimur ad vitia ita commoda eſt, ut duce nequamquam ſit opus.

Contra verò quid facilius quam labi ad vitia? Quàm contrà jucundum & amœnum eſt vitiorum iter!

Nullum è contrario expeditius & facilius iter eſt, quàm quod ad vitia non ducit, ſed præcipitat hominem.

Sed ut abrupta, plenaque laboris ad virtutem via eſt, ita planiſſima, plenaque voluptatis eſt, quâ rapimur ad vitium.

At, ô miſerrimam conditionem noſtram quantum moleſtiarum experimur, cum ad virtutem tendimus, tantum percipimus jucunditatis, ruentes ad vitia.

Atque utinam æquè ſaltem incommoda eſſet ad vitium, atque ad virtutem eſt via! verum nihil ſimile, nihil habere commune poſſunt virtus & vitium, cum labore ad illam, voluptate ad hoc contendamus.

Age jam, oculos in virtutis viam conjice. Superi! quàm eſt ſalebroſa! &c.

A contrario ad simile.

QUemadmodùm enim aſcenſus difficilis eſſe ſolet, tantòque difficilior, quanto infirmiores ſunt vires aſcendentis, & aſperior collis eſt: ita, &c.

Et verò, quod in arte Architectonicâ uſu venit, ut magnus ſit in ædificando labor, in diſtruendo vero nullus: ſimiliter, &c.

Vide quantâ curâ, quantâ contentione imago pingitur, quæ momento lacerari delerique poteſt; Idem accidit, &c.

Sic non ſine ingenti labore ac periculo Adamantes è rupibus inacceſſis, Aurum è terræ viſceribus; Uniones è fundo maris eruuntur.

Cogita quanto cum labore artium omnium prima elementa diſcantur, intelliges, &c.

A ſimili ad exemplum.

TEſtes ſunt heroës illi omnes, qui vitam in ærumnis conſumpſere ut virtutem adipiſcerentur.

Teſtes appello illos omnes qui ſanguinis pretio theſaurum illum ſibi compararunt. Vos appello, illuſtres viri, fœminæque. Te appello, Alexi; te Carlomanne, qui ut virtutem, &c.

Experti ſunt laborem virtutis magnus ille Arhanaſius, Chryſoſtomus, Baſilius, aliique innumeri, qui, &c.

Senſiſtis hunc laborem, Doctores incly-

ti, invictissimi Martyres, celeberrimæ Virgines, dùm, &c.

Quid exemplis opus est ad id stabiliendum quod dicimus? Quis enim nescit intolerabiles ærumnas eos pertulisse qui virtutis iter secuti sunt?

Requiris exempla? Testes desideras? Evolve annales omnium Gentium, &c.

Ab eo exemplo ad testimonium.

NEc verò aliud significare voluit ipse Christus, cum diceret augustam esse vitæ portam.

Idem sentiebat ille qui dicere solebat, Deos nobis omnia laboribus vendere.

Quid aliud innuere Pythagoras voluit, virtutem affirmans cum labore semper esse conjunctam?

Audite quid in eandem sententiam Horatius scripserit. Nihil sine magno vitæ labore dedit mortalibus.

Hoc ipsum declarare voluisti, Sophocles, cum assereres sine labore nihil homini benè unquam succedere.

Sed quid plura disputo? Audiamus quàm præclarè Cicero eandem hanc sententiam suo testimonio comprobarit.

Epilogorum formula.

QUæ cum ita sint, quis non fateatur arduam esse ad virtutem viam, rem esse plenam negotii? &c.

Quæ cum ita se habeant, neminem esse puto tam à ratione alienum, qui virtutis studium, &c.

Itaque fateamur necesse est, nihil à scriptore illo verius dici potuisse, quàm cum asseruit arduam esse, &c.

Et erit deindè qui in dubium revocare audeat quod tot rationibus stabilitum est? videlicet arduam, &c.

Imponamus orationi clausulam, assensumque præbeamus manifesto huic oraculo virtutis studio difficilius nihil esse, &c.

Sed tempus est institutæ orationis expediamus exitum, iisdemque verbis quibus initium dicendi sumpsimus, finem dicendi faciamus.

Hæ porro Conclusionum, seu Epilogorum formulæ vulgares sunt & communes argumentis quibuslibet, at concinniores erunt & aptiores quæ ab ipsa Chriæ materiâ, seu ab ipsis, quod aiunt, Causæ visceribus ducentur; ut variis exemplis patebit paulo inferius.

CAPUT VI.

Exempla Chriarum.

TRia Chriarum genera esse diximus: alias in verbis, quæ Verbales: alias in actione aliqua, quæ Activæ: alias partim in verbis, partim in actione, quæ vulgò dicuntur.

cuntur Mixtæ. Exemplum afferamus singularum, earumque (primi præsertim, ac secundi generis) ita singula prosequamur capita, ut quæ primùm ac rudi stylo delineata fuerint, eadem paulò ornatiore pertexamus; sic nimirùm facilius animadverso inter utrumque scribendi modum discrimine, advertes facilius quid imitandum sit, & quid evitandum.

Chria verbalis.

In hæc Regis Salomon verba:

Stultorum infinitus est numerus.

MUlta quidem sapienter dixit Salomon; sed nihil sapientius unquam protulit, quàm cùm pronuntiavit stultorum infinitum esse numerum.

Ita fermè Grammaticus; idipsum autem Rhetor sic eloquetur.

Sapienter quidem illustrissimus ille Rex, qui ob eximiam ac divinam, quâ mortales universos superavit, laudem sapientiæ, clarissimum sapientis nomen adeptus est, & quasi proprium sibi quodammodo vindicavit; sapienter, inquam, Salomon dixit scripsitque plurima. At nihil magis consentaneum rationi, ac veritati congruum prolocutus est, quàm cum stoliditatem hominum

ſecum ipſe reputans, divino incitatus ſpiritu, afflatuſque cœleſti numine, ſtultorum numerum infinitum eſſe pronuntiavit.

Ita eſt, omnes fermè homines deſipiunt, & nullus eſt locus in quo ſtultos non invenire liceat: verè quippè inſani ſunt ac dementes qui vitium virtuti præferunt, & terram cœlo, Deumque rebus creatis anteponunt: atqui infiniti ſunt qui hoc ſtultitiæ genere laborant; ergo ſtultorum infinitus eſt numerus.

Impolita hæc oratio & incompta ſic ornabitur.

ITa eſt profectò; mortalium plerique (abſit verbo invidia) eo graviori ſæpè laborant morbo dementiæ, quo ſibi plus ceteris videntur ſapere. Quo enim ibis, oro te, ubi non offendas inſanos? eorum partem maximam quos vides ſuis ſtudere commodis, captare delicias vitæ, rerum ſuarum diligentem gerere curam, ſuſceptaque negotia callidis conſiliis ad optatum finem perducere; illos, inquam, quos vulgus hominum ut prudentes laudat, extollit ut providos, ut acres & ingenioſos prædicat, eoſdem Rex ille ſapientum Salomon longè imprudentiſſimos, ſtultiſſimoſque appellandos eſſe jure contendit. Quid? non appellabuntur inſani qui honeſtati turpitudinem, libidinem moderationi, virtuti vitium, cœlo

terram, caduca bona veris ac sempiternis anteponunt ? Non desipere dicam, qui relictis cœlestibus beatæ vitæ gaudiis, obscœnas voluptates consectantur ? Non stultos vocem, qui momentaneâ delectatione æternos sibi parant cruciatus; qui proculcatâ ratione vitam belluis ducunt simillimam; qui gloriolæ inanes fumos aucupantur; qui omnia ex opinione, nihil ex veritate judicant ?

Videsne discrimen utriusque Paraphrasis.

Causa hujus stultitiæ tam latè patentis est, quia plerique non rationem sequuntur ducem, sed cupiditates, quibus abripiuntur ad insanam illam vivendi rationem.

Hanc causam sic expone per allegoriam.

Nimirum vitæ suæ ducem paucissimi sequuntur rationem, quæ cum deberet clavum moderari & vitæ cursum regere, exturbata per summum scelus & contumeliam, in sentina vitiorum demersa jacet; dum in ejus locum suffecta cupiditas tractat gubernaculum, & furentibus animi perturbationibus ut fluctibus insanis hominem exponit.

Contrà, sapientium numerus oppidò exiguus est.

Hanc ſententiam ita dilatabis per inductionem allegoricam.

APparent interea, tot inter inſanientes naufragos, rari ſapientes, nantes in vaſtiſſimo proceiloſæ hujus vitæ oceano. Unus Ulyſſes numeratur, & unus Orpheus, qui Sirenum ferali cantu non pelliciantur in fraudem, qui Circæis illecebris non dejiciantur de ſtatu mentis; qui Scyllas & Charybdes innoxii prætervehantur, & virtutis portum teneant.

Sicut inutiles lapilli & plantæ nullius pretii ſunt innumerabiles, ita infiniti ſunt ſtulti.

Ornatius hoc ita expones per inciſa, repetitionem, &c.

CItius profectò fluctus quos ciere tempeſtas ſolet, ut arborum folia, quæ frigus hyemale decutit, aut lapillos quos in littoribus alluunt undæ, quàm exſortes rationis ac prudentiæ homines numerabis. Ita enim naturâ comparatum videmus, ut præclara quæque rara ſint, viliſſima paſſim occurrant. Sic ſaxis ignobilibus & ſilicibus loca omnia cernis obſita; ſic inhorreſcunt vepribus, infelicibuſque plantis opprimuntur agri; ſic, &c.

Exemplum dabit Noemus, qui inter infinitos amentes ſolus ſapiens inventus eſt.

Hoc exemplum sic explica, & sequens caput cum superiore ita conjunge.

NOn nunc primum infiniti esse cœperunt malesani. Ab orbis incunabilis eorum numerus crevit in immensum, ita crevit, ut innumeris hominibus, post mille sexcentos & quinquaginta sex annos, unus duntaxat inventus fuerit Noemus, qui divino suffragio sapientis laudem adeptus sit, quique extorrem terris sapientiam exceperit in fatalem illam navim divino jussu à se fabricatam, in qua solus cum suis à communi diluvio rerumque omnium naufragio servatus est.

David Rex & Propheta Salomonis filii sui sententia suâ confirmavit, cum dixit, ne unum quidem inventum esse qui saperet.

Hoc testimonium sic adhibebis elegantius per apostrophem.

ID videras, Vates sanctissime, Salomonis sapientissimi multo sapientior parens, hauserat ille à te disciplinam hanc cœlestem, divinamque philosophiam. Audierat te profectò, cum perspectâ mirâ paucitate sapientium, exclamares attonitus ac stupens, ne unum quidem ex omnibus ab rerum omnium inspectore Deo esse deprehensum qui saperet, qui rectam virtutis viam sequeretur, qui vitam ageret homine dignam.

Omnes declinaverunt, inquiebas, *non eſt intelligens, non eſt uſque ad unum.*

Igitur ſapienter dixit Salomon, ſtultorum infinitum eſſe numerum.

Paulo concinnius ita perorabis per interrogationem periodicè fuſam.

QUæ ſi vera ſunt, ut veriſſima eſſe nemo ſanus dubitabit, annon ſapientiſſimè Salomonem aſſeruiſſe fatendum eſt, ſtultorum hominum tantam eſſe ubique gentium multitudinem, ut eos numerare nemo poſſit.

Chria activa.

S. Franciſcus factis concionaturus, non verbis, urbem totam obit cum ſocio.

Singularum hujus Chriæ partium proponam artificium, quò illud faciliùs imitere. Exordiamur à laude ſancti Franciſci.

SIlete omnes: Franciſcus ſe ad concionandum comparat. *Vis hac lineâ paginam implere? ternæ illius partes diffundendæ ſunt. Prima*, Silete omnes, *ab enumeratione partium, eos compellando quibus imperari poteſt ſilentium. Secunda*, Franciſcus, *explicando quis ille ſit per varias definitiones & effectus. Tertia*, ſe comparat ad concionandum, *exponendo ab adjunctis quid ſit ſe comparare.*

Silete Oratores; favete linguis Rhetores; ſacri Concionatores novum Concionatorem auſculate. Franciſcus ille religioſæ paupertatis aſſertor inclytus, generoſus ille contemptor opum, & inopiæ cultor opulentus; ille tam expers litterarum & eruditæ facundiæ, quàm virtutum dives; Franciſcus, inquam, concionaturus prodit è cellula: adeſte animis omnes, & attendite.

Sequitur Paraphraſis, ſeu potius explicatio actionis illius, quæ hujus Chriæ argumentum eſt, quamque his tribus verbis complectar, Franciſcus urbem modeſtè ſilens obit.

Porrò hæc actio ab adjunctis & conſequentibus amplificanda eſt. Adjuncta ſunt, Franciſci per urbem incedentis ſilentium ac modeſtia. Conſequentia verò, civium concurſus ad illum videndum, ipſiuſque virtutis admiratio, variis teſtata ſignis.

Hanc paraphraſim, ſive expoſitionem adnectes per correctionem oratoriam, ſubjicies crebram antitheſim, tum ſuſtentationem, &c.

IMo verò intendite potius oculos & aſpicite. Uſus aurium nullus in hac concione futurus eſt, quippe quæ ſilentio fieri debet, non voce factis, non verbis, exemplo, non ſermone. Quid expectatis? non aſcendit Franciſcus pulpitum, ſed deſcendit in publicum; non ſacram ſubit ædem, ſed totam obit urbem; neque manus movet ad geſtum,

ſed immotas ante pectus, modeſtiſſimè compoſitas tenet.

Nihilo tamen minus, etſi divinus hic Orator verbum faciat nullum, neminemque vel alloquatur, vel aſpiciat, ſuſceptamque inſiſtat viam ſilens, auditores innumeros nanciſcitur: effundunt ſe obviam viri & fœminæ, turmatimque ad audiendum, (iterum hîc erro) ad videndum, inquam, Franciſcum convolant. Modeſtiam ſuſpiciunt incedentis, ſqualorem habitus obſervant, patientiam demirantur, vitæ ſanctimoniam prædicant. Nec verò votis ſolùm teſtantur conceptam animo reverentiam: at ſubmiſſo corpore, venerationis ergo, honorem habent tranſeunti, procumbunt alii ad ejus pedes, & impreſſa ſolo labunt veſtigia. Illi contingunt manu trepidâ veſtis detritæ fimbriam, ac furtim fruſtula præcidunt. Sed quid hæc ſingulatim commemoro? ad ſtudium virtutis accenduntur omnes, ad ſalutarem Dei metum, æternæque vitæ cogitationem excitantur aſpectu Franciſci. Intereâ vir ſanctus ſuam ſe refert in cellam; jamque limen attigerat, cum ad illum converſus comes: Quò te, mi pater, agis? inquit: ubi illa concio quàm te in ingreſſu habiturum eſſe dixeras? Cui ille: Concionem, inquit, peregimus, atque ex animi quidem ſententia, non voce peroravimus, ſed exemplo.

Causa jam subjicienda utilissimæ hujus ac præstantissimæ concionis, quod scilicet exempla efficaciora sint ad persuadendum, quàm verba. Hæc autem causa per expolitionem & congeriem sententiarum idem fermè significantium dilatari sic potest. Initium duces ab exclamatione.

O Concionem præclarissimam! ô tacitam simulque eloquentissimam orationem! Perorasti, Francisce, perorasti sanè feliciter, uberrimumque ex oratione tua collegisti fructum: persuasisti, tantoque facilius, quanto ad persuadendum disertior manus quàm lingua est, & ad expugnandos animos machina multo validior exempla sunt, quàm præcepta; his videlicet illustratur humana mens, illis incenditur: hæc vocant, illa trahunt; hæc denique suadent, illa persuadent. Vis ô quicumque oratoriam profiteris artem, persuadere? vis arduam virtutis complanare viam, præi exemplo; sponte sequentur alii: factis hortare prius quàm præceptionibus; cælestem virtutis formam ne verbis depinge tantùm, vix enim auribus quisquam credit; sed eam moribus exprime, & velut oculis objice, statimque spectantium animos ejus amore succendes.

A contrario nunc ostendendum verbis non æquè moveri homines, atque exemplis; insectando illos Oratores qui cum non faciant quæ docent, delectant quidem aliquando, at nunquàm movent.

At vos, Oratores vaniſſimi, qui eloquenti lenocinio, & illecebroſa loquacitate titillatis aures imperitas, aliudque nihil aucupamini præter auram popularem & famæ rumuſculos; amabo, dicite, qui motus animorum, quæ immutationes voluntatum, quæ virtutum miracula præclaras illas quas habuiſti conciones fuerint conſecuta. Meditatas orationes, ad amuſſim exactas, & ad unguem politas affertis domo; vocem intenditis, obtunditis clamoribus otioſas aures; at quo fructu operæ? Vobis enim exardeſcent bus auditor friget, vobis perſtrepentibus oſcitat, intonantibus obdormiſcit. Quid ita? quia orationi veſtræ mores non conſentiunt; quia quod ſermone ſtatuitis, actione revelletis; quia quod ſuadetis verbo, prævaricante vitâ refutatis.

Nempè non ſonanti grandine ſitientes rigantur agri, ſed leniter ſtillante pluviâ; non fulminum fragore ſegetes educantur, ſed benigno Solis aſpectu; non, &c.

Videte quo milites ardore irruant in hoſtes, quo furore irrumpant in obſeſſam urbem per everſa mœnia. Quid illos vitæ ac necis oblitos per media rapit pericula? Dux egregius, qui ſublimis in equo; & exertum vibrans gladium, præit.

Teſtis hujus ſententiæ locuples, & veteris Franciſci ſuffragator idoneus es, Franciſce Borgia, Gandiæ Dux ſanctiſſime. Conciona-

batur aliquando vir ille ſanctus extra urbem in planitie patentiſſima, ob incredibilem hominum turbam è circumjectis oppidis confluentium: cumque nec poſſet audiri à remotioribus, imò ne intelligi quidem à proximis, quod regionis linguam non ita calleret, fluebant tamen ab oculis omnium magno cum pietatis ſenſu lacrymæ; nonnullique interrogati quid lacrymarentur, cum ea quæ dicebantur non intelligerent; Flemus, inquiebant, quia ſanctum concionantem intuemur.

Adeò verum eſt Leonis ſanctiſſimi, maximique Pontificis oraculum, validiora eſſe exempla quàm verba, & pleniùs opere doceri quàm voce. Adeò nihil à ſancto Franciſco fieri potuit ſapientius, & ad perſuadendum accommodatius, quàm cum exemplo modeſtiæ, reliquarumque virtutum concionaturus, urbem tacitus peragravit.

Chria mixta.

Diogenes accensâ laternâ, frequentiſſimo foro hominem quærit.

QUid cum laterna illa tua quæris, Diogenes lepidiſſime bipedum? quid inveſtigas, ſapientiſſime nugator, cum accenſa illa lucerna in meridie medio, in foro frequentiſſimæ civitatis? Reſponde, tenebrio clariſſime, quid inveſtigas? Audite quid reſ-

pondeat. Hominem quæro, inquit. Hominem quæris? tu tot inter homines inquiris hominem? Amplissimo in foro, in tanta hominum ultrò citròque commeantium multitudine hominem quæris? Quid? oculisne an mente orbatus es? quos intueris umbrasne hominum reris esse, non homines? qui te salutant, qui percontantur quid quæras, hos non homines esse putas? Non putat. Quærit hominem scilicet non quemlibet obvium sed prudentem, sed cordatum, sed temperantem, addictumque virtutis studio, denique sapientem Quid enim censes, tu qui Philosophi hujus consilium & responsum rides? quem, amabo. hominem esse judicas? quem hoc illustri nomine dignum arbitraris? Eumne qui felicitatem turpissimis in rebus sitam existimans, nihil sibi expectendum putat, nisi quod corporeos sensus inani aut obscœnâ delectatione permulcet? qui nihil co itans de honestæ vitæ & rationis officio, eò fertur amens, quò voluptas allicit, quò cupiditas incitat? Egregiam verò speciem dignitatemque hominis, quem summus omnium o ifex Deus præposuit terrarum orbi, cujus imperio subjecit omnia, cujus causa universam condidit mundi molem Ille homo dicendus est, qui magnitudine animi, despicientiâ rerum humanarum, virtutibusque omnibus munitus spernit voluptates, refrænat libidines, coërcet

avaritiam, improbissimis dominis, ambitioni ac turpitudini non paret. Hic ille homo est quem Diogenes olim quæritabat, quemque ut facilius inveniret, lucernam de medio gestabat die.

Hujus enim generis homo non est obvius; eo more qui vivat perrarus est: accendenda tibi idcircò sagacioris judicii lampas, non corporis solùm aperienda lumina, ut eum discernas ab aliis. Externam quippè oris humani speciem plerique præ se ferunt: at cupiditatis immoderatæ plusquam. Circæo poculo, in varias mutati belluas, vulpium induunt alii fraudulentam indolem, luporum alii voracitatem imitantur, alii leonum rabiem, serpentium vires, asellorum stoliditatem ac desidiam, levitatem volucrum, moribus adæquant, ac sæpè vincunt.

Tales si tu homines indagas, lucernam haud opus erit accendere, nec obire fora compitaque necesse erit; ubique tibi occurrent, hujusmodi invenies infinitos, vel occlusis luminibus. At si verum inquiris hominem, si optas reperire sapientem, sume lucernam, teque Diogeni comitem adjunge.

CAPUT VII.

Chriarum argumenta varia.

FActurum me putavi rem æquè præceptoribus gratam ac discipulis, si quædam

hic argumenta Chriarum ſubnecterem, materiamque rudem & impolitam ſubminiſtrarem, in qua ipſi deindè tirones elaborarent per otium. Pleraſque hic delineo, quarum primæ Verbales, ſequentes Mixtæ erunt, ultimæ Activæ.

I. Chria verbalis.

Fiet in hanc ſententiam.

Invia virtuti nulla eſt via.

Ovidius laudabitur ab ingenii magnitudine, & ſapientiâ, cum hanc protulit vocem: *Invia virtuti nulla eſt via.*

SEntentiæ hujus ſenſus eſt, nihil eſſe adeò difficile quod homo virtute præditus præſtare non poſſit. Difficultates hic ſingillatim recenſendæ ſunt, labores, ærumnæ, jacturæ bonorum ac nominis, morbi, mors denique: & oſtendendum eas omnes difficultates egregiè à virtute vinci, adeoque feliciter, ut quò labores graviores ſunt, eò majorem colligat gloriæ ſegetem, & uberiorem laudum materiam.

Cur nulla eſt via tam difficilis quæ ſit virtuti invia? Cur nullus labor eſt tantus, quem ſuperare virtus non poſſit? Quærenda erit idonea hujus rei ratio: v. g. quia virum virtute præditum nulli terrent labores, non ipſe mortis aſpectus conturbat, &c. Vide Horatium Ode *Juſtum & tenacem, &c.*

Contrà vitium eſt debile, iners, infirmumque, & vel minimo labore homo virtute deſtitutus frangitur.

Quemadmodum fulmini nihil occurrit quod obſiſtat: ut Soli nullæ opponi nubes poſſunt, quas non diſſipet: ſicut torrens repagulis objectis intumeſcens obvia quæque proruit: ſicut incluſus ignis erumpat neceſſe eſt, nullæque ſuperimponi poſſunt tantæ moles quas non evertat; ita virtus, &c.

Quàm difficile Davidi fuit, adhuc puero & inermi, leones, urſos, cominùs exceptos ſtrangulare ac dilaniare in fruſta? dilaniavit. Gigantem armatum ſingulari certamine vincere ac proſternere? vicit, proſtravit, interfecit. Quàm laborioſum Joſepho fuit fratrum invidiam & crudelitatem, ſervitutem, calumniam, vincula ferre ac ſuperare? tulit fortiter, feliciter ſuperavit. Similis exemplorum inductio fieri hoc loco poterit in eumdem modum.

Ovidio Q. Curtius iiſdem ferè verbis concinit, cùm ait nihil eſſe tam arduum quò virtus non poſſit eniti.

Concludetur brevi epilogo, quo nos ipſos excitabimus ad virtutis cultum, cum nihil eâ ſit potentius.

II. Chria verbalis.

Etiam ſine Magiſtro vitia diſcuntur.

LAudandus Seneca quod inter Scriptores Ethnicos, magiſtri virtutum nomen meritò vindicare ſibi poſſe videatur, maximè cum dixit, etiam ſine magiſtro addiſci vitia.

Explicabitur illa ſententia oſtendendo opus non eſſe ſcholas frequentare vitioſorum hominum, libros legere peſtilentes, præceptores audire improbos, ut diſcamus vitia, &c.

Cauſa cur ſine labore ſtudioque vitia diſcantur, eſt naturæ noſtræ pravitas, & ingenita nobis ad malum propenſio, quàm quotidianis vitiis augemus.

Vitio contraria virtus eſt: ut hanc addiſcamus quot magiſtrorum & librorum opera requiritur? quot præceptis, quot monitis, quot lectionibus egemus?

Similitudo ab agricultura petetur: ut enim noxia gramina inutileſque plantæ progerminent nullâ cultoris induſtriâ opus eſt, ſponte ſua profundit inculta tellus ſpinas & carduos, &c. Sic vitia, &c.

Exemplo eſſe poſſunt adoleſcentes illi omnes qui cum honeſta in familia, probis nati educatique ſint parentibus, vitam vitiis inquinatam agunt.

Eandem

Eandem ſententiam expreſſit his verbis ſanctus Hieronymus. Proclivis eſt, inquit, malorum imitatio.

Ex his inferemus ſapienter dixiſſe Senecam, ſine magiſtro vitia addiſci; rectè nos facturos ſi emendare ſtudeamus ea quæ jam per nos ipſi didicimus, & quæ fortè etiam alios docuimus; doctiores heu! quàm deceret ad malum magiſtri.

III. Chria verbalis.

Principes numquam ſoli peccant.

FAmianus Strada qui hanc protulit ſententiam, vir eloquentiæ laude clarus, religioſæ vitæ laudibus clarior, hiſtoricus noſtrorum temporum eximius, laudandus obiter.

Hæc ſententia, *Principes numquam ſoli peccant*, per ſuas partes erit exponenda, explicando ſingulas voces periodo unâ, pluribuſve. *Principes*, qui ſcilicet rerum gubernacula moderantur, qui ſumma cum auctoritate præſunt, Reges, Magiſtratus, Præſules &c. *Si quando peccant*, ſi quid admittant contra jus, & virtutis leges. Non ſunt *ſoli*, hoc eſt multos ſceleris ſocios habent, aut imitatores.

Cauſa cur non ſoli peccant eſt, quia cum auctoritate ſummâ polleant, maximaque potentiâ, aſſentatores habent innumeros,

qui ut eorum gratiam ſibi demereantur, obſequuntur nefariis illorum cupiditatibus, ipſorumque vitia & imitantur & adjuvant. Secundò, quia Principum facta leges videntur eſſe populorum.

Contrarium prorſus uſu venit, cum Principes è virtutis diſciplina vitam traducunt; illorum enim exempla valent maximè ad virtutem perſuadendam.

Principum exemplo & auctoritate tanquam fundamento innituntur Reſpublicæ: ruente fundamento, totum neceſſe eſt ædificium corruat. Ducum in bello, & in mari navarchorum, peccata exitium non uni, ſed plurimis afferunt.

Exemplis ſi opus eſſet, dicerem Neronis temulentiam ad imitationem tantùm valuiſſe, ut Roma in popinas mutata videretur; ſævitiam Commodo gladiatorem agente, in mores hominum ita manaviſſe, ut ipſæ fœminæ gladiatoris cultu in arenám procederent.

Claudianum canentem audivimus:

Scilicet in vulgus manant exempla regentum;
Utque ducum lituos, ſic mores, caſtra ſequuntur.

IV. Chria verbalis.

Voluptas eſca malorum eſt.

Plautus, auctor hujus ſententiæ, laudabitur ob ingenium admirabile, præ-

ſertim in moribus hominum venuſtè deſcribendis, vitiiſque ſcitè carpendis.

Explicabitur illa ſententia ſimilitudine ipſa quam continet : ut enim hamo piſces, ſic voluptate ineſcantur & capiuntur homines, & ad omne vitiorum genus pertrahuntur.

Quæris cauſam cur voluptate ad vitia homines alliciantur ? Quæro ego viciſſim ex te cauſam cur hamo piſces capiantur. Quia, inquis, eſcam, non uncum ferreum vident piſces. Idem quoque reſpondeo, quia homines voluptatis duntaxat, non doloris ſecuturi ſenſum reputant. Non conſiderant cum peccant, innumera æternaque mala, quæ momentanea leviſſimaque voluptas invehit.

Labor contrà, ſi minùs eſca bonorum dici poteſt, quod nihil delectationis objiciat ſenſibus, origo certè dici debet bonorum omnium; nam ex labore vera virtus, ex virtute æternus honor, felicitaſque ſempiterna profluit.

Quamvis ſimilitudinem ſuam habeat ipſa ſententia, poterit tamen ſimilitudinis ſubire vicem quod de Sirenibus fabulantur Poëtæ, quæ ad maris oram conſiſtentes, ſuavitate cantûs pellectos ſopitoſque nautas, ac vectores, quaſi piſces irretiebant ac devorabant. Nonne Siren fraudulenta fuit illa muliercula, quæ Samſonem, omnium morta-

lium fortissimum, blanditiis inescatum vinxit, contundit, prodidit, perdidit?

Plauti sensum totidem verbis assecutus est Cicero, idemque verbis aliis alio loco elegantissimè significat. *Imitatrix*, inquit, *est boni voluptas, malorum mater omnium cujus blanditiis corrumpuntur quæ naturâ bona sunt.*

I. Chria mixta.

Omnia mea mecum porto.

LAudabitur Bias à sapientia, quâ sic excelluit, ut inter septem Græciæ sapientes fuerit numeratus Is, cum patriam ejus cepisset hostis, ceterique ita fugerent, ut multa de suis rebus secum asportarent, admonitus à quodam ut idem ipse faceret: *Ego verò*, inquit, *facio; nam omnia mea mecum porto.* Quid, obsecro, sapientius dici potuit?

Demonstrandum est quam sapienter Bias responderit, quamque sit verum nulla esse alia hominis bona, præter sapientiam & virtutem, (hoc enim ipsum Bias intelligebat cum diceret, omnia mea mecum porto) Id autem fiet enumeratione omnium bonorum quæ possidere homo potest; qualia sunt fortunæ bona, opes, honores, fama, nobilitas; & bona corporis, sanitas, robur, pulchritudo. Hujusmodi bona omnia dici non debent bona hominis, sed sola virtus. Quid

ita? Quia ſola virtus bonum hominem perfectumque efficit. Secundò, quia virtutem qui poſſidet, theſaurum infinitum poſſidet, nullaque re alia eget. Tertiò, quia virtus ita noſtrum eſt bonum, ut ſicut ab homine dari non potuit, ita nec ullâ vi ab homine ullo eripi nobis queat Quartò, quia ſola virtus reddere nos beatos poteſt, æternùmque felices.

Contra verò naturæ ac fortunæ bona omnia adeò non bonos nos reddunt, ut ſæpiſſimè peſſimos ac ſceleratos efficiant. Secundò, boni nomen non merentur, quia probis ſæpè denegantur, & tribuuntur improbis. Tertiò, quia ſine laude, imò plerumque maximo cum dedecore poſſidentur. Quartò, quia auferri nobis poſſunt, & in morte ſemper auferuntur. Quintò, etſi fruamur iis bonis omnibus, ſi unâ caruerimus virtute, miſerrimi in hac vita ſumus, multoque miſeriores in altera.

Qui hujuſmodi bonis gloriatur, idem facit atque cornix illa Æſopica, quæ pennis decora alienis circumſpiciebat ſeſe: at ſpoliata ornatu non ſuo, irriſa fuit ab aliis volucribus.

Jobus, licet orbatus iſtis omnibus bonis, dives tamen ac beatus erat, quia virtutem adhuc retinebat, quàm dæmon eripere illi unà cum cæteris bonis non potuerat.

Idcircò rectè Seneca dixit: *Unum hominis*

bonum virtus est. Rectè Plautus : *Omnia ei adsunt bona, penes quem est virtus.*

II. Chria mixta.

Concordiâ parva res crescunt, discordia maxima dilabuntur.

LAudandus Micipsa, Numidarum Rex, à prudentia, cujus virtutis egregium specimen ac documentum dedit, cum filios suos moriens ad concordiam his verbis hortatus est : Regnum vobis trado firmum, inquit, si boni eritis ; sin mali, imbecillum : nam concordiâ parvæ res crescunt, discordiâ maximæ dilabuntur. *Hujus sententia duæ sunt partes, inter se contraria, & seorsum explicandæ.* Prima hæc est, *Concordiâ voluntatum, & conjunctione virium nihil esse tam parvum quod non evadat amplissimum; nihil tam humile, quod non assurgat; nihil tam debile, quod non corroboretur ac vigeat.*

Altera sententiæ pars, primæ illi opposita, hunc sensum habet. *Discordia, distractione voluntatum ac virium familias clarissimas extingui, Respublicas florentissimas interire, Imperia firmissima labefactari, penitùsque concidere.*

Causa in promptu est, quia virtus quò magis unita, eò fortior est, & facilius resistit fortunæ, ac malevolorum injuriis. Cum autem disjuncta est ac segregata, existit

imbecillior, adeoque nullo ferè labore frangitur.

Quandiu propugnaculi ſaxa firmiter inter ſe cohærent, tandiu eſt inexpugnabile: at ſimul ac parietes facere labem incipiunt, &c. Ut conjunctæ guttæ in rivos fluminaque coëunt, ſeparatæ modico tempore ſiccantur. Tertiò, ut congregati pulviſculi aſſurgunt in excelſos montes, diſperſi verò cedunt ventorum ludibriis: ſic res diſcordiâ peſſum eunt, concordiâ ſuſtinentur, & alias aliæ muniunt.

Exemplum dabit inſigne Romanorum Imperium; quandiu enim in Romana Republica concordia viguit, ſtetit illud floruitque: at ubi diſcordiâ Pompeii & Cæſaris in factiones diſtractum eſt, brevi concidit.

Idem cum timeret familiæ ſuæ *Scilurus* ille Scytha, octoginta filiorum pater, omnes accerſens pauſò ante mortem, faſciculum jaculorum ſingulis frangendum porrexit: at illi cum id ne tentare quidem voluiſſent; quod viderent frangi nequaquam poſſe integrum faſcem, tunc ſapiens pater ſingula educens jacula, facilè fregit univerſa; hoc addens; idem ipſis eventurum, niſi concordes conjunctique viverent.

Epilogus hortabitur ad concordiam.

III. Chria mixta.

Amici, diem perdidi.

Titus Imperator, is qui ob humanitatem ac ſtudium benè de omnibus merendi, deliciæ generis humani cognominatus eſt, ſi quem diem egiſſet non inſignitum aliquo in homines beneficio: dicere ſolebat ad amicos converſus, & ingemiſcens: *Amici, diem perdidi.* Quo laudum genere non eſt digna tam amabilis indoles?

Exponenda illa ſententia, cujus hic ſenſus eſt, amiſſum illum dici poſſe diem, quo nullum contulerimus in homines beneficium.

Hujus rei cauſa eſt, quod nihil ſit homini convenientius nihil dulcius utiliuſve, quàm de aliis bene mereri.

Ea tibi haud dubiè tum obverſabatur cogitatio, Cyre, cum plus ex pecuniis in merentes effundendis, quàm ex coacervandis caperes voluptatis. Ea res, Conſtantine, & Carole magne, faciebat ut doctrina & pietate claros homines augeretis honoribus, beneficiis ornaretis.

Norat Socrates quàm quæſtuoſa ſit negotiatio hujuſmodi; cui cum Æſchines pauper auditor nihil ſe diceret habere quod mercedis loco daret, præter ſe ipſum, & rogaret ut hoc qualecumque munus dignaretur

retur accipere: Tu verò, inquit ille, me magno, nisi te fortè parvi æstimas, munere affecisti.

Itaque demus operam, nullum ut sinamus abire diem, quem non ornemus illustri aliquo nostræ in alios benignitatis & beneficentiæ monumento.

IV. Chria mixta.

Vox Augusti morientis, Plaudite.

LAudandus Cæsar Augustus, Romanorum imperator felicissimus ac sapientissimus, qui moriens, circumstantibus lectum amicis: Ecquid videor, inquit, satis benè personam egisse meam? cùm illi, optimè, respondissent: Ergo, inquit Cæsar, Plaudite. Quo dicto statim loqui & vivere desiit.

Sensus illius vocis est, nemini mortalium plaudendum esse ante mortem.

Cur nisi in morte aut post mortem nemini plaudendum? Quia vita hæc fabula est, in qua suam quisque personam sustinet; alii Regum, alii mancipiorum, &c. Quisquis ex artis legibus, hoc est, ex virtutis & rationis præscripto personam egit suam, plausum refert. Contra qui non pro dignitate munus suum obierit, talemque se non exhibuerit actorem, qualem imposita sibi persona postulabat, æternum dedecus sus-

tinebit. At neque isti probrum & ignominiam, neque illi laudem aç plausum ferre debent nisi in morte, quia mors est vitæ absolutio : nihil autem nisi absolutum laudem aut probrum meretur.

Inconsultissimè agunt qui plaudunt ante mortem, qui nondum debitam laudis mercedem exigunt, superstite adhuc vitâ plaudentes sibi ipsis, aut aliis etiam adulantès.

Nec enim in fabula plauditur prius quàm ad exitum & catastrophen perducta fuerit. Non imponitur corona victori nisi post emensum stadium confectumque cursum. Non conceditur triumphus nisi peractâ pugnâ, &c.

Quid agitis, Romani? Quid Tiberio, Quid Neroni, ac Vitellio imperium capessentibus, intempestivè plauditis?

Expectate, nondum est plaudendi tempus; expectate dum vitæ claudant scenam. Fallor, tandiu non est expectandum; aliam brevì personam induent, exutâ omni humanitate, non agent Imperatorum & patriæ parentum partes, sed immanium Tyrannorum, &c.

Quam sapienter dictum ab egregio Poëta! *Dici beatus ante obitum nemo supremaque funera debet.*

Sic laudabiliter vivamus, ut morientes nobis tutò plaudere, imo potius Deo grates agere meritas, & ejus in nos beneficiis gratulari possimus.

I. Chria activa.

Linguâ nihil pejus.

Æ Sopus, pulcherrimum illud in turpissimo corpore ingenium, laudem meretur, quod jussus optimos quosque cibos apparare ad convivium, nulla nisi linguarum fercula in mensam intulit; jussus iterum ex pessimis quibusque cibis epulum adornare, linguas iterum in mensa multiplices ministravit.

Breviter exponetur quid sapiens ille fabularum artifex significare voluerit illo ciborum apparatu: nihil aliud certè nisi quod, ut linguâ nihil melius cum rectè loquimur, ita cum malè nihil pejus & perniciosius est.

Cur linguâ nihil pejus? (*nam nihil esse melius probabitur in sequenti Chria.*) Quia infinita damna parit: quod enumeratione facilè ostendi poterit.

Silentio contra nihil melius est. *Et stultus quoque si tacuerit sapiens reputabitur.*

Lingua ensis est; quot strages, quot cædes edit? &c. Flamma est; quot incendia miscet? Jaculum est; eminus ferit, &c. Est serpens, virus ubique suum spargit, &c.

Serpentis tartarei, & primæ omnium fœminæ lingua perniciem creavit humano generi.

Quocirca dixit rectissimè vir sapientissi-

mus, multos quidem interiisse gladio; at multo plures linguæ intemperantiâ periisse. Et S Jacobus, linguam omni ferâ sæviorem, nullá domari humanâ industriâ posse.

Linguam igitur coërceamus, si mala quæ affert extimescimus.

II. Chria activa.

Linguâ nihil melius.

PIttacus Mitylenæus, unus de septem Græciæ sapientibus, laudabitur, quod rogatus ut partem victimæ proferret optimam pessimamque, linguam exsecuit, ac porrexit. Et Bias, alter ex eodem numero sapientium, rogatus ab Amasi Ægyptiorum Rege, exploraturo ejus sapientiam, sive ut ex ove, quam ad illum consultò miserat, partem optimam pessimamque remitteret, unam remisit linguam.

Voluit uterque videlicet demonstrare, linguam corporis humani partem esse utilissimam juxta ac perniciosissimam, prout quisque illâ rectè aut secus utitur.

Cur linguâ nihil in homine melius? (*nam jam suprà probatum est nihil esse pejus.*) Quia innumera bona nobis affert: quod eorum enumeratione declarandum erit. Quid enim lingua non efficit? Docet, hortatur, laudat, vituperat, jubet, &c.

Silentium contrà magna sæpissimè detri-

menta parit, quæ recenſeri hoc loco poterunt.

Proferentur exempla tot Philoſophorum ac Rhetorum : tot ſanctorum Eccleſiæ Patrum, quorum lingua, quorum ſcripta explicant naturæ arcana, myſteriis abditiſſimis lucem afferunt, &c.

Non ergò ſine cauſa dixit Salomon : *Vena vitæ os juſti*. Et: *Lingua ſapientum eſt ſanitas.*

Vel bene loquendum, vel omninò tacendum eſſe docebit Epilogus; ex hac communi ſententia.

Aut dic aliquid melius ſilentio, aut ſile.

PROGYMNASMA III.

De Sententia.

Non multum nobis faceſſet negotii hoc Progymnaſma propterea quod omnia prorſus quæ in ſuperiori dicta ſunt ad iſtud referenda ſint.

QUid eſt ſententia ?

Eſt oratio dictum quodpiam, quod ad hortandum, dehortandumve pertinet, breviter explicans.

Quomodo differt Sententia à Chria ?

Nihil omninò differt; niſi quod Chria non dictum modò ſed etiam factum aliquando commemorat : Sententia verò dictum duntaxat explicat.

Exemplum Sententiæ ab omnibus locis

quibus ornatur Chria tractatæ accipe.

Adoleſcens juxta viam ſuam, etiam cum ſenuerit, non recedet ab ea.

Adeſte animis, adoleſcentes, attentaſque præbete aures Regum ſapientiſſimo, quem eorum nihil latuit quæ ſciri ab homine poſſunt, qui abditiſſimos naturæ receſſus, artiumque arcana omnium & ſcientiarum ingenii pervaſit acie; animoque complexus eſt; cujus in auguſtiſſima mente, velut in ſacrario, viſa eſt poſuiſſe ſapientia domicilium; cujus ab ore ſua ipſe Deus fudit oracula, leges edixit, conſilia explicuit, myſteria promulgavit. Audite quibus vos ille verbis avocet à vitiis, & ad virtutem impellat: *Adoleſcens*, inquit, *juxta viam ſuam, etiam cum ſenuerit, non recedet ab ea*: Proverb. 22. Quaſi vos ita commoneret ac diceret:

Videte, adoleſcentes lectiſſimi, quàm à primo ætatis exordio agendi rationem teneatis, quæ puris paratiſque ad ſationem mentibus ſemina mandetis, quibus veluti primoribus lineamentis coloribus recentes ac puras animorum tabulas imbuatis. Quam enim quiſque veſtrum à teneris capeſſiverit vitæ rationem, eam ad exactum uſque ſenium retinebit. Si vitiorum lue ſemel infeceritis animos, ſordibuſque fœdiſſimarum voluptatum inquinaveritis innocentiam mentis, manabit peſtis ad ætatem uſque poſtremam, contagione funeſtâ ſerpet malum

exitiabile ad ſenectutem ultimam, nec ullam morbo peſtilenti curationem dies afferet; ſed ingraveſcentibus annis magis ac magis ingraveſcet.

Si contra à puero indixeritis voluptati bellum, ſi cohibueritis rationis freno libidinem, nihilque vobis expetendum putaveritis, niſi quod ſit cum laude & cum dignitate conjunctum; creſcet acceſſu annorum honeſtatis amor, confirmabitur mentis vigor etiam in languido & effeto corpore, nec conſeneſcet virtus ſeneſcente vitâ: ſed quo debilior ætas erit, eo generoſior effloreſcet animus, maturoſque tum maximè ſuaviſſimoſque fructus feret.

Nempe uſus & conſuetudinis maxima vis eſt in omnem partem, ut quædam quaſi neceſſitas inducatur laudabiliter aut turpiter conficiendi vitæ curſum, quem ab ipſis vitæ carceribus inchoavimus.

Flectitur nimirum eadem facilitate puerilis animus quâ cera mollis aut argilla, quæ, dum adhuc tenera eſt, quaſvis figuras induit. At ſi progreſſu temporis mollitiem amittat illam, ac dureſcere cœperit, ſuam in perpetuum formam conſervat. Cernite ut metalla igne ſoluta fluunt, ubi verè refrixerint, continuò lapideſcunt. Aſpicite ut arbores in omnem partem ducuntur facilè cum teneræ ſunt; ut contra induratæ annis nullâ flecti induſtriâ queunt, ſed abnormes

ac tortuosæ perseverant. Videte ut per declivitatem montis, saxum è cacumine avulsum & ruens, quo longius à summo provolvitur, eo violentius raditur, nec usquam nisi in ima valle conquiescit; sic, qui prolabi cœperit in præcipitia vitiorum, nullâ ratione sistere impetum valebit, donec in imum nequitiæ barathrum lamentabili casu devolvatur.

Testis est purpuratus ille carnifex, portentum illud naturæ ex immanitate concretum; Herodes ille tyrannorum crudelissimus, qui assuetus à cunabulis innocentissimorum hominum fundere cruorem, non modò non discessit à ferino more confectus jam senio, sed in ipsâ etiam morte, atque adeò quantum in ipso fuit, eundem ultrà tumulum retinuit.

Nec verò id mirum cuipiam videri debet; ut enim scriptum reliquit eximius Ecclesiæ Doctor Hieronymus: Difficulter eraditur quod rudes anni perbiberunt. Et quod aiebat ille alius: Difficilè reciduntur vitia quæ nobiscum creverunt. Illud Poëtæ tritum carmen prætereo: *Quo semel est imbuta recens servabit odorem testa diu.*

Imbuite igitur, adolescentes, recentes animos suavissimo virtutum liquore, optimarumque artium pretiosis odoribus, ut illos diu æternumque servetis; rectæ rationis inite viam, dùm vobis est integrum. Sic enim

susceptum insistentes iter, nunquam deflectetis ab honesti calle, & ad quam concitatiò cursu vegeta contendet ætas, senectus fortunatam continget metam.

PROGYMNASMA IV.

De Ethopœia.

NOn levis est labor Eloquentiæ in imitandis oratione appositâ, & effingendis hominum moribus & affectibus; vixque aliud quicquam vehementius reperias ad excitandos animorum motus. Porrò si persona est nota, cujus mores effinguntur, tunc, propriè fit Ethopœia. Ut si fingatur Niobe liberorum necem deplorans & suam calamitatem, qualis ab Ovidio describitur *libro 6. Metamorph. num. seu* §. *n. 7. novissima ac repurgata editionis*. Aut Hercules in Oeta deflagrans, ut ab eodem Ovidio pingitur *libro 9. Metam.* §. *6.* Item Hecuba apud eundem *libro* 13. §. 14. Aut Andromache post Hectorem occisum. Aut Medea desertam se videns ab Jasone, ad necem liberorum se accingens, qualem depingit Seneca. Cornelia uxor Pompeii, cum illum victum à Cæsare audivit. Cleopatra ad Antonii sepulchrum. Porrò in his omnibus observare tria tempora licet, præsens, præteritum, & futurum, quibus constare Ethopœia debet, auctore Aphtho-

nio, exemplumque ponit in Niobe. Pro tempore præsenti videt se numerosa orbatam prole; pro præteriro, florentem habebat familiam, viro, liberis, regno; felix, & ipsis probè superis invidenda erat: pro tempore futuro, quid restat nisi ut ipsa quoque Dianæ telis conficiatur, aut luctu miserè contabescat? Nonnunquam oratio inchoabitur à tempore præterito, aliàs à futuro, & in præsens desinet: interdùm ea tempora permiscentur, ut in subjectis exemplis cernere est.

Medea de mactandis quos ex Jasone susceperat liberis deliberans.

DIi terrarum præsides, vosque præsertim genialis tori fidejussores atque custodes, quosque Jason juravit olim mihi; vos, inquam, testor, vos appello. Adeste, quæso, & quas à perjuro & impio capite pœnas repetam ostendite Quid illi tandem irrogare mali placet? insigne aliquod meditor scelus. Scelere pepigi datam illi fidem, scelere frangenda est. At quo? gladii, venena, vulnera; hæc usitata & vulgaria. Vivat sanè, vivat miser, exul, egens, invisus superis hominibusque, suum sit ipse sibi supplicium, suus tortor; nullum sæviorem inveniet. Præterea liberos videat sibi similes, miseros & sceleratos, ac similes etiam Medeæ. Quid autem aio? Liberos ut superstites ac vivos habeat? imò perdat. Quanto illos amore complectatur scio. Benè est, habeo quo sæ-

viam: parta jam & digna nobis ultio est. Mactentur liberi patris in oculis; hæc victima furori nostro placet, hæc sufficit. *Ita ferè loquentem Medeam Seneca tragœdus facit; numeros tantùm solvimus.*

Beata Virgo puerum Jesum Hierosolymis amissum requirit.

NEque puer est usquam, neque quid eo sit factum conjicere possum. Ubi quæram, ubi investigem, quem perconter, aut quam insistam porrò viam; incerta sum. Una hæc spes est, ubi tandem est diu celari nequit. (*Hac, ut vides, ad tempus præsens pertinent; quæ verò sequuntur, ad præteritum.*) O malè consultos affines qui nos festinare coëgerunt, meque adeò miseram quæ præcesserim; tum autem quæ illum unà mecum non abduxerim. Siccine dulcissimo filio carere tandiu sustinui! &c. (*Jam futuro tempori conveniunt extrema hæc.*) Tu verò, fili amantissime, cur nos anxios tenes? cur te occultas? quin mœrorem nostrum respicis? Pergamus, quæso carissime sponse, redeamus in civitatem, cognatos interrogemus, templum ipsum subeamus; ibi enim, nisi me fallit animus, illum gravibus de causis remansisse suspicor.

Mater occisum in bello filium deplorat.

O Misera sors orbitatis meæ, ô spes fallaces, ô frustra susceptæ curæ? An id-

circò te genueram, fili, ut tam citò perderem? alueram tot annos, ut infaustâ morte sublatum lugerem? Ego cum te formâ & ætate florentem videbam, cum te familiæ spem fovebam in sinu, putabam scilicet hæc bona fore mihi meisque propria, & diuturna, erravi: dira mors male credulam fefellit. Quid restat nisi ut tecum, fili, moriar? tuâ morte vitam parenti abstulisti, neque enim, te extincto, diu superstes esse possum. Unica me, dùm vi am, intereà tui recordatio, desideriumque sustentabit. Dulces lacrymæ, jucundi fletus, quibus te absentem requiram. Noctes benè collocatæ, quæ ducentur suspiriis, quæ tuos mihi vultus in somnis, si quis esse sommo locus poterit, objicient. O bellum matribus detestatum; monstrum immane, familiarum & civitatum lues. Quis rem tam tetram, tam barbaram invenire potuit? quis amare potest? Perhorrescite, matres, bella: filios ab ipso armorum conspectu arcete, abdite domi, & ignavos licet fovete sinu, modò salvos & incolumes habeatis. Nimirùm ut inani gloria perfruantur miseri, nos æternùm lugeamus? Quæ te fili, tam funesta fortitudo immittebat in medium armatorum globum! &c. Quoties illum, ut bellum fugeret hortata sum! Quoties ut saltem impio Marti cautius se crederet! quoties mihi metum, ac penè mortem, vel ipsa mentio belli, & mortis,

heu! filios paratæ, attulit! timebam, nec frustrà, & quod erat eventurum præsagiebam, &c.

Diocletianus nomen Christianum delere statuit.

Imitatio Senecæ *Act. I.* Herculis Furentis *Sc. I.*

ORbis utriusque rector & victor, hoc enim mihi nomen hactenùs jure vindicavi, à Christianis vincor! neque solus, sed ipsi Dii, quotquot hactenùs Roma, quotquot orbis coluit. Deserta jacent templa, neglectæ sacrorum vetustissimorum religiones, inducta regnat nova religio.

Nec tantùm imbelles fœminæ, puerive ignota profitentur instituta, recentemque Deum colunt, sed ipsa etiam togæ lumina & militiæ; ipsa, ipsa Roma Christiana est! idque spectante me ac ferente! Ferente autem? quid intentatum reliqui hactenùs, quid inexpertum, ut peregrina sacra convellerem? quoties me pietas vel in meos coëgit sævire, ac propè impium, propè parricidam fecit? Sed hæc domestica mala sunt, ac mea; sæviter ea nomine ferenda, imò etiam apponenda lucro, si vel hac mercede ritus patrios sancire potuissem. Non sic abibunt ista tamen? nondum fracti sumus ac victi. Nunc, nunc extrema omnia tentanda sunt, atrox bellum, immane, internecinum cum hostibus Numinum gerendum est. Quid bella tamen loquor demens, ac meditor? Quid-

quid excogitare justus potuit furor in Christianos, nonne victum ab illis & domitum est? quidquid terribile, dirum, asperum vel invenire cogitando, vel inferre torquendo potuimus, tulerunt, ac læti quidem & ovantes tulerunt: crescunt ipsis malis, tormentisque suis, ac dolore nostro fruuntur: in suas Christique laudes nostra vertunt odia & supplicia; dumque nimis sæva imperamus, & horrida imponimus, penè Deum Christum probaverunt. Ipsa jam desunt mihi tormenta, minorque labor est ipsis torqueri quam mihi ut torqueantur jubere: occupant læti supplicia, & ne non moriantur timent. Perge, Diocletiane, tamen, perge; & invisum genus totis viribus opprime; congredere novis armis; muneribus, voluptate, præmiis expugna quos rotis, equuleis, igne, ferro superare non potes. Ipsos Christianos Christianis, parentes filiis, liberos parentibus oppone, bella secum ipsi gerant. Quæris pares illis adversarios? nulli sunt nisi ipsi.

Nunc illis Diocletianum ostendam; hactenùs prolusimus, nunc nunc in arenam veniendum. Inveni quo ipsos modo possim vincere, ac perdere: perdam certè, aut peribo.

Roma, post victos ab Augusto Antonium & Cleopatram.

NUnc, nunc indulgendum lætitiæ, nunc agendæ Superis grates ad omnia pulvinaria, nunc tempus est choreis operam dare. (*Tempus præsens*) Nefas antea fuisset indulgere genio, & epulis, dum Regina demens capitolium evertere, ac Romanum delere Imperium meditabatur, tam vecors, & rebus aliquot prospere gestis velut inebriata, nihil ut sperare non auderet. (*Tempus præteritum*) Illius vesaniam compressit amissa classis, concisus exercitus, Antonii turpis fuga. Qualis accipiter timidum columbarum gregem, aut venator lepores proturbat, talis Cæsar imbelles Ægyptios agitavit. Defuit hoc unum illius triumpho, Cleopatra triumphantis currui alligata. Sed illa invidit hanc victori gloriam, & regiæ conditionis memor, ne ignominiam hanc ferret mortem admotis corpori anguibus pertulit. Jam deponere metus licet, ac Cæsari, fortissimisque militibus gratulari. (*Tempus futurum.*) Ægypto subactâ, quæ gens armis Romanis non cedet ?

Agnoscis, credo, in hac Ethopœia Horatium, Ode 31. libri 1. *Nunc est bibendum...* Præibit ille tibi, & quod imiteris dabit, sive preces & vota facias in gratiam amici disce-

dentis : quod orationis genus Propempticon appellant, Ode 3. libri 1. *Sic te diva potens Cypri, &c. Impios Para* ..Ode 21. libri 3. *Ibis liburnis*... Epod 1. Sive gratias iisdem Superis agere mediteris, aut iisdem supplicare. *Audivere, Lyce, Dii mea vota &c.* Ode 12. libri 4. *Faune Nympharum*... Ode 13. libri 3. *O diva gratum*...Ode 29. libri 1. *Mercuri nam te*... Ode 8 libri 3. *Phœbe, silvarumque*... Epod. 14.

Libet alicui malum imprecari? diris sceleratum devovere? inimicum gravius insectari? habes Oden 10. libri 2. *Ille & nefasto*... Item Oden 3. Epod. *Parentis olim*... Et *Lupis & agnis.* Eodem libro Epod. *At ô Deorum*... Ibidem Ode 5. & 6. *Quid immerentes*... Et Ode 7. *Quo quo scelesti ruitis?* ... Et Ode 9. *Mala soluta*... Tum Ode 12. *Quid obseratis*.. Et Ode 11. *Altera jam teritur.*

Lætitiæ significandæ & gratulationi servient Ode 3. libri 1. *Et thure & fidibus*... Ode 5. libri 2. *O sæpe mecum, &c.* Ode 21. libri 3. *O nata mecum*... Ode 29. libri 3. *Festo &c.* Ode 8 Epod. *Quando repostum*... Ode 10. *Horrida tempestas, &c.*

Consolationi, Ode 6. libri 2. *Non semper imbres*.. Ode 14 ejusdem libri. *Cur me querelis, &c.*

Et quoniam in Horatio sumus, quam multa scribendi argumenta & ornamenta ingeniosus vates dabit si laudare, hortari, monere, docere quempiam velis. Ad laudem pertinent

pertinent Ode quinta libri 1. *Scriberis...* Et ſexta,nona ,undecima ejuſdem libri (Sequor diſtributionem editionis noviſſimæ, illuſtratæ brevi commentario , & expurgatæ) Ode 4. libri 2. & 16. 17. Ode 4. libri 3. & 5. 9. 10. 19. 24. Ode 1. libri 4. & 2. 3. 5. 8. 13. Ep. 2. Hortanti facem præferent Ode 4. libri 1. & 8. 10. Ode 1. libri 2. & 2. 3. 7. 9. 11. 13. Ode 23. libri 3. Ode 4. libri 4. &c.

Varias quoque dicendi formas , & lineamenta pulcherrima deprehendes in Martiale. Conſule indicem primum editionis repurgatæ, & annis 1703. 1704. vulgatæ:in eo indice notantur omnia epigrammata quæ ad laudem ſpectant;omnia quæ ad vituperationem , & inſectationem ; alia quæ docent , excuſant , monent, dedicant , quæruntur, optant , &c.

Eaſdem docendi formas reperies in egregio libro cujus titulus eſt : Conciones, & Orationes ex Græcis,ex Latinis Hiſtoricis excerptæ. Deſcriptiones oratorias è probatiſſimis auctobus collegit Pater Joan. Bapt. Graudutius Societ. Jeſu Parmæ 1661.

Ad Ethopœiam ut è diverticulo redeamus, hanc nativis pictam coloribus invenies in pleriſque Senecæ tragœdiis. Vel illa Thyeſtis perſona , & oratio , quàm eſt tragicè ſplendida ! *Adſum profundo Tartari emiſſus ſpecu , &c.* Act. 1. ſcenâ 1. Hoc obiter annotabo : Si non affingatur perſonæ ſermo,

index vehementioris alicujus affectus: si v. g. describas pigrum adolescentem, mercatorem avarum, &c. non esse Ethopœiam propriè dictam, qualis ab Aphthonio proponitur; sed figuram Rhetoricæ, & descriptionem sive hypotyposim, de qua suo loco diximus. Quod si persona cujus effinguntur mores & affectus, mortua sit, vocatur propriè *Idolopœia*; latine verteres *simulachri effictio*, ut appellat Priscianus. Exemplum illustre dabit Cicero oratione pro Cœlio, ubi Appium cæcum jamdiu mortuum loquentem inducit *num.* 33.34. Livio libro 6. *Si ab inferis existat Rex Hiero fidissimus Imperii Romani cultor, &c.* Virgilius libro 2. ubi Hector occisus Æneam alloquitur: Polydorus eundem in 3. libro Æneid. objurgat.

Si denique rem animæ expertem inducimus loquentem, tanquam si persona esset, vocatur propriè *Prosopopœia*, id est, *Personæ fictio*. Sic Tullius patriam loquentem facit in Catilinam; Ovidius libro 2. Metamorph. Terræ sermonem & querelas contra Jovem graves tribuit, §. 7.

PROGYMNASMA V.

De Thesi & loco Communi.

CAPUT I.

De Thesi.

QUid est Thesis? *Resp.* est quæstio nullis alligata circumstantiis personæ, loci, temporis, &c. quales vulgò ad deliberandum & ad consultandum proponuntur; unde à Græcis positio (id enim sonat vox Græca Thesis) vocatur: à Cicerone dicitur propositum, & Consultatio. Ut: An gerendum bellum: An studendum Græcis litteris; &c. Quotuplex vero sit Thesis diximus Parte 1. cap. 2.

Quid differt Thesis ab hypothesi? *Resp.* Quod Thesis sit propositio generalis, seu infinita; hypothesis verò sit particularis & finita, id est, circumscripta adjuncto quodam, vel personæ, vel loci, vel temporis &c. v. g. Quæstio hæc, An bellum sit gerendum? Thesis est quia est universalis, & infinita quæstio. At si quæratur, An bellum sit gerendum contra Turcas, tali anno, mari an terrâ, &c. hujusmodi quæstiones omnes finitæ sunt, & proprio nomine dicuntur hypotheses.

Quid est usus Theseos, seu propositionis infinitæ? *Resp.* Maximus, quia quæ de universo genere dicuntur, valent ad judicium ferendum de singulis; & quæ de toto probantur, de parte etiam probari necesse est. Exempli causa: Si sermonem sim habiturus de diligentiæ laudibus, excurram in laudem virtutis; si vituperaturus inertiam, vitii generatim sumpti turpitudinem describam; quod enim de virtute dixero, id de diligentia, & quod de vitio, id de inertia dici quoque poterit, quia inertia est pars vitii, & diligentia pars seu species virtutis.

Itaque quoties tibi erit de re quapiam instituenda oratio, optimum erit quæstionem illam particularem & finitam, quæ dicitur hypothesis, traducere ad generalem & infinitam, quæ Thesis appellatur. Id autem prudenter, & in loco faciendum, ut monuimus, cap. 9. Partis primæ.

Quomodo tractanda est Thesis? *Resp.* Præponendum est aliquod exordium, ductum à loco, tempore & aliis adjunctis: ut, si deliberatio instituatur in Senatu, si coram Principe, &c. Secundò confirmanda est, vel infirmanda Thesis, ab iis locis & argumentis quæ vulgò adhibentur ad suadendum, aut dissuadendum; ut sunt, *honestum*, *legitimum*, *utile*, *facile*, *necessarium*, & iis contraria, *turpe*, *injustum*, *inutile*, *difficile*, *impossibile*. Non est gerendum bellum, quia res est per

se fœda, & homine indigna, inutilis ad Reip. felicitatem; difficilis demùm, qui vix fieri potest, vixque accidit ut benè succedat. Contrà gerendum est, quia honestum, utile &c. Tertiò, solvenda sunt quæ possunt objici contra illam Theseos partem, quam suscipis propugnandam. Si v. g. affirmas bellum gerendum esse, respondendum iis erit, qui contrariam tuentur opinionem, qui contendunt illud esse multorum scelerum fontem, vastitatem provinciarum, &c. Item ex adverso si gerendum negas, solvenda erunt argumenta opposita.

CAPUT II.

De loco Communi.

IN quo differunt Thesis & Locus communis? *Resp.* Magnam illis inter se affinitatem esse: hoc tamen differre, quod locus communis adhibeatur ad amplificandum & probandum, Thesis ad ornandam & illustrandam orationem. Rursum Thesis quasi dubia proponitur & concertatur; locus communis quasi certus & confessus assumitur: hæc menti & intelligentiæ datur consideranda; ille voluntati, ad eam excitandam & movendam, objicitur.

Quomodo locus communis definitur? *Resp.* Est oratio facinus aliquod multis commune laudans aut vituperans; ut si avarum,

seditiosum, parricidam accuses: justitiam; pietatem, pudicitiam commendes: hæc enim omnia multis communia sunt.

Quis est ejus locus in oratione? *Resp.* Duplex. Primus in majori propositione argumentationis; ut si dicas: Omnis proditio est scelerata, maximè cum amicus aut dominus proditur. Hæc argumentationis propositio major est, cui minor subditur. Atqui Judas dominum, amicum, Deum suum prodidit. Alter locus est in amplificatione, quando post rem narratam & expositam orator invehitur in crimen, illudque nativis depingit coloribus, aut virtutem meritis effert laudibus.

Quomodo tractatur Locus Communis? *Resp.* Ab iisdem ferè capitibus quæ in Thesi adhibentur: nempè *à legitimo*, *justo*, *utili*, *possibili*, *honesto*, *necessario*. Addit Aphthonius ista capita, *à contrario*, *comparatione*, *sententia*, *à conjectura*, sive *ab antecedentibus*, & *consequentibus*: ex quibus nimirum quid impendeat boni malive conjiciatur. Denique in Epilogo Judices ad severitatem excitantur, exclusa misericordiâ; vel auditores ad seriam virtutis imitationem accenduntur. Finge te seditiosum hominem accusare, & exagitare apud Judices. Præmisso exordio seditionis crimen sic exaggerabis.

A contrario. Ostendendo quale quantumque sit bonum, pax, & concordia, quæ

antea vigebat, & vigeret etiam nunc magno omnium bono, nisi nefarius hic suis seditionibus illam perturbasset, &c.

Ab expositione. Expones non ad docendum, (rem enim jam notam esse ponimus) sed ad conflandam reo majorem invidiam quo pacto rebus novis studens sceleratus, seditionum procellas excitarit in Republica, multos cives pellexerit in fraudem, & ad suas partes pertraxerit, &c.

A comparatione. Comparabis hoc ejus crimen cum aliis; v. g. cum otio, maledicentia, temulentia: ostendesque graviorem ab illo quam ab aliis omnibus perniciem inferri Reipublicæ.

A sententia. Hoc est à consilio & mente; quo scilicet consilio, quâ mente turbas moverit, quid sperarit, &c. Voluit videlicet leges rescindere, jura pervertere, occupare summum locum, &c.

A digressione conjecturali. Digrediendum erit, & excurrendum in anteactam ejus vitam, ex ejus præteritis criminibus conjectura capienda de ceteris. Non nunc primum, inquies, cœpit moliri exitum patriæ: ab ipsa infantia sese exercuit in omni flagitiorum genere, &c.

Ab exclusione misericordiæ. Tantum illud dices esse crimen, ut sine majori crimine condonari nequeat: nullum veniæ relictum esse locum. Quæ postquam dixeris, impel-

lendi erunt Judices ad ſententiam adverſus illum ferendam, oſtendendo. *A legitimo.* Nihil eſſe legibus magis congruum, quàm ut ſeditioſus ille puniatur. *Ab juſto.* Juſtum id eſſe, ut pœnam ipſe ferat quam omnibus impoſiturus fuiſſet, &c. *Ab utili.* Id ſaluti Reip. conducere, &c. *A facili.* Nullo negotio ejus furorem poſſe comprimi. *Ab honeſto.* Nihil rationi convenientius eſſe, quàm debitas exigere ab illo pœnas, qui,&c. *Ab eventuro.* Ex ejus ſupplicio eventura civibus bona omnia; Rempublicam revocatum iri in ſtatum felicitatis priſtinæ, &c. Quod de ſeditioſo diximus idem de quovis alio facinoroſo homine intelligendum eſt;& quæ capita contra vitium valent, eadem illa valent omnia, ſi qua virtus eſt ornanda, ſingula in contrarium ſenſum accipiendo.

PROGYMNASMA VI.

De Deſtructione, Confirmatione, Laude, & Vituperatione.

CAPUT I.

De Deſtructione, ſive Refutatione, & Confirmatione.

QUid eſt deſtructio, ſive refutatio? Eſt oratio quâ refutamus quidpiam, & falſum docemus eſſe.

Quænam

Quænam destruenda, seu subvertenda sunt?

Ea quæ neque prorsus manifesta, neque incredibilia sunt, sed quæ dubia & obscura.

Quanam arte fit ista destructio?

Primò, reprehendendi sunt qui illius rei quam infirmare ac labefactare volumus, sunt auctores, dicendo illos nullius esse nominis, vel fidei parum probatæ, vel in illa re de qua agitur, non benè versatos, &c. Deinde ipsamet res subruenda his capitibus, quasi totidem arietibus: *Obscuro, difficili, indecoro, incredibili, repugnante, inutili.* Hoc est, probandum erit rem illam, primò, obscuro & incerto capite manasse in vulgus. Secundò, incredibilem esse, fidemque superare omnem. Tertiò, difficile admodum potuisse fieri. Quartò, repugnare illam naturæ. Quintò, decoro pariter ac rationi. Sextò, inutilem denique esse aut fuisse.

Confirmatio, seu asseveratio quid est?

Est propositæ rei comprobatio: sed illa res, uti de Destructione modò diximus nec prorsus incredibilis, nec penitus perspecta esse debet.

Quâ ratione, & quibus capitibus confirmanda res est?

Eadem ratione totidemque capitibus quibus destruenda, sed contrariis omninoque oppositis Videlicet, à *manifesto, facili, decente, probabili, convenienti, utili.* Habes exem-

plum insigne in T. Livio: M. Porcii Catonis orationem ad populum, quâ fœdum Bacchanalium morem subvertere nititur. *Nulli unquam concioni &c.* Libro 49. paulò ante medium. Item alteram quâ conatur ostendere mundum & ornatum muliebrem esse fœminis interdicendum. Exempla ejusdem loci habes egregia in Paradoxis Ciceronis, ubi Stoïcorum placita confirmat. Loci confirmationis per idoneam argumentationem tractandi, & appositis illustrandi figuris. Porrò hic ordo in proponendis ejusmodi argumentis servabitur, ut priore loco firmiora collocentur, & in fine; infirmiora in medio: juvabit etiam validiora sæpius inculcare, ut altiùs insideant animis audientium.

Exempla non congero quæ in orationibus Tullianis observare potuisti. Perfectam confutationis ideam subministrat oratio pro Roscio Amerino, ubi singulis adversariorum argumentis splendidè respondet, *num.* 37. Confirmationis verò in oratione pro Milone. Idem Tullius in partitionibus Orationis, *num.* 44. præcepta quædam tradidit utilissima, & quædam apertè neganda vel affirmanda; nonnulla eludenda joco & contemptu; alia tanquam tela in adversarium retorquenda docet, &c. Erunt etiam usui ad hunc utrumque locum quæ superius dicta sunt de Chria, Sententia, & Loco communi.

CAPUT II.

De Laude & Vituperatione.

QUid eſt Laus ?

Eſt oratio bona alicujus enumerans.

Quibus rebus Laus tribui poteſt ?

Excepto peccato nihil eſt in hac rerum univerſitate cui non poſſit aliqua laus concedi. Virtus autem præcipuo quodam jure laudem tanquam ſibi debitam vindicat. Præter autem virtutem res omnes creatæ laudari poſſunt, etiam inanimæ : ſed præ cæteris homines laudare ſolemus.

Propter quæ homines laudantur ?

Propter bona quibus ornantur.

Quænam bona illa ſunt ?

Alia ſunt bona fortunæ, ut opes, potentia, dignitas, patria. Alia bona corporis ſcilicet robur, ſanitas, &c. Alia ſunt animi bona, ut ſcientia & virtus. Ex his omnibus bonis unicum eſt quod ſemper laude dignum eſt, nimirum virtus. Reliqua verò eatenus merentur laudem, quatenus iis ad rectè laudabiliterque vivendum utimur : alioqui vituperationi ſunt obnoxia.

Quid igitur eſt faciendum ei qui laudare quempiam velit ?

I. Bona illa omnia quæ poſſidet enumeranda, & verbis exornanda ſunt. II. Contrariorum oppoſitione augebitur laudatio,

si ostendas eum quem ornas immunem esse ab omni labe vitiorum quæ alios dedecorant. III. Comparatione quoque laus crescet, si cum clarissimis quibusque viris compares, atque etiam, si merebitur, anteponas. Vituperatio ducetur à contrariis capitibus.

CAPUT III.

De variis oratiuncularum formis, & propriâ singularum tractatione.

OMisimus tria ultima Aphthonii Progymnasmata; de Comparatione, Descriptione, & Legislatione: tum quia de duabus primis facta jam est mentio pluribus locis, tum quia hæc tria non alio tractanda sunt modo quam Chria, Sententia, communis Locus, & alia superius explicata: è quibus pariter intelliges quæ ratio sit adhibenda in tractandis quibusdam dicendi formis, quæ ad unum aliquod è tribus generibus revocantur, nempe ad genus Judiciale, Demonstrativum, aut Deliberativum.

Talis est oratio *Genethliaca*, sive quæ ortum pueri & natalem diem celebrat. Exordium ab adjunctis ferè sumitur. In confirmatione laudantur parentes, patria, majores. Peroratio spem facit fore ut puer à parentum & avorum virtute non degeneret: adduntur vota & omnia futuræ laudis, &c. Martialem consule, Statium, Claudianum,

in quibus multa reperies huc ſpectantia. Iiſdem ferè coloribus adumbratur *Epithalamium*, celebrandis nuptiis dedicatum. Laudantur ſponſi; epilogus vota continet de ſuſcipienda prole, &c.

Epinicion oratio eſt celebrandæ dicata victoriæ, cujus laudes proſequitur Orator, necnon ipſius victoris; exponit varios fructus & præmia victoriæ, difficultatem ejus conſequendæ, modum, &c. Opponitur *Gratulatoria* orationi *Nania*, ſeu *Threnus*, & *Leſſus*, id eſt lamentatio, quæ malum deplorat, ejus gravitatem oſtendit, maximè ſi contigerit immerenti & innocenti, ſpem emergendi oſtendit, &c. Vide Ovidium in Triſtibus & de Ponto.

Euchariſtica orationis, quæ gratiarum actio latinè dicitur, artificium oſtendet tibi Tullius in duplici oratione *Poſt reditum*. Commendari debet beneficium ab adjunctis. In peroratione memorem animum promittimus.

Paranymphæam orationem appellant recentiores Rhetores eam, quæ habetur cum creantur Doctores aut Magiſtratus, &c. Tres vulgò partes continet. Prima rationes explicat ob quas honore delato dignus videtur Doctor aut Magiſtratus. Secunda ſpem facit honoris & nominis implendi. Tertia continet Paræneſim & cohortationem, ſive etiam gratiarum actionem illis habendam qui honorem detulere.

Dedicatio. libri quemadmodùm instituenda sit docebit te Martialis multis in locis, quos indice addito ad calcem postremæ ac purgatæ editionis reperies. Exordium ab ejus personâ ferè petendum, cui opus dedicatur, aut à temporis aliquâ opportunitate, &c. Tum explicantur dedicandi causæ, prostremò patrocinium petitur. Cavenda prolixitas; nihil enim molestius quàm epistola dedicatoria justo longior, in quo multi peccant, non tamen impunè: Quis enim hæc legit?

Oratio *Monitoria* revocatur ad suasionem & genus deliberativum opus est in exordio singulari prudentiâ & arte ad conciliandam ejus qui monetur benevolentiam; vix enim quemquam reperias qui animo æquo reprehendi se ac moneri ferat. Loco narrationis exponetur ipsa res quæ reprehenditur, & ob quam sit commonitio: dabitur opera ut is qui monetur agnoscat erratum, cujus gravitas in confirmatione ostendetur à turpi, inutili, damnis, & periculis consequentibus, &c. In epilogo adhibetur vel objurgatio gravior, vel mitor adhororatio. Minis vulgò temperandum nisi certo pacto condiantur.

Commendatio partim est generis demonstrativi, quippè laudamus eum quem alicui commendatum volumus: partim deliberativi, quia suademus, v. g. ut illi beneficium

aliquod conferatur. Tam multæ occurrunt in Tullio commendatitiæ litteræ, ut opus non sit plura de hoc orationis genere præcepta congerere.

Non pauciora sunt in iisdem Tullii epistolis exempla orationis *Consolatoriæ*, necnon in Senecæ libris & litteris Post exordium ab adjunctis ductum, elevare ac lenire oportet calamitatem, ejus commoda si quæ sunt ostendere, afferre causas cur toleranda fortiter sit, remedia subministrare, opem polliceri, &c.

Apologia nihil peculiare præter explicata jam variis in locis præcepta defensionis postulat.

Invectiva est gravior insectatio, qualis extat in Pisonem, Catilinam, &c.

Objurgatio est lenior insectatio, seu commonitio gravior. Vide præcepta de accusatione tradita.

Expostulatio est gravis querimonia de acceptâ injuriâ.

Exprobratio fit cum aliquem ingrati animi nomine accusamus. Ea omnia communibus præceptis paulum accommodatis ad rem præsentem instruuntur.

Paulò plus artificii requirit oratio quâ Princeps aut Magistratus excipitur in urbis aut loci alicujus ingressu, *Isitirion* voce græcâ vulgò vocant. Ducetur exordium ab expectatione & votis totius civitatis; ab aliqua

occaſione, v. g. victoriæ, muneris, &c. Confirmatio explicabit cauſas publicæ lætitiæ. Epilogus ſpem oſtendet quam Principis aut Magiſtratus clementia, prudentia, probitaſque præbent, fore ut rectè ſapienterque rem gerat, &c. Lege Martialem Epig. 11. lib. 8. *Perveniſſe...* & Epig. 21. *Phoſphore*, &c.

Si quem diſcedentem proſequaris, quod *Apobatirion* appellant, ſignificabis dolorem de hominis diſceſſu. In Confirmatione laudabis ſpectatas in eo quem relinquit loco ejus virtutes. In Epilogo memorem te fore tam dulcis amici, viri tam probi, &c. profiteberis.

De Oratione funebri nihil eſt quod plura præcipiamus, cum extent paſſim egregiæ lucubrationes ejus generis, quod ad genus demonſtrativum revocatur.

Exempla tam laudis quam vituperationis plurima in hoc toto libello ſparſa reperies. Si plura cupis, habes unum in volumen collectos panegyricos veterum oratorum, quos inter primas ferunt Plinius & Pacatus, hic Theodoſii laudator, ille Trajani; hujus ſtylus ſplendidè ambitioſus, illius mirè ingenioſus & ſubtilis: uterque nitidus, ornatus, Trajano denique ac Theodoſio dignus. Nec deſunt in Cicerone præſtantes hujus laudativi generis loci, præſertim in oratione pro lege Manilia, cujus Orationis ſecunda

pars versatur in laude Pompeii. Hanc ut facilius intelligas totam orationem & alias quasdam Tullianas insigniores exponam, ac suas in partes singillatim digeram.

PARS SEXTA.

Synopsis, & Partitio selectarum Ciceronis Orationum.

CAPUT I.

Conspectus aliquot Orationum Ciceronis, quæ maximè pertinent ad genus demonstrativum.

ARTICULUS I.

Analysis Orationis pro Lege Manilia.

HUjus Orationis argumentum & causa hæc est. Grave bellum gerebat populus Romanus in Asia cum duobus potentissimis Regibus Mithridate & Tigrane, Lucius Manilius Tribunus plebis legem tulerat, ut ejus belli cura mandaretur Pompeio. Dissentiebant Q. Hortensius, & Q. Catulus. Cicero legem probandam suscipit, ostenditque bellum Asiaticum Pompeio committendum esse.

Sumit exordium ab adjunctis. I. A sua

persona ; quippè qui primum è Rostris plebem alloquatur. II. A loco ipso. III. A Pompeio, pro quo dicturus est, &c. Subjicit exordio brevem narrationem, quia res est nota. (*num.* 4. *Atque ut inde.*) Confirmationis duas partes facit : in priori docet gerendum strenuè bellum istud Asiaticum, quia est grave, necessarium, periculosum. (*à num.* 5. *ad* 26.) In posteriori ostendit præficiendum huic bello Pompeium ; quia in eo uno reperiuntur omnes dotes optimi ducis nempè, primo scientia rei militaris, (*num.* 27. 28) quam probat enumeratis bellis plurimis quæ gessit magna cum laude Pompeius. Secundò, virtus militaris, seu fortitudo. Probatur expositis Pompeii rebus gestis, & Provinciis testibus ejus triumphorum ; (*num.* 24.) bellorum quæ gessit magnitudine, vincendi celeritate, &c. (*num.* 34) Explicat causas hujus bellicæ virtutis ; nempè varias virtutes, illius primariæ velut administras, innocentiam vitæ, temperantiam, humanitatem, quas extollit comparatione cum aliis quibusdam Imperatoribus Pompeii dissimilibus ; (*num.* 37. 38. *usque ad* 43.) ubi tertiam Imperatoris dotem ait esse auctoritatem, quâ plurimum valet Pompeius, propter eximiam de illo apud omnes opinionem. (*usque ad num.* 47.) De felicitate, quæ dos ultima boni Imperatoris, modestè, prudenterque

differit per præteritionem. (*num.*) 48. 47. Confirmationem claudit : (*num.* 49. 50.) Ergò Pompeio deferendum eſt hoc bellum. Sequitur confutatio , (*à num* 51. *ad* 69.) in qua refellit illorum rationes, qui negabant Pompeium huic bello præficiendum. Elucet in hac oratione ſingularis nitor & ordo; tum ſplendor quidam figurarum , quibus maximè movetur populus , ad quem verba Ciceró faciebat. Eundem Pompeium laudat orat. pro Cornelio Balbo , qui ab eo donatus civitate fuerat; id quod à Pompeio ritè factum fuiſſe Orator contendit egregio dilemmate. Aut Pompeius ſciebat licitum non eſſe donare Balbum civitate , aut neſciebat. Si ſcientem feciſſe dicis , non eſt credibile virum tantâ virtute ac probitate præditum,fœdera & leges ſcientem neglexiſſe (*O numen noſtri Imperii* , &c. Illuſtris apoſtrophe , & exclamatio *num.*13.) Si neſcientem,multò minus credibile eſt Pompeium id ignoraſſe quod è vulgo nullus ignorat. (*Quaſi verò levius ſit,&c.num.* 14. *Quid enim abeſt huic homini* , *&c. num* 9.)

ARTICULUS II.

Synopſis Orationis pro Archia Poëta.

MAxima pars orationis pro Archia Poëta complectitur illius, & Poëſeos laudes , quamvis oratio ſit in genere judiciali. Quærebatur enim an Archias civis Roma-

nus esset. Ostendit Cicero, I. Romanum civem esse: deindè, quamvis non esset civis Romanus, dignum tamen esse qui civitate donetur, propter eximiam eruditionem, & Poëseos facultatem.

Incipit à suo erga præceptorem Archiam officio, cui cum multa debeat, defensionem in causa justa & vera negare non potuit. [Periodus membrorum quatuor: *Si quid est, &c.*] Objicere poterat aliquis nihil intercedere commercii inter Eloquentiam, quam Cicero profitebatur, & Poësim, cui Archias deditus erat. Hoc negat [*num.* 1.] Denique cum videret se magnam orationis partem in laudibus Poëseos consumpturum, ac timeret ne cui videretur hoc insolens in causa forensi, occurrit huic opinioni. [*num.* 3.] Propositionem, ac distributionem orationis dilucidè subjicit exordio. [*num.* 4.]

Primam partem probat, nempè Archiam Romanum esse civem, hoc syllogismo: Fuit adscriptus in civitatem Heracliensium, fœdere cum populo Romano conjunctam. Porrò Silani & Carbonis lege cives Romani æquissimo jure dicebantur, quicumque in fœderatam civitatem erant adscripti, si domicilium habuissent Romæ, si apud Prætorem essent professi. [*Quid horum infirmari potest?* *num.* 6. 7. 8.] Confirmat minorem propositionem testimonio Luculli, & ejus singulas partes, nempè quod Archias Romæ domi-

cilium habuerit, quod apud, Prætorem ſit profeſſus, &c. Complexionem addit *num.* [10. *Quæ cum ita ſint &c.*] Illuſtrat eandem comparationem à minori ad majus: denique nonnulla quæ objiciebat adverſarius diluit.

Secunda pars orationis conficitur pariter uno ſyllogiſmo. Poëtæ docti & ingenioſi digni ſunt qui adſcribantur in civitatem ; Archias Poëta doctus & ingenioſus eſt; Ergò eſt dignus qui donetur civitate , quamvis non eſſet revera civis.

Ratiocinatio proponitur per prolepſim , ſive occupationem. *Quare à nobis , Gracche.* [is accuſator erat] *cur tantoperè hoc homine delectemur.* Reſpondet: *Quia ſuppeditat nobis, &c.* (*num* 12.) Laudat Poëſim , 1. à delectatione quâ moleſtias graviſſimorum negotiorum levat: id quod (*num.* 13.) ſuo teſtimonio confirmat. II. Ab utilitate , quia mores utiliſſimis præceptis inſtituit. (*num.* 14.) Tertiò , ab honore quem illi habuerunt ſummi viri. (*num.* 15 *&* 16.) Minorem propoſitionem exequitur. (*num.* 18.) (*Quoties ego hunc Archiam vidi ?* . .) Complexionem amplificat (*num.* 19.) à Poëtarum dignitate , quos omnis ætas tanquam divinos homines ſuſpexit , coluitque : id Homeri exemplo docet, teſtimonio multorum Imperatorum confirmat , affertque rationem; quia Poëtæ res geſtas clarorum virorum æternâ laude donant ; cujus laudis

desiderio flagrare se profitetur, eamque cupiditatem insitam esse præstantibus animis pulchrè docet. (*num.* 28. 29. 30.) Peroratione brevi & apposita concludit orationem (*num.* 31.) per anacephalæosim, ac deprecationem.

Articulus III.

Oratio pro M. Marcello.

ORatio pro M. Marcello tota versatur in laudibus Cæsaris, cui gratias agit Orator ob Marcellum, qui arma contra Cæsarem tulerat, veniâ donatum, & Romam è Græcia, ubi delitescebat, revocatum.

Exordium. Statuerat Cicero nunquam deinceps verba publicè facere, partim dolore in tanta temporum acerbitate, partim verecundiâ, quia videbat Cæsarem, rerum potiri, contra quem steterat, Pompeii partem secutus: nunc verò negat posse se tacere, negat Cæsaris beneficium & clementiam silentio præteriri posse.

Confirmatio propositione unicâ continetur. *Laudanda est maximè Cæsaris clementia ob restitutum Marcellum.* Argumentum à comparatione ducitur: Majorem ex hac clementia gloriam Cæsar est assecutus, quàm ex omnibus suis victoriis Nam primò illæ sunt ita propriæ Cæsaris, ut earum quoque

pars ad alios pertineat, nempè ad centuriones, milites, fortunam, &c. (*num.* 5. *At verò huius gloriæ... Socium habes neminem. num.* 7.) Secundò, difficilius est vincere iracundiam, quam gentes etiam immanes & barbaras. (*Domuisti... num.* 8.) Concludit hunc locum præclarâ expolitione, & sententiarum varietate. (*num.* 9. 10.) Laudat obiter Marcellum, ejusque familiam (*num.* 10.) Tertiò, hactenus victores alios vicerat Cæsar, nunc seipsum, imò victoriam vicit. (*num.* 11. 12.) Quartò, comparat Cæsarem victorem cum Pompeio & Pompeianis, si victores extitissent, quos ait futuros fuisse crudeles, feros, &c. Nonnulla miscet de bello civili, & eos qui Pompeium sequuti sunt excusat, errore scilicet lapsos, non odio, &c. (*à num.* 13. *ad* 19.)

Sequitur confutatio. Rogatus à Senatu Cæsar ut ignosceret Marcello, dixerat se insidias ab aliquibus vereri, & addiderat se parum esse de vita sollicitum, quippè qui satis diu vixisset. Primò igitur Cicero metum insidiarum (*num.* 21.) conatur demere, & locum lubricum miro artificio tractat. Mox utitur dilemmate: aut insidias molirentur Cæsariani, aut Pompeiani: in neutros cadere potest hoc scelus; ergò.. Significat denique ingens studium tuendæ Cæsaris vitæ, &c. Secundò (*num.* 26.) refellit, explicat, & laudat illam Cæsaris vocem, quâ

dicebat ille se satis vixisse. Satis vixisti vel naturæ, vel gloriæ, non satis patriæ; restant curanda illius vulnera, &c. Hic tuæ gloriæ cumulus addendus. (*num.* 28. 29.) Peroratio est (*num.* 34.)

Non pauciora sunt in Tullio exempla vituperationis, quam laudationis. Acriter Pisonem insectatur oratione propria, necnon oratione de Provinciis Consularibus, & aliis pro re nata locis. Invehitur in Clodium ut in capitalem inimicum, extremâ parte orationis pro Milone: vehementius in orationibus pro Domo suâ, & de Haruspicum responsis. Antonium totis 14. orationibus exagitat. Catilinam quatuor: Verrem actionibus septem: Vatinium unicâ, sed vehementi.

ARTICULUS IV.

Synopsis Philippicæ II. & orationis pro Domo suâ.

INter Ciceronis orationes quibus improbos insectatur & vituperat, excellit omnium judicio Philippica II. in qua probat Antonium esse hominem sceleratum & hostem Reipublicæ, idque statim in ipso exordio proponit, in quo benevolentiam sibi conciliat, affirmando neminem sibi ab annis 20. fuisse inimicum, quin idem hostis Reipublicæ fuerit.

Oratio duas partes habet. Prima est refutatio

tatio [*num.* 13. *Cui prius &c.*] Diluit quædam objecta sibi ab Antonio, qui paucis ante diebus contra Ciceronem in Senatu declamaverat. Sunt autem hæc: I. de amicitia violata [*num.* 3. *usque ad* 11.] II. de Consulatu crudeliter gesto [*num.* 11. *Objicit mihi Consulatum meum...*] III. de nece P. Clodii. [*num.* 21. *P. Clodium meo consilio interfectum...*] IV. de Pompeio per Ciceronem à Cæsare alienato. [*num* 23. *Quod verò dicere ausus es...*] V. de nece Cæsaris. [*num* 25. *Sed hæc vetera, illud verò recens...*] VI de castris Pompeii, & Civili bello. [*num.* 37. *Castra mihi...*]

Transit [*num.* 43] ad secundam partem orationis, nempe Confirmationem. [*Jam enim quoniam...*] Ejus duas partes facit, in priore breviter describit vitam Antonii privatam, quod à puero flagitiosus decoctor & libidinosus fuerit à [*num.* 44. *Visne igitur te inspiciamus à puerò?...*] In posteriore vitam ejus quasi publicam, sive gestos improbè Magistratus insectatur. Quæsturam. [*Quæstor es factus...*] Tribunatum [*num.* 51. usque ad 62. *Nam cum L. Lentulo...*] Magisterium equitum. [*num.* 62. *Accessit...*] Consulatum. [*n.* 79. *His igitur..* usque ad *num.* III. *Quid ad hæc tandem...respondebis?*] Ibi incipit Peroratio, & numeris octo absolvitur. Tota oratio mirè est eloquens, acris, faceta, omnibus dicendi luminibus ornata.

Æquè copiosa, vehemens, & concitata est oratio quam habuit pro Domo sua Si unquam in dicendo fuimus aliquid, ait ipse Tullius, (*Epist.* 8. *lib.* 4. *ad Atticum.*) tum profectò doloris magnitudo vim quamdam nobis dicendi dedit. Quamvis oratio tota pertineat ad genus judiciale, plurimæ tamen illius partes ad genus demonstrativum referuntur, quibus nimirùm & insectatur Clodium, & suas res ipse laudat. Argumentum orationis est ejusmodi.

Clodius pulso in exilium Cicerone, illius domum quasi perduellis civis everterat, areamque Libertati dedicaverat, Cicero postea restitutus, & ab exilio revocatus domum suam restituit sibi petit. Restituta est.

Orditur à laude Pontificum, apud quos verba faciebat. Clodio conflat invidiam, & quædam ejus convicia refellit. (*Can.* 1. *ad* 2. *num.* 32.) Confirmatio. Clodius nullo jure domum Ciceronis diruit. Secundò, nullâ religione dedicavit. Probat primam partem: Clodii Tribunatus fuit nullus, ergò irritæ sunt omnes ejus actiones & leges, atque adeò illa quam tulit de Ciceronis exilio, de domo evertendi. (*à num.* 34. *ad* 42.) Sed esto, fuerit optimo jure Tribunus plebis, legem tamen de meo exilio & meâ domo nullo jure, imò contra jura omnia tulit, quia contra judiciorum formam, per vim, &c. (*à num.* 43. *usque ad* 100.) Multa de suo discessu, re-

dituque interserit, non minus ad suam laudem, quam ad Clodii ignominiam apposita. II. Nullâ religione, imò contra religionem omnem domum suam à Clodio dedicatam fuisse ostendit, [*à num.* 100. *ad* 14.] quo rem totam splendidè concludit.

ARTICULUS V.

Ordo & structura Orationis in Pisonem; nonnullarum in Verrem; duarum post reditum, & triplicis Agrariæ.

ORatio in Pisonem. Revocatus è Provincia Piso fuerat suadente Cicerone. (*Vide Orationem de Provinciis Consularibus*) Romam reversus graviter in Tullium invectus est. Illi respondit Orator ea quæ extant Oratione; cujus pars triplex. I. Piso improbè Consulatum gessit. (*à num.* 2. *ad* 31.) II. Turpiter ac nefariè Provinciam Consularem administravit. III. In domestica & privata vita multa egit nequiter, luxuriosè, crudeliter, & avarè. (*Nunc etiam... num.* 64. usque ad 94.) In peroratione supplicii metum incutit Pisoni longè gravissimi, à conscientia scelerum, & mortalium omnium odio.

Inter Verrinas eminent prima, quarta, & septima. Prima inscribitur Divinatio, seu deliberatio de Verris accusatore constituendo. Verres enim, eloquentiam Tullii reformidans, Cœcilium quemdam dari

ſibi accuſatorem poſtulabat. Siculi cauſa à Cicerone ſuſcipi vehementer optabant : oſtendit Cicero ſe Cœcilio anteponendum, hoc ſyllogiſmo. Ille debet conſtitui accuſator quem maximè volunt ii quibus facta eſt injuria & quem minimè vult is qui injuriam fecit. Atqui Siculi volunt Ciceronem, nolunt Cœcilium; hunc optat Verres, illum reſpuit. Ergò, &c. Stylus eſt ſubtilis ac temperatus, ut in ſequenti oratione, quæ à nonnullis appellatur prima, ab aliis dicitur ſecunda. Nihil eſt aliud quam præparatio, & quaſi veſtibulum aliarum, pertinetque ad genus deliberativum. In ea quippe quæritur an novâ ratione utendum ſit in accuſando Verre. Probat Cicero novam eſſe adhibendam; nempe non utendum oratione perpetuâ, ſed producendos teſtes, & illorum perſcripta teſtimonia proferenda; ſeque ita facturum denuntiat, ob eam maximè cauſam, quod Verres duo moliatur: primò, extrahere tempus uſque in ſequentem annum, quo futuri erant Conſules Metellus & Hortenſius, amici Verris. Secundò, corrumpere Judices pecuniâ: quod cum crebrò id temporis accideret, Judices gravi laborant infamia.

Illis oblatam opportunitatem ait in exordio delendi hanc infamiam, & rerum inſignem compertumque, ſpretâ ejus pecuniâ inſidiiſque, condemnandi. Vanam ſpem

Verris amplificat, & ex vita ſcelerata, & copia criminum quibus ille obruitur. (*num.* 10. *Etenim quod eſt...*) Ejus inſidias patêre dicit eorum ipſorum confeſſione, quibus negotium dederat ut Judices pecuniâ corrumperent. [*num.* 16. *Quam ſpem nunc.*]

Alterum argumentum, nempe quod elabi conetur Verres Ciceroni, & cauſam differre in ſequentem annum, tractat (*num.* 21. *Ecce autem illis.*) Metellumque & Hortenſium reprehendit, qui reo tam improbo patrocinentur. Ipſe pollicetur ſe diligenter ac ſeverè dicturum, & novâ illa ratione accuſandi uſurum. Hortatur Judices ad rectè conſtanterque obeundas muneris ſui partes, præcipuè M Glabrionem huic judicio præpoſitum. Eadem in peroratione repetit, (*num.* 50. *Quapropter primùm.*)

In IV. Verrinâ Siculos complures à Verre ſpoliatos bonis, honoribus, & vitâ, non minus dolenter quam eleganter exponit. In VII. diſputat contra Hortenſium, Verris patronum, qui defendebat illum eo præſertim nomine, quod eſſet bonus imperator, & bellicâ virtute præſtans. Laudem hanc nequaquam Verri convenire oſtendit à duplici capite, & bello: altero, ſervorum fugitivorum, in quo Verres Siciliam non modò non defendit, verum etiam perturbavit avaritiâ ſua, & luxuriâ: altero, prædonum, in quo idem Verres maxima admiſit cri-

mina avaritiæ, Majestatis, libidinis, & crudelitatis.

§. I.

Oratio post reditum ad Quirites.

TUllius graves inimicitias gerebat cum P. Clodio, qui nobilitate generis & amicorum potentiâ florens, effecit ut Cicero in exilium pelleretur, anno ætatis 49. urbis conditæ 695. eo nomine, quod in conjuratione Catilinariâ multos proceres indictâ causâ necandos curavisset. Profectus est in exilium Cicero: sed per amicos vicissim revocatus Romam est, decimo post mense. Illis gratias agit primum quasi publicè, ac toti populo, deindè privatim in Senatu. Quæstio est in genere demonstrativo: laudat beneficium quo affectus est, dum singulari benevolentiâ populi & Senatus ab exilio revocatus fuit, abrogatâ Clodii lege.

Ut intelligatur exordium orationis ad Quirites, observandum est amicos Ciceronis priusquam in exilium proficisceretur, obtulisse illi sese paratos ad dimicandum, ut in civitate retineretur: Tullium verò metuentem ne civile bellum excitaretur, non sine populi strage, maluisse in exilium proficisci. Hanc suam erga populum charitatem in exordio commendat, cujus incolumitati caput suum se devovisse prædicat. *Quod precatus*,

Incipit amplificare beneficium (*num.* 2. *Et si homini...*) cum affirmat eleganti inductione, jucundiora esse sibi omnia illa bona quæ recepit à populo revocatus quam olim erant cum iis ante calamitatem frueretur; nempe fortunas, amicos, liberos, honorem, & patriam.

In confirmatione duo capita; duas dotes beneficii explicat. I. Quod populus calamitatem Ciceroni detraxit. II. Quod dignitatem auxit. (*num.* 5. *Quorsum...* & *num.* 6. *Nam in ipso...*) Utramque partem probat, primò comparando reditum suum, & studia consensumque populi in se revocando, cùm reditu aliorum quorundam illustrium civium, qui pariter ab exilio fuerant olim revocati, P. Popilii, Q. Metelli, & C. Marii, quos minore gloriâ fuisse restitutos docet... (*Non enim.*) Secundò, narrando ea quæ amici, præsertim Lentulus, Milo, Sextius, &c. fecerunt ut restitueretur. (*num.* 11.)

Peroratio. Pollicetur gratum & memorem animum. (*num.* 18. *En ego...*) Deinde fortitudinem in coërcendis improbis, & hostibus Reipublicæ. (*num.* 19. *Quod si vis...*) Eadem repetit (*num.* 21. *Quamquam mihi...*) ubi eleganter explicat difficultatem referendæ pro tanto beneficio gratiæ, & (*num.* 24. *Quapropter...*) quo totam orationem concludit.

ARTICULUS II.

Oratio post reditum in Senatu.

IN exordio negat se parem esse referendis pro accepto beneficio restitutionis suæ gratiis, in quo uno contineri dicit omnia beneficia quæ superis, patriæ, parentibus debentur.

In confirmatione profitetur se immortalitatem quamdam à Senatu consecutum esse. Hoc probat inductione. Consules, Tribuni, Prætores, Consulares viri, & Senatûs Principes reditum Ciceronis postularunt, decreverunt, ornaverunt, & quodam quasi triumpho illum revexerunt: ergò, &c. (*num.* 3. *Itaque...*)

Invehitur (*num.* 9.) in duos Consules ejus anni quo pulsus erat in exilium, Gabinium & Pisonem, quorum invidiâ & scelere calamitatem hanc pertulerat. (*Sed fuerunt...*)

Redit ad laudandos amicos, maximè Tribunos Milonem & Sextium (*num.* 18. *Quid ego..*) tum Prætores, (*num* 21. *Jam verò prætores...*) denique Lentulum, Metellum & Pompeium. (*num.* 31.) Causas affert cur maluerit in exilium ire quam se vi defendere. (*Quibus ego rebus...*)

Pollicetur in peroratione majus quam unquam antea studium in defendenda Republica

publica, [*num.* 35. *Quapropter* ..] & suæ restitutionis gloriam immortalem refricat. (*num.* 36. *Pro me.*)

Inter selectas Tullii Orationes quæ unum in libellum congestæ fuerunt, reperitur oratio tertia ex illis quæ Agrariæ vocantur. Ea cum sit valdè salebrosa, & parum digna quæ in selectas orationes referretur, intelligi commodè nequit, nisi priores duæ exponantur licet illæ sint in genere deliberativo, hæc in demonstrativo.

§. III.

Oratio Agraria in Senatu.

CONsule Cicerone P. Servilius Rullus Tribunus plebis legem Agrariam tulit de agris à Populo Romano ex hoste captis in cives distribuendis. Hanc distributionem penes Decemviros eam ob rem creandos volebant esse, iisque faciebat potestatem vendendi vectigalia, colonias deducendi, &c. Rulli mens & consilium duplex erat: primò, populum demulcere agrorum largitione; secundò, se suosque Decemviros locupletare.

Refutat hanc legem Cicero & iniquam inutilemque esse docet. Exordium desideratur. Confirmatio docet hanc legem damnosam esse populo Romano, & solis Decemviris utilem. Ingreditur Cicero per

egregiam exclamationem, ſuſtentationem; & proſopopœiam. [*num.* 1 *Hæc per Deos immortales...*] Oſtendit I. venditionem vectigalium non poſſe fieri ſine detrimento populi. II. Item emptionem agrorum. (*num.* 14. *Videtis jam...*) III. Denique coloniarum deductionem.

Concludit non tantum agros, & vectigalia, ſed Rempublicam iſta Lege Agrariâ periclitari. (*num.* 21. *Non queror... Quamobrem per Deos...*)

§. IV.

Oratio Agraria ad Populum prima.

EAndem legem Cicero diſſuadet. In exordio benevolentiam populi ſibi mirè conciliat, à quo ſe Conſulatum accepiſſe profitetur cum nulla majorum nobilitate commendaretur. Eam ob rem prædicat ſe popularem, hoc eſt, populi utilitatibus unicè deditum ſemper fore; quam laudem arrogare ſibi Rullus auctor legis Agrariæ non poteſt; qui oſtentatione quadam inſidioſæ largitionis Rempublicam perturbat, & perniciem populi molitur. (à *num.* 1. *Eſt hoc* ad 10. *Neque enim...*) Adverſarios deinde in odium adducit, qui ſua conſilia Ciceronem Conſulem celaverint, qui clam & nocte convenerint, &c. quibus è ſignis conjicit illos contra Rempublicam moliri. (*num.* 11. *Ita-*

que ut initio .) Tertiò removet ſiniſtrum præjudicium : ſuſpicari enim aliquis poterat Ciceronem odio Rulli ejus legem diſſuadere, cum ſæpè accideret ut Conſules à Tribunis plebis diſſiderent. (*num.* 14. *Omni hoc nobis..*)

Propoſitio. Lex agraria eſt iniqua & inutilis. (*num.* 15. *Atque ego ..*) Confirmatio. Probat legem hanc eſſe iniquam , libertatem quippe populi imminuit creandis Decemviris , quibus potentiam immanem ac tyrannicam tribuit, privat magnam populi partem ſuffragiorum jure , &c. Expendit ſingula legis capita, colligitque indè illius iniquitatem. Jam ejus inutilitatem demonſtrat , ex eo quod opes populi non augeat ea lex , ſed opes tantùm Rulli & Decemvirorum. Expendit pariter & inſectatur varia legis capita , ut venditionem agrorum. (*num.* 35. *Datur igitur eis...*) Venditionem locorum etiam extra Italiam quæ publica ſint facta. (*n m.* 38. *Habetis num.*) Quo prætextu dicit Cicero dari Decemviris jus & poteſtatem regna integra & provincias vendendi. (*Quid Alexandria.. num.* 41.) Venditionem vectigalium , (*num.* 46. *Non eſt ſatis..*) venditionem prædarum & manubiarum , exceptis tamen manubiis Imperatoris Pompeii quam exceptionem ridet. (*num.* 58. *Vix jam videtur...*) deductionem coloniarum , præſertim in agrum Campanum. (*num* 71. *Deindè...*

num. 75. *Etenim ager...*) Multis probat agrum Campanum dividi non debere aut alienari. (*num.* 80. *Majores nostri...* usque ad *num.* 95.)

Peroratio incipit (*num.* 97. *Hac tu P. Rulle...*) Profitetur se contra iniquas leges fortem semper in tuenda Republica, & popularem in defendenda, pace, concordia, commodisque populi futurum.

§. V.

Oratio Agraria ad Populum secunda.

SYlla Dictator oppressa Reipublica rerum potitus, multos agros privatos publicosque diviserat partium suarum studiosis, eamque ob rem istæ possessiones quæ Syllanæ vocabantur, magnâ flagrabant invidiâ Rullus accusavit Ciceronem quasi faveret istis Syllanis possessoribus, eorumque possessiones confirmare ac sancire vellet. Non modò id negat Cicero, verum etiam culpam in Rullum transfert, cùmque Syllanarum possessionum potiori jure esse defensorem docet.

In exordio queritur quod accusatus sit ab adversariis cum abesset, eosque in præsens certamen vocat. II. Postulat populi benevolentiam, quem subinfensum animadverterat.

Duplici argumento probat Rullum tueri

Syllanas possessiones, Primò, quia legis ab eo latæ quadragesimo capite cavetur, ut quæ Syllanis temporibus, hoc est post Marium & Carbonem Consules, factæ sunt assignationes agrorum, maneant, & eo jure sint, quo privata quæque optimo possunt esse. Secundò, quia Rullus plures quam Sylla, & novas possessiones donat ac dividit quibus ipsi placet. Sunt enim agri quidem publicati, nemini tamen assignati, quos Rullus lege sua cui volet assignabit.

CAPUT II.

Synopsis Orationum aliquot Ciceronis in genere præsertim Deliberativo.

ARTICULUS I.

Synopsis Philippicæ III. IV. & V.

NOnnullas ex orationibus Philippicis legendas præ cæteris hîc propono, quia breves & perspicuæ sunt. Porrò illarum argumentum hoc est. Interfecto Julio Cæsare, M. Antonius Collega ejus in Consulatu perturbabat Rempublicam, & conscripto exercitu tyrannidem affectabat, per causam & nomen ulciscendæ necis Cæsaris. Ejus nefarios conatus reprimere Cicero studuit, imitatus Demosthenem, qui Philippum Mace-

doniæ Regem, à quo Græciæ libertas opprimebatur multis orationibus acriter exagitaverat. Eas orationes Demosthenes Philippicas appellavit, idque nomen suis orationibus imposuit Cicero; quia, ut olim Philippum Orator Græcus, sic ipse Antonium, in simili defendendæ libertatis causa insectabatur. Tertiæ Philippicæ occasio, & peculiare argumentum est ejusmodi.

M. Antonius, post secundam Philippicam irâ & pudore incensus, bellum Ciceroni, atque adeò Reipublicæ palàm inferre meditans, copias collegit. C. Octavius Cæsar, qui posteà rerum potitus, & Augustus est appellatus, scripto vicissim exercitu veteranorum militum, illi se objecit, eumque fugere in Galliam Cisalpinam compulit, quam provinciam obtinebat Decimus Brutus. Is acriter etiam obstitit Antonio, & ab eo Mutinæ obsessus est. Quibus cognitis, habitus est Senatus, ut de publica re deliberaretur. Cicero sententiam hac oratione dixit, suasitque I. Ut quæ privato consilio fecerat Octavius comprobarentur auctoritate publicâ. II. Ut præmia decernerentur legionibus quæ illum secutæ fuerant. III. Ut Octavius Imperatoris nomine ornaretur. IV. Ut Brutus Provinciam Galliam retineret, in Senatûs populique potestate. V. Ut Antonius hostis Reipublicæ judicaretur.

Exordium sumit à circumstantia tempo-

ris, queriturque Senatum tardius convocatum fuiſſe in tanto Reipublicæ periculo: tamen, &c.

In Confirmatione, ſingulas partes in argumento expoſitas perſequitur, & variis figuris illuſtrat. Sub finem invehitur in Antonium qui Octavio ignobilitatem objiciebat. Antonii edicta quædam & modum convocandi Senatus carpit. In Peroratione graviter Senatum hortatur ad tuendam libertatem: à perſona Antonii, & ejus fratris, à conſequentibus, à facilitate victoriæ, &c.

Non deerant, & in Senatu & in populo, qui Antonio faverent, neque armis cum eo dimicandum, ſed mittendis legationibus pacem componendam ſuaderent. Contra illos diſpuputat Orator ac Philippica IV. probat agendum eſſe cum Antonio tanquam cum aperto Reipublicæ hoſte, quia omnium judicio eſt hoſtis declaratus; nempè judicio populi, Octavii Cæſaris, Senatûs, militum, Decimi Bruti, Galliæ, & ipſorum Deorum.

Exordii ſententia hæc eſt: Frequens concio, & veſtrum, Quirites, ſtudium magnam mihi ſpem affert recuperandæ libertatis. Propoſitio continet antecedens enthymematis, nempè hoſtem Reipublicæ Antonium eſſe judicatum. (*Eodem num.* 1.) Confirmatio orationis complectitur probationem antecedentis per diſtributionem, & eorum enumerationem qui Antonium hoſtem Rei-

publicæ judicarunt : Populi, (*num.* 2) Octavii, (*num.* 3.) Senatus, (*num.* 5.) Militum, (*num.* 4 & 5.) D. Bruti. (*num.* 7.) Ibi fingit populum ſibi aſſentiri fauſtâ acclamatione, ac ſubdit : *Rectè ac verè negatis, Quirites &c.* Illuſtrat dilemmate (*num.* 8.) *Si Conſul Antonius, Brutus eſt hoſtis, &c.* Addit judicium Galliæ, [*num.* 9.] Ac denique Deorum ipſorum, [*num.* 10.] Illuſtrat hæc omnia repetitione crebrâ, ſubjectione, imprecatione, & aliis figuris.

Peroratio continet complexionem antecedentis : ergò agendum armis cum Antonio, ut cum hoſte, non legationibus mittendis. [*à num* 11.] Eſtque vehemens cohortatio & amplificatio ducta à conſequentibus à minori ad majus, ab utili, decoro, neceſſario, &c.

Philippica V. Provinciam Galliæ Ciſalpinæ Senatus dederat Decimo Bruto : illum invito Senatu ex ea depellere tentabat Antonius Bruto infenſus, utpote affini illius Bruti à quo Cæſar fuerat cæſus, ac Mutinam Galliæ citerioris urbem eximiam obſidebat. Multi cenſebant mittendos ad eum Legatos qui de pace & concordia agerent. Diſſuadet Cicero, quia hujuſmodi legatio turpis eſt Senatui, & pernicioſa Reipublicæ.

Exordium ducit à circumſtantia temporis. Senatus habebatur Kalendis Januariis. Diem hunc diu expetitum ſero adveniſſe

dicit: eundem tamen fortunatum & optatissimum illuxisse ait propter novorum Consulum orationem & constantiam. Ita captat benevolentiam, & in causam ingreditur.

Propositio habetur *num.* 3. Confirmatio primæ partis, nempè turpis est legatio, petitur à repugnantibus. Repugnant enim ac turpe est pacem illi offerre qui hostis est à Senatu judicatus. Id enim inconstantiæ ac levitatis est signum, neque cadit in dignitatem Populi Romani. Probat deinde pluribus verbis jure hostem esse judicatum Antonium, nec modo Consulis, sed ne civis quidem nomine dignum esse (*à num* 6. *ad* 25.) enumeratis Antonii flagitiis, legibus per vim & contra auspicia perlatis, &c. Concludit hanc partem (*num.* 25) gravi comparatione ironicâ. *Ergò Annibal hostis, civis Antonius? Quid ille fecit hostiliter quod hic non fecerit aut non moliatur, & cogitet?*

Secundam partem confirmationis proponit per occupationem (*num.* 26. *Quosdam audio dicturos, &c.*) Ostendit perniciosam legationem fore, quia debilitabit militum animos, & impetum belli retardabit. Dissimilem deindè causam esse docet Legatorum olim à Senatu missorum ad Annibalem, & eorum quos idem Senatus mitteret ad Antonium [*num.* 27.] Terriò urget dilemmate: Aut Legatis parebit Antonius, aut non parebit: Si pacem volet, si parebit, si Ro-

mam redibit, quis illum animo æquo videre poterit? quis vacabit metu? Si non parebit, ut certo ſcio, quid opus eſt legatos mittere? Oſtendit Legatos ab Antonio contemptum iri, & rejectum. (*num.* 28. 29.) Subjicit concluſionem, [*num.* 30.] *Num.* 35. & ſequentibus agit de honoribus decernendis Octavio Cæſari, & aliis bene de Republica meritis. Idem argumentum tractat Philippica IV. ſed in ea populum alloquitur, cum priorem orationem habuiſſet in Senatu.

ARTICULUS II.

Ordo & partitio Philippicæ VII. & VIII.

PHilippica VII. pacem cum Antonio faciendam eſſe negat, quia turpis, quia periculoſa, quia impoſſibilis.

In exordio conciliat attentionem cum ait ſe, omiſſis levioribus negotiis de quibus Senatus conſulebatur, rem graviſſimam proponere; conciliat benevolentiam cum profitetur ſe publicæ tranquillitati ſtudere, ac dignitati Pop. Rom. in eoque fungi officium viri Conſularis, & Caium Panſam Conſulem imitari. Adducit in odium amicos Antonii, qui pacem cum eo faciendam eſſe pugnabant. Effugere conatur invidiam quâ vulgo laborant oſores pacis: affirmat ſe auctorem ſemper fuiſſe pacis nunc autem ſe invitum facere ut illam diſſuadeat. Hæc mune-

ra boni exordii exequitur (*à num.* 1. *ad* 9) Partitio orationis per interrogationem. (*n.* 1.) *Cur igitur pacem nolo? Quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest.*

Primam partem tractat per ratiocinationem, sive syllogismum oratorium. Inconstantia turpis est Senatui; atqui summæ levitatis est agere cum illo de pace, quem Senatus hostem Reipublicæ declaraverit. Probat hanc minorem propositionem, sive assumptionem, ut Rhetores loquuntur, enumerandis decretis à Senatu factis contra Antonium. [*Locus ab antecedentibus: figura, crebra interrogatio & vehemens: item repetitio &c.*] Solvit egregiè id quod objici poterat: Missi sunt ad Antonium Legati, ergò turpe non est agere de pace [*num.* 14.] *At Legatos misimus? Heu me miserum cur Senatum cogor, quem semper laudavi, reprehendere, &c.* [Vide ut blandè arguit, & offendere Senatum cavet.] Nihil esse turpius hac ipsa legatione contendit, & ad pristinam severitatem repetendam hortatur. Addit (*à consequentibus*) summam fore turpitudinem si admittatur in Senatum Antonius, cujus scelera per elegantissimam congeriem oculis subjicit.

Secundam partem aggreditur, (*num.* 16.) & tractat Enthymemate. Orietur ex pace quæ fiet cum Antonio bellum gravissimum ergò pax est periculosa. Probat antecedens ab Antonii & ejus gregalium potentia, su-

perbiâ, & libidine. Insectatur præ cæteris L. Antonium Marci Antonii affinem. *O Dii, quis ejus potentiam poterit sustinere?* [*num.* 17.] Adhibet comparationem cum Gracchis. Tractat consequens antecedentis per communicationem & cohortationem, operam suam pollicetur, &c. [*num.* 19. *&* 20.]

Tertiò. Pax esse nulla cum Antonio potest, quia, inquit, omnes illum aversantur & oderunt, & ille omnes. In hac discordia & alienatione voluntatum pax esse nulla potest. [*à num.* 21. *ad* 26. *Omnia videbitis plena odiorum, nolite igitur id velle quod fieri non potest, & cavete, &c.*

Peroratio incipit [*num* 26.] *Quorsum hæc omnis spectat oratio? &c. Libertas agitur Populi Romani... Auctoritas vestra, &c.* Idem argumentum de repudianda cum Antouio pace tractat priori parte orationis XIII.

Philippica VIII. Post exordium in quo Pansam Consulem nimiæ lenitatis accusat, illos reprehendit qui bellum cum Antonio susceptum vocari tumultum maleb nt quàm bellum, ostendit tumultum sine bello, & quidem gravi, esse non posse, ac docet verum bellum geri cum Antonio, ab effectis & signis belli. *Brutus oppugnatur, non est bellum. Mutina obsidetur, ne hoc quidem est bellum? &c. Gallia vastatur, qua potest pax esse certior.* Vides ironiam, conversionem, &c. [*num.* 7.] comparat hoc bellum Antonianum cum aliis.

In ſecunda orationis parte invehitur in Calenum Antonii patronum, quod pacem ſuadeat. Pugnat maximè exemplis clariſſimorum virorum, & ejus rationes acutè graviterque confutat. [*à num* 12. *ad* 20.]

•In tertia orationis parte illos reprehendit qui de mittendis iterum Legatis agitabant, *Dolenter hoc potius dicam quàm contumelioſè ; deſerti, deſerti, inquam ſumus.. Proh Dii immortales! ubi eſt ille mos virtuſque majorum?*

ARTICULUS III.

Synopſis & argumentum Philippicæ IX. & XII.

PHilippica IX. Argumentum belliſſimæ hujus Orationis hoc eſt. Servio Sulpicio in legatione ad Antonium mortuo, honor ſtatuæ tribuendus eſt. *Vellem* [inquit eleganter in exordio] *Dii immortales feciſſent ut vivo potius Serv. Sulpicio gratias ageremus, quam mortuo honores quæreremus...*

Confirmatio tota unico nititur argumento. Illi honor ſtatuæ tribuendus eſt cui legatio ipſa quam Reipublicæ cauſa ſuſceperat mortem attulit; Atqui S. Sulpicio legatio mortem attulit; Ergò illi erigenda ſtatua.

Initium ſtatim ducit ab ipſa ratiocinationis aſſumptione, & probat legationem mortis cauſam attuliſſe Sulpicio. [*num.* 2. *Non illum vis hiemis, non nives.. non longitudo iti-*

neris retardavit, &c.] Subdit majorem propositionem, [*num.* 3.] eamque probat interpretando majorum mentem, & exemplis ab historia petitis illustrando. Redit [*num.* 5.] ad minorem propositionem, & egregiâ hypotyposi exponit quemadmodùm Sulpicius morbo & amicorum precibus deterreri suscipienda legatione non potuerit. *Vos, Patres conscripti,* [*grave dictu est, sed dicendum tamen*] *vos, inquam, Serv. Sulpicium vitâ privastis, quem cum videritis se morbo magis quam oratione excusantem, &c. Reddite igitur ei vitam cui vitam ademistis; vita enim mortuorum in memoria vivorum est posita, &c.* [*num* 8. 9. 10.] Fatetur [*n.* 11. 12,] non indigere Sulpicium ejusmodi statuâ & honore, quippè cujus vita multis fuerit præclarisque monumentis ad omnem memoriam commendata; [*digreditur hic paulisper in ejus laudes*] tamen hæc erit statua monumentum honestæ mortis & grati Senatus, ac demùm solatium afflicti filii. Sub orationis finem quænam esse statua debeat, quod Senatus de illa ponenda decretum, singillatim exponit.

Philippica XII. Pansa Consul retulerat de Legatis iterùm mittendis ad Antonium. Legati decreti erant. P. Servilius, & M. Tullius Cicero. Confirmatio duas partes habet. Prima, Legati de pace ad Antonium mittendi non sunt. Secunda; minimè verò omnium Cicero.

Post exordium in quo suum ac Senatus errorem excusat, qui Legatis spem pacis afferentibus crediderit, deponendum errorem affirmat. Ac primò quidem negat mittendam legationem, quippè quæ non modò inutilis erit, verum etiam perniciosa, quia spem & conatum recuperandæ libertatis infringet. [*num. 7.*] *Quid enim potest Reipublicæ prodesse nostra legatio? Prodesse dico? Quid si etiam obfutura est? Quid si jam obfuit? An putatis &c.* Probat hoc antecedens, per dubitationem, enumerando illos qui audita legationis & pacis mentione curam & spem tuendæ Reipublicæ, ac libertatis abjicient. [*num 9. Quid autem hoc.* .] Concludit, *num. 11. His igitur omnibus..*

Eandem primam partem confirmationis probat, quia dignitas agitur Populi Romani: repudiavit Antonius propositas pacis conditiones, facta sunt contra illum plurima senatusconsulta & decreta, imminet belli & servitutis periculum; ergò, &c. [*num 11. 12. 13. 15.*] *Quid si ne potest quidem ulla esse honesta legatio? quid censetis, Ponite ante oculos?.. Ubi sunt ..*

Secundum caput confirmationis. Cicero mittendus ad Antonium Legatus non est, agitur ejus dignitas & fama. Quia prævaricator & inconstans existimabitur si pacem Antonio suasurus mittatur, qui legationem & pacem semper dissuaserit. *Quo aspectu videre potero? ... Adeone me ferreum putastis?..*

num. 19. Altero argumento probat ſe nequaquam mittendum, nempè quia ſalus ipſius agitur & vita dubitari enim non poteſt quin illi ſtruantur ab Antonio inſidiæ. Auget à minori ad majus. In ipſa urbe vix tutus eſt ab Antonii ſatellitibus, quanto minus in ipſo itinere? Amplificat dilemmare: vel congredietur cum Antonio in ipſis ejus caſtris vel extra caſtra; utrobique periculum nulla utilitas, &c. (*à num.* 21. *ad* 29 30.] In peroratione tamen denuntiat ſe paratum ad omnia pericula, & ad necem ipſam ſubeundam ſi Reipublicæ interſit. Eo pacto mirè conciliat animos, & eo quo vult perducit.

ARTICULUS IV.

Oratio in Catilinam prima.

CAtilina vitiis & egeſtate oppreſſus Romam diripere, imò Romanum Imperium exſcindere conjuravit, aſcitis in conjurationis conſilium Romanis aliquot proceribus. (*Lege Florum lib.* 4. *cap.* 1. *Saluſtium de conjuratione Catilinæ.*] Cicero nefaria conſilia detexit; & ad Senatum detulit. Senatores in duas abiere ſententias; aliis necandum continuò Catilinam cum ſociis cenſebant: Cicero & alii ducebant lenitate utendum tantiſper, dùm Catilina ſe ipſe proderet, nondùm enim planè convictus habebatur. Imò

Imò aderat in Senatu cum hanc orationem Tullius Conſul, tanquam eloquentiæ maturæ fulmen in eum vibraret.

Suadet igitur Catilinæ Cicero ut ex urbe diſcedat in voluntarium exilium, & paratam pœnam fugiat, aut in caſtra Manlii unius è conjuratis proficiſcatur, & bellum indicat Reipublicæ palàm, & ſine detrimento civitatis opprimendus Timebat Cicero, ne, ſi conjurati vaſtarent incenderentque Romam, ipſe primus omnium necaretur; itaque per cauſam publicæ utilitatis ſibi conſulit. Duæ ſunt partes orationis. In prima docet eſſe utile ac jucundum Catilinæ ut ex urbe diſcedat: In ſecunda probat non eſſe utile Reipublicæ ut interficiatur.

In exordium, quod abruptum, ac plenum iracundiæ, & indignationis eſt, ipſum Catilinam præſentem acriter compellat, ſtatimque propoſitionem Orationis ſubjicit, hortaturque ut ex urbe diſcedat. Primò, quia patet ejus conjuratio, propter quam, & propter anteactæ vitæ flagitia omnibus odio eſt. *Etenim quid eſt?* [*num* 6.] *Recognoſce tandem.* [*num.* 8.] Omnia conjuratorum conſilia, deliberationes, conventicula enumerat. *Quæ cum ita ſint...* [*num.* 10.] Negat ſe fugam illi ſuadere privato periculo territum, ſed publico. [*num.* 11.] Inſectatur deindè vitam ejus, flagitia tum privata. *Quid enim eſt?* *num.* 13.] tum publica. *Poteſtne tibi...* Ad-

dit comparationem triplicem à minoribus, & prosopopœiam patriæ hortantis Catilinam, ut discedat, (*num.* 17. 18.) Hanc esse mentem Senatus, Equitum, civium reliquorum affirmat. (*num.* 20. 21.) *Neque hi solum*... Et suam. *Quanquam quid*... (*num.* 22) Ut injucunda debeat esse Catilinæ omnis in urbe mora (quod erat primum argumentum) sic jucundus debet esse illi discessus ad Manlii castra, ubi bello & cædibus indulgebit. Hæc est secunda ratio cur discedere debeat.. *Quamobrem ut sæpe*... (*num.* 23.)

Secunda pars orationis. Non est è Republica ut Catilina interficiatur. Id enim si fiat conjurati remanebunt in urbe, neque nisi eâ vastata eversaque, conquiescent. *Nunc ita me*... (*num.* 27.) Id confirmat exemplo summorum virorum. [*num.* 29.] *His ergò.* Illustrat egregiâ similitudine à morbis sumptâ. [*num.* 31.] *Ut sæpè*...

Peroratio triplicem complectitur Apostrophen. I. ad Senatores, quibus omne suum studium pollicetur ad extinguendam conjurationem. II. Ad Catilinam. III. Ad Jovem, ut patriam tueatur contra cives nefarios. *Polliceor vobis, &c.*

Motus hac oratione Catilina discessit ex urbe. Cicero suum populo gaudium significat secundâ oratione, probatque optandum Reipublicæ & utilem conjuratorum discessum fuisse.

Primò. Quia magis in urbe timendi erant, quam extra urbem, Quod confirmat enumerando illorum ſcelera per exclamationem, ethopœiam, congeriem, & alias triumphantis eloquentiæ figuras. Quo in loco digreditur ad eos refellendos, qui Tullii ſeveritatem in ejiciendo Catilina incuſabant. [*num.* 12.] *At etiam ſunt...*

Secundò. Quia facilè impiorum conatus & arma opprimentur ab exercitu Reipublicæ. Id oſtendit eleganti comparatione copiarum & militum Catilinæ, qui omnes obærati, parricidæ, ſicarii, &c. cum copiis Populi Romani. *Exponam vobis...*[*num.* 17. tum *num.* 18] *Primum genus eſt.* [*num* 24.] *inſtruite nunc.*

In peroratione hortatur cives ad patriæ cuſtodiam. II. Deorum auxilium promittit... *Quæ cum ita ſint.* [*num.* 26.]

ARTICULUS VI.

Tertia Catilinaria.

CIcero laudat ſuam in detegenda, & extinguenda conjuratione diligentiam, & conſervatam à ſe Rempublicam prædicat: quod beneficium tamen cum referat acceptum ſuperis, gratias illis agendas, & hunc diem ſolemni ſupplicatione celebrandum ſuadet. Primam partem & ſuam diligentiam prudentiamqne declarat enumeratis ſplen-

didè variis circumſtantiis detectæ conjuratio nis. Secundam oſtendit enumerando manifeſta divinæ tutelæ in hoc negotio documenta.

ARTICULUS VI.

Quarta Catilinaria.

COmprehenſi fuerant in urbe præcipui quidam conjurati, & in carcerem conjecti. Cæſar cenſebat illos mitiore afficiendos pœnâ: Silanus, morte multandos. Hujus ſententiam Cicero amplectitur, & perſuadet hoc argumento. Æquum & eſt cives convictos infandi ſceleris, & cum Reipublicæ periculo ſummo conjuncti, morte multari. Duo poterant objici. Unum eſſe crudelitatis primarios cives necare. Alterum, difficile eſſe viros nobiliſſimos extremo afficere ſupplicio. Primum refellit, ac docet improbos cives è medio tollere non eſſe crudelitatis, ſed lènitatis potius. Quod alterum caput ſpectat, oſtendit rem ſibi facillimam fore. Tota oratio inſigni artificio tractatur, ne offendatur Cæſar,& Orator ſuas laudes cum patriæ caritate ſubtiliter miſcet. Vicit ejus ſententia: necati ſunt in carcere conjurati.

CAPUT III.

Synopsis aliquot aliarum Ciceronis Orationum, præsertim in Genere judiciali.

ARTICULUS I.

Oratio pro Rege Dejotaro.

DEjotarus Rex Gallo Græciæ partes Pompeii secutus fuerat bello civili. Victo Pompeio, rediit in gratiam cum Cæsare, quem tamen voluisse per insidias interficere accusatur à Castore suo nepote, & Philippo Medico, Dejotari servo. Defenditur à Cicerone.

Callidè incipit à timore suo, & perturbatione, cujus causas affert, novitatem judicii de capite Regis: accusatorum dignitatem, quorum unus est Dejotari nepos, alter servus; Cæsaris personam, qui judex in suo periculo: denique ipsum locum; non enim agitur hæc in foro causa, ubi magnam oratori fiduciam, & alacritatem præbet concursus populi; sed intra domesticos parietes, & in ædibus Cæsaris. [*à num* 1 *ad* 7] Admiscet singulis penè verbis aliquam Cæsaris laudem. Ita benevolentiam & attentionem captat. Tertium exordii munus est, ut odium struatur in adversarios; id præstat

[*à num.* 7 *ad* 15.] allatis caufis quibus illos impulſos ad accuſandum fuiſſe docet. Cæſaris denique fidem & clementiam implorat & inimicitias ejus priores atque iram in Dejotarum ſapienter mitigat.

Exordio ſubjicit narrationem, ſeu refutationem præjudicii gravis; nempè quod in bello civili tuliſſet arma Dejotarus contra Cæſarem. Id quomodo geſtum ſit narrat ſingulari artificio, & excuſat Regem. Primò, quia Senatui Pompeianas partes amplexo parendum putavit. (*num.* 11. *Cum audiſſet.*) Secundò, deceptus eſt rumoribus. Tertiò, ceſſit auctoritati Pompeii, qui ceteros omnes ante Cæſarem rerum geſtarum gloriâ ſuperavit. (*nam.* 12.) Quartò, diſceſſit à Pompeio poſt Pharſalicum prælium, opem Cæſari multis in rebus tulit, pro eo dimicavit, &c. [*num.* 13. 14.]

Confirmatio quatuor partes habet. [*Is igitur &c. num.* 15.] In prima oſtendit Orator Dejotarum non ſtruxiſſe inſidias Cæſari. Primò à perſona Dejotari, qui nec tam ſceleratus eſt, nec tam ingratus: nec tam demens, ut id conſilii caperet [*At credo. à num.* 16.] II. Ab ipſo crimine, quod neque aptè ad ſuſpicionem movendam, neque probabiliter confictum eſt. [*At quam non modo non credibiliter Quam feſtivè crimen contexitur! num.* 19.] III. Ab ipſa Dejotari & ſervorum modeſtia, quiete,.. [*num.* 20.] *Obſecro*

C. Cæsar, repete temporis illius memoriam..

Secunda pars confirmationis. Dejotarus contra Cæsarem exercitum non comparavit. [*num. 22. Reliqua pars accusationis.*]

Tertia. Non fuit alieno animo à Cæsare. [*num.* 24.] Probat à repugnantibus; pecuniam dedit Cæsari, ejus exercitum aluit, excepit hospitio, &c. In triplici demùm bello, Alexandrino, Pontico & Africano, nullâ re illi defuit. Refellit [*num.* 25.] quod adversarii jactabant Dejotarum versum quemdam protulisse in odium Cæsaris, imò adversis de eo rumoribus gestientem in convivio saltavisse. [*Quid deindè furcifer? quo progreditur? num 26.*]

Quarta pars. Insectatio est adversariorum, quorum describit impudentiam, impietatem, crudelitatem, avaritiam; quorum calumnias refellit. [*num.* 27, 28. *usque ad num.* 35] Illud præcipuè deplorat, quod servi testimonium audiatur, & à comparatione amplificat. [*num.* 30. 31. 32.] Peroratio [*num.* 35, *ad* 43.] tota in eo est ut Cæsar Dejotaro concilietur.

ARTICULUS II.

Oratio pro Milone.

GErebant inimicitias Milo & Clodius. Obviam facti non procul Romam pugnam inierunt, in qua cæsus Clodius. Milo

accusatus fuit quasi per insidias & ex composito Clodium adortus, illum interfecisset. Cicero contra ostendit Clodium insidiatum esse Miloni, non Milonem Clodio. Cum timeretur ne quis tumultus existeret propter Clodii & Milonis amicos, ad vim & pugnam paratos, Pompeius Reipublicæ curam gerere à Senatu jussus, armatos milites in foro collocavit, quorum aspectu Cicero vehementer est perturbatus. Hinc sumit exordium, & eos milites favere causæ suæ profitetur, hortaturque Judices ut magno animo sint. Mox præjudicia quædam refellit, quibus Milo videbatur jam condemnatus à Senatu & à Pompeio, imò populi voce qui negabat absolvi posse illum qui hominem à se occisum fateretur. [*à num.* 7. *ad* 24.] Sequitur narratio. [*à num.* 24. *ad* 32.]

Confirmatio duas partes habet. Prima Jure interfecit Clodium Milo, à quo sibi videbat insidias & necem strui. Secunda. Cum laude interfecit: ergò est absolvendus, imò donandus præmio.

Jure interfectus est Clodius, quia insidias, Miloni struxit; non Milo ipsi qui neque insidiandi voluntatem habuit, neque facultatem: quippè nullâ utilitate, neque odio, neque indole ad vim comparata. Fuit impulsus ad cædem Clodii, cùm Clodius istas omnes causas habuerit, ac præterea spem impunitatis. Denique ipse palàm jactavit Milonem

nem brevi periturum. Deindè Clodius magnam habuit facultatem struendi insidias, Milo nullam. Respondet tribus capitibus, quæ objici poterant: *Cur ergò victus est? &c.* ac demum concludit, [*num.* 68]

Secunda pars confirmationis. Milo dignus est laude qui Clodium interfecerit, hominem videlicet sceleratissimum, pestem Reipublicæ. Ejus scelera enumerat; amplificat odium quo illum populus prosequebatur, adeò ut excitare Clodium ab inferis, si fas, velit. Exemplis Græcorum complexionem ornat; ac demum divinæ providentiæ casum illum salutarem Reipublicæ assignat. Peroratio tota est ad misericordiam composita: videtur in ea Tullius triumphare. Neque Milo multatus fuisset exilio si quemadmodum est hæc oratio scripta, sic recitata esset. Verùm Orator metu militum perculsus, titubanter, ac timidè dixit.

ARTICULUS III.

Oratio pro P. Quintio, & pro Sexto Roscio Amerino.

§. I.

Oratio pro P. *Quintio.*

SExtus Nævius, homo fraudulentus, & avarus, cum pecuniæ summam non

levem deberi ſibi à Publio Quintio contenderet : eum vadatus eſt apud Prætorem. Diu vadimonium diſtulit Prætor , & Quintius interim itineris neceſſarii cauſa , Româ diſceſſit , relicto procuratore , qui vadimonium obiret. Nævius abſente Quintio vadimonium præſtat , poſtulatque à Prætore ut condemnetur tanquam vadimonii deſerti reus , & ejus prædium ac fortunas invadit ex dicto Prætoris, ut aiebat.

Cicero tria oſtendit. Primum,non debuiſſe Nævium poſtulare à prætore ut bona Quintii poſſideret , quia falſum eſt debitam Nævio eſſe pecuniam quam à Quintio repetit. Deindè , quia falſum eſt deſertum fuiſſe à Quintio vadimonium. Secundum ,docet bona Quintii ex edicto Prætoris non potuiſſe poſſideri , quia non fuit Quintius edicto Prætoris comprehenſus. Tertiò , probat Nævium bona Quintii ex edicto Prætoris revera non poſſediſſe: quia in ejus prædium involavit prius quam edictum à Prætore pronuntiatum fuiſſet. Cauſa eſt in genere judiciali ; quæritur enim an Nævius Quintii bona ex edicto Prætoris poſſederit.

In Exordio , quod numeris decem abſolvitur deplorat Orator Quintii calamitatem , qui gratiâ Nævii , & Hortenſii eloquentiâ opprimatur ; implorat opem Judicum ; quæritur quod ipſe priori loco ac breviſſimo temporis ſpatio cogatur perorare , &c.

Exordio subjungit Narrationem. [*num.* 11. *Id quo facil us...*] Narrationi propositionem & distributionem orationis... (*num.* 36.) *Negamus. Ostendam primùm causam non fuisse cur &c.*

Confirmationis prima pars. Nulla fuit causa cur Nævius postularet à Prætore ut liceret sibi possidere bona Quintii, quia nihil debuit Nævio. Quintius, ab eo enim anno toto & amplius nihil postulavit. An credibile est hominem avarum cui deberetur magna pecuniæ summa tandiu fuisse tam quietum, tam modestum, tam sui juris immemorem, non ausum esse appellare Quintium, cujus nunc jugulum & caput petit? Hoc miris modis facetè amplificat. (*Quis tam dissolutus..., n. 37. Appellandi tempus non erat? &c.*) Urget dilemmate. (*n.* 41. *Restat ut...*) Probat secundò eandem partem, quia Quintius vadimonium non deseruit, quippe qui obiter necessarium Româ tunc abesset, ut multi testantur. (*Ait esse. num.* 57) Insectatur pluribus verbis Nævii crudelitatem, qui socium, &c. exuere bonis voluerit. [*Quid si debuisset? num.* 48.] Amplificat graviter hunc locum à consuetudine proborum civium, &c. ab innocentia & simplicitate Quintii.

Secunda pars confirmationis. Nævius ~~non~~ potuit bona Quintii possidere ex edicto Prætoris. Expendit Cicero post idoneam transitionem, edicti verba singula, negatque iis

Quintium contineri,quippe qui non latuerit; non solum verterit,&c. qui denique à suo procuratore defensus fuerit. [*Docui quod primum pollicitus sum... num. 60.*] solitudinem & inopiam Quintii dolenter exponit. [*num. 71. Quod si tum...*]

Tertia pars confirmationis per dialogismum exponitur. Nævius bona Quintii non possedit ex edicto. [*Diffidebam... num.* 77.] Probatur dilemmate. Si ex edicto possedit, necesse est ut nuntius qui lictores admonuit ut dejiceretur de prædio Quintius, confecerit triduo sexcenta passuum millia, hoc enim intervallo Quintii prædium Româ distat: aut nuntius à Nævio missus fuerit ante edictum. Primum est impossibile, alterum improbum. Urget acriter adversarium, atque ut in re manifesta triumphat.

Peroratio duas partes habet; enumerationem, sive anacephalæosim, in qua repetit argumenta & probationes allatas. (*num. 86. Ostendit quam multa.*) II. Affectum misericordiæ erga P. Quintium, odii erga adversarios. Concludit obtestando Judicem. (*num. 99. Itaque, &c.*) Insignis est hæc in orationem varietas, & copia figurarum, quarum nomina, usum, exempla protulimus in tertia hujus libri parte, cap. 2 & quas peritus Magister Candidatis Eloquentiæ singillatimedisseret.

§. II.

Oratio pro Sexto Roſcio Amerino.

OCciſus fuit Romæ Sextus Roſcius, Sexti hujus Roſcii pater. Ejus bona proſcripta, & empta ſunt à Chryſogono, nobili, potente, & avaro cive. Erucius Cauſidicus Sextum Roſcium accuſavit parricidii: defendit Cicero; nec modò innocentem probavit eſſe, verum etiam reos accuſatores. Quæſtio judicialis eſt; an Sextus Roſcius patrem occiderit.

Exordium. Excuſat audaciam ſuam Cicero, qui contra opes & potentiam Chryſogoni Roſcium defendendum ſuſcipiat, dùm tot alii Oratores egregii tacent, cum ipſe neque ætate provectus, neque in foro cauſiſque ſit verſatus. Vocat in invidiam adverſarios, Judices reo conciliat: quæ munera ſunt exordii.

Narratio ducitur (*à num.* 14. *Atque ut...*) Exponit (*num.* 27.) Conſilium adverſariorum de accuſando S. Roſcio parricidii. (*Quod is ſimul...*) Et eorum crudelitatem graviter inſectatur (*num.* 29. *Quid primum...*) Auget comparatione cum facto Caii Fimbriæ.

Confirmationis prima pars, Sextus Roſcius non occidit patrem, tractatur per argumentationem. Ille non occidit patrem qui nullam habuit cauſam occidendi patris.

Probatio propositionis. Quia tantum scelus sine gravi causa suscipi non potest. Atqui nullam habuit causam parricidii Sextus Roscius, neque ex parte sua, qui non est sceleratus, audax, libidinosus, &c. neque ex parte patris, cui non erat invisus.

Solvit nonnulla quæ objiciebat accusator, qui Roscium patri invisum ideò probabat esse, quia illum ruri destinebat, & removebat ab urbe; quia illum exheredare cogitabat. (*Occidisse patrem... num.* 37.) Ridet ineptiam accusatoris qui tam futilibus utatur argumentis. (*Nemo nostrum est... num.* 55.) Complexionem ratiocinationis affert, (*num.* 61. *De parricidio...*) & multa de parricidii gravitate differit. Exornat hunc locum communem exclamatione, distributione, &c. [*Quanto majores nostri. num.* 70.]

Eandem primam confirmationis partem altero probat argumento, quod explicat per dilemma oratorium. Non occidit patrem S. Roscius, quia nullam ejus occidendi facultatem habuit. Transitio per concessionem (*num.* 73. *Esto causam...*) Dilemma est ejusmodi. Vel per se occidit, vel per servos, aut sicarios : neutrum dici potest. Per se non occidit, quia Romæ non erat. Non per sicarios, quos non novit homo ruri assiduus & frugi : non per servos, quos in quæstionem dari ultrò postulat, & obtinere per adversarios non potest. [*Reliquum est. num.* 77.]

Confirmationis altera pars. Adversarii Sextum Roscium occiderunt. Quia occidendi magnam causam habuerunt, nempè utilitatem. Ratiocinationem Cicero sic informat. Illi dicendi sunt potius occidisse Roscium qui magnas ex ejus nece utilitates adepti sunt. Propositionem probat celebri dicto Cassii [*num.* 84. *L. Cassius..*] Assumptionem ostendit enumerando tum opes S. Roscii, quibus inhiabant; tum eorum avaritiam & audaciam. [*In hac enim. num.* 86.] Complexionem ornat antithesi: [*Restat Judices.. num.* 88.]

Eandem secundam confirmationis partem probat eleganti inductione rerum, quæ cædem Roscii consecutæ sunt, ex quibus concludit majorem occidendi facultatem adversariis fuisse, quam ipsi S. Roscio. (*Videamus nunc num*..... 29) Sunt autem illæ res; prima audacia T. Roscii unius ex adversariis, qui palàm cum accusatore sedebat. Secunda, nuntius cædis magnâ celeritate factus Roscio Capitoni. [*num.* 96. *Quis primus..*] Tertiò, Capitonis perfidia in fallendis legatis ad Syllam missis. [*num.* 109. *Venit in decem.*] Quartò, quæstio de servis (*num.* 119. *Dixit jam anteà.*) Quintò, Chrysogoni potentia & avaritia, quem ita insectatur & Syllam, ut utrumque gravius lædere caveat.

Peroratio incipit (*num.* 143. *Verum hac.*)

In ea & odium in adverſarios, & commiſe-
rationem in Roſcium, egregiè ſtruit.

ARTICULUS IV.

Oratio pro Q. Ligario.

ORatio pro Q. Ligario tota ſubtiliter & & acutè tractatur. Cauſa quippe lubrica & difficilis, in qua Cæſar ipſe de injuria quæ dicitur illi facta judex eſt. Q. Ligarius præerat Africæ cum ortum eſt civile bellum inter Pompeium & Cæſarem. Pompeii partes amplexus, repulit ex Africa Q. Tuberonem, qui profitebatur in eam ſe venire ut eandem Cæſari traderet. Accuſatur à Tuberone. Primò, quod repulſus injuſtè fuerit ab Africa per Ligarium. ecundò, quod Ligarius Pompeii partes fuerit ſecutus. Tertiò, quod infenſus fuerit Cæſari.

Concedit Cicero Ligarium in Africa fuiſſe, idque in exordio ſtatim profitetur; at nihil ab eo factum iniquè in Africa oſtendit in narratione. [*num. 2. Q. igitur Ligarius.*]

Confirmatio. Nihil contra Cæſarem molitus eſt Q. Ligarius, ſive cum in Africam Legatus profectus eſt, ſive cum eam adminiſtravit, ſive poſtquam civile bellum exarſit, & Varrus contra Cæſarem Africam occupavit. Retorquet crimen in ipſum Tuberonem, qui potiore jure dicendus eſt infenſus fuiſſe Cæſari quam Ligarius; quippè qui

& in acie Pharſalica contra Cæſarem pugnaverit, & excluſus Africa ſuas querelas ad Pompeium detulerit. Ejus crudelitatem multis verbis exagitat, & à Cæſaris clementia amplificat. Hæc potior & præcipua pars Confirmationis eſt Tertiam, nempè quod Pompeii partes ſecutus fuerit Ligarius, inſigni artificio tractat (*num.* 17. *Ac primus aditus...*) Pompeium & Pompeianos excuſando, Cæſaris clementiam & moderationem in victoria commendando, id quod in peroratione illuſtrius acriuſque facit [*n.* 29. *Itaque num tibi...*] Profert illuſtriſſimos viros qui pro Ligario deprecantur (*num.* 34. *Videſne...*) Vicit Cicero, & cauſam obtinuit.

ARTICULUS V.

Oratio pro Cneio Plancio.

CUm Ædilitatem ſimul peterent Plancius & Laterenſis, Plancius eam adeptus eſt, rejectus Laterenſis, qui ratus injuriam ſibi factam, accuſavit Plancium quod largitione populum corrupiſſet. Quæſtio igitur eſt in genere judiciali; an Plancius reus ſit ambitus, an populi ſuffragia malis artibus venatus fuerit.

In exordio conciliat benevolentiam Judicum Plancio, laudatque ejus in ſe ipſo Cicerone tutando, cum exularet fidem tum integritatem vitæ, &c. Adulatur obiter La-

terensi, cujus amicitiam retinere se velle profitetur. [*num 2. Sed mihi in causa...*]

Confirmationis duæ sunt partes. Prima rectè ac jure obtinuit Plancius Ædilitatem, quamvis nobilitate sit inferior Laterensi. Primò quia in comitiis non semper dignitas candidatorum spectatur; sed populus quibus collibitum est favet, ac sæpè gratiâ, precibus, temeritate, non judicio & veritate ducitur [*Non enim comitiis.. num. 9.*] breviterque carpit Laterensis negligentiam & superbiam in hoc Magistratu petendo. Secundò, quia Plancius est Equestris Ordinis, cui Ordini semper Ædilitas patuit, (*num. 17. Quid si populi...*)& certis de causis (quas enumerat *num. 19.*)Plura tulit merito, ac facilè suffragia Plancius quam Laterensis. Addit varias virtutes Plancii & egregias dotes quibus populum jure sibi devinxit, modestiam in licentia militari. [*num. 17. Vitia mehercule...*] Prudentiam&æquitatem in tribunatu & Quæstura [*num. 28. In Macedonia...*]Item in urbe. [*Tribunus plebis..*] Idem domi. [*Omitto illa...*] Denique levia quædam refellit quibus Plancium Ædilitate indignum probare Laterensis contendebat. [*Hunc tu vita... num. 30. Pater verò .. num. 31. Asperius, inquit... num. 33.*]

Secunda pars Confirmationis. Adversarius crimen ambitus probare non potest. Accusat enim Plancium lege Liciniâ, quæ in eos candidatos lata est, qui sodalitia confla-

verint, & coitiones ac cœtus tribulium quorum suffragiis niterentur ad honorem obtinendum; at nihil eorum probat à Plancio factum esse. Abutitur autem eâ lege, quia dat illa potestatem accusatori eligendi ex quacumque libuerit tribu Judices, quod est acerbissimum. Debebant, inquit Cicero, summi Judices ex tribu Terentinâ, cui probè notus est Plancius, non ex aliis tribubus quibus est ignotus. [*Ego Plancium... n.* 46.] Confirmat hoc ipsum, docetque bonis artibus & civilibus officiis devinctas à Plancio tribus, quia binis comitiis Ædilis est factus, &c. [*n.* 50. *Venio jam...*] Refellit varia crimina quæ Cassius accusatorum alter objiciebat Ciceroni & Plancio, [*usque ad num.* 72.] quo refutat quædam sibi objecta privatim à Laterensi, & suas laudes libenter ac liberaliter admiscet. [*Respondeo tibi...*] Ad extremum operam sibi à Plancio navatam prædicat, cum Româ pulsus fugit in Macedoniam, ubi eum Plancius omni officio prosecutus est. Indè arripit occasionem obtestandi Judices in peroratione, quæ plena est affectus suavissimi, & sine lacrymis audiri non potuit, ac ne legi quidem etiamnum potest. [*O excubias tuas... num.* 107.]

ARTICULUS VI.

Oratio pro L. Muræna.

CUm L. Muræna deſignatus fuiſſet Conſul in ſequentem annum, accuſatus eſt de ambitu à Servio Sulpicio Murænæ competitore & repulſam paſſo; item à Marco Porcio Catone denique à Cneio Poſthumio: defenſus eſt ab Hortenſio & Cicerone.

Exordium. Conſul Cicero Murænam amicum ſuum & Conſulem deſignatum, quem Superis commendavit, nunc accuſatum commendat Judicibus. (*Quod precatus ſum.. num.* 1)ubi captat præclarè Judicum benevolentiam, eorum poteſtatem comparando cum Deorum poteſtate. Altera pars exordii verſatur in refutandis adverſariis, qui negabant Murænam à Cicerone defendendum eſſe Non eſt rectum, inquiebat Cato, defendi Conſulem reum ambitus à Cicerone Conſule qui legem de ambitu prudentiſſimam tulit,qui tam ſevere Conſulatum geſſit. Huic reſpondet (*num.* 3. *Et primum*...uſque ad *num* 7.) quo lenire conatur Sulpicium graviter conquerentem quod oblitus amicitiæ Cicero Murænam contra ſe defendat. Ubi obſerva Oratoris artem, cujus eſt amoliri ſtatim omnia quæ minus attentos aut benevolos facere poſſunt auditores.

Tria in Muræna reprehendebant accuſa-

tores; vitam Murænæ, dignitatem, & ambitum. Iisdem vestigiis insistens Tullius, docet L. Murænam in vita reprehendendum non esse, cujus probitatem maximè in Asia, pietatem erga parentes, labores, triumphum commemorat; ac præcipuè diluit convicium eidem objectum à Catone qui saltatorem illum appellaverat. (*num.* 13.)

II. Docet non esse contemnendam Murænæ dignitatem, parem illam esse nobilitati supplicii. (*num.* 14. *Nihil igitur...*) Parem ambo Quæsturam sortiti sunt. (*Quæsturam una...*) Imò superior est Muræna, & vincit Sulpicium arte & professione. Sulpicius est Jurisconsultus, Muræna in bellis versatus; ars verò militaris longè præstat juri civili, & ad Consulatum obtinendum multo est utilior (*n.* 19. *Reliqui temporis...* & *n.* 30. *Duæ sunt..*) Artem utramque & scientiam belli ac juris lepidè compara, Addit (*n.* 37.) nonnulla quæ Murænæ profuerunt in petitione Consulatus ut suffragia militum. (*Sed tamen..*) Ludorum magificentiâ. (*num.* 39.) Administratio provinciæ. (*n.* 41. *Sed hæc sane.*) Denique ratio ipsa petendi Consulatus. (*num.* 43. *Et quoniam.*)

Tertia pars Confirmationis. Nihil commisit Muræna contra legem ambitus. (*num.* 54. *Nunc mihi totius.*.) In ea parte festivè Catonem exagitat, præmissâ ejus laude, (*num.* 58.) & petitâ quasi à Judicibus veniâ liberius

dicendi. Hæc præfatus, jocatur bellè in Catonis austeritatem, ac totam Stoïcorum disciplinam, negatque idcircò reum esse ambitus Muræнam, quod habuerit sectatores, ediderit spectacula, prandia populo præbuerit, &c. [*à num.* 58. *ad* 78.] ibi velut amoto joco. Judices monet de nefario Catilinæ consilio, qui ut fortem & strenuum Consulem opponant hortatur. [*num.* 85. *Quid tandem fiet...*]

Talem futurum Muræнam pollicetur in peroratione, in qua etiam excitat Judices ad commiserationem ab adjunctis, per dubitationem, subjectionem, &c. [*à num.* 86. *ad* 90.]

ARTICULUS VII.

Oratio pro P. Sylla.

ACcusabat Syllam L. Torquatus quod in patriam cum Catilina conjurasset: defendit illum Cicero, redditque in exordio rationem cur cum alios conjuratos accusaverit, Syllam defendat, quem scilicet non esse conjurationis reum comperit.

Confirmatio duas partes habet. Primam, non conjuravit Sylla, quia id nullo idoneo probatur argumento. Tractatur per inductionem, sive enumerationem argumentorum quibus probare conabantur adversarii Syllam conjurasse. Primum est, Testimonium

Allobrogum: refellitur ſubjectione & dialogiſmo [*num. 36. Ab Allobrogibus nominatum.*] II de tabulis publicis corruptis. [*num. 40. Excluſus.*] Pauliſper digreditur, [*num 47.*] objurgatque acrius Torquatum: [*Fero ego te..*] ac ſtatim oratione mitiori placat. [*num. 48. Neque vero.*] III Judicium Cornelii. IV. De Cincio in Hiſpaniam miſſo, ut eam perturbaret [*At enim Cincius n. 56.*] V. de Pompeianis ad conjurationem impulſis à Sylla. (*num. 60. Jam vero.*) VI. De Cæcilio, fratre Syllæ, qui cum videret ereptum fratri à Torquato Conſulatum, rogationem tulerit de eo in Conſulatum reſtituendo. (*At enim. num. 67.*) VII. Argumentum, quod in ſua quadam epiſtola Cicero nominaverit Syllam inter conjuratos, ironicâ reſponſione eluditur. (*Hic tu epiſtolam.. num. 67.*)

Secunda pars Confirmationis. Non conjuravit Sylla quia ejus mores, & anteacta vita repugnant tanto ſceleri. Tractatur per ratiocinationem. Qui conjurat in patriam conſentaneos tanto crimini mores habet. (*Neque enim.. num. 69.*) Probat propoſitionem exemplis (*n. 70. Circumſpicite.*) Atqui Syllæ mores & vita repugnant huic ſceleri. Probatur aſſumptio enumeratione illius virtutum. [*Agedum conferte. num. 72.*] Complexio habetur (*num. 75. Non inquam, cadit.*) Subjungit; Confirmationi refutationem geminam; unam, de quæſtionibus, ac tormentis ſer-

vorum, quæ minitatur adverſarius: alteram, de accuſatis Conſularibus, &c.

Peroratio egregia eſt, in eaque calamitatem Syllæ, crudelitatem adverſariorum amplificat. *Quamobrem vos. num. 86.*

PARS SEPTIMA.

De modo ſcribendæ Epiſtolæ.

CAPUT I.

Dotes & Partes Epiſtolæ.

INter Epiſtolæ dotes non immeritò recenſetur brevitas prudens, & argumento conſentanea. Deindè forma dicendi preſſior, & magis conciſa, ſine periodorum ambitu numeroſo. Denique ſermo familiaris, & quotidiano proprior, nativo quodam lepore conditus, abſque pigmentis, & oratorio fuco.

Partes Epiſtolæ ſunt eædem quæ Orationis cujuſlibet; verum breviores, & quaſi occultæ: Exordium, Confirmatio, Refutatio, & Epilogus. Interdum adhibetur narratio, ſi res poſtulat, ipſique exordio inſeritur, aut ſubjicitur.

Exordium fermè ducendum ab aliqua circumſtantia, temporis, loci, perſonæ, ac potiſſimum rei, & cauſæ propter quam ſcribitur.

bitur. Nonnunquam eſt abruptum, nempè in vehementiore aliquo affectu doloris, gaudii, admirationis, &c.

Cum Epiſtolæ omnes revocentur ad unum aliquod è tribus dicendi generibus, Confirmatio peti debet ab iis locis qui proprii ſunt generis demonſtrativi, judicialis, aut deliberativi, de quibus toto iſto libello fusè dictum eſt. Recenſuimus Parte VI. Progymnaſmate VI. varias Orationum formas, & claſſes ad quas vulgò revocari poſſunt Epiſtolæ; quæ ferè ſunt gratulatoriæ, conſolatoriæ, monitoriæ, objurgatoriæ, commendatitiæ, apologeticæ, &c. ſingulis ejuſmodi generibus quænam conveniant argumenta, quæ ſtructura ſit adhibenda, diximus eodem loco. Reſtat ut exempla quædam è Tullio, Plinio, Seneca proferamus.

CAPUT II.

Exempla Epiſtolarum è Tullio ſumpta.

NE mole nimiâ laboret hic libellus cujus pretium non leve brevitas eſt in tanta rerum copia, ſatis habebimus exempla quædam Epiſtolarum decerpere ex primis Libris epiſtolarum Ciceronis ad Familiares, & earum ſtructuram paucis indicare.

Primus Liber Epiſtolas ad P. Lentulum continet, eaſque ferè omnes unius generis

& modi, nempe *narratorias*, sive *nuntiatorias*. Rex Ægypti fuerat pulsus regno à sorore: Roma restituendum censuit. Lentulus & Pompeius ambiebant hanc Regis restituendi provinciam. Cicero favebat Lentulo, cui multum debere se profitetur initio primæ Epistolæ: *Ego omni Officio, &c.* Tertia Epistola est commendatitia. *Aulo Trebonio.* Exorditur à causis quibus adductus fuit ad commendandum Trebonium. In clausula patrocinium Lentuli amico petit. Quinta excusationem habet quod Lentuli negotia parùm promoveat: deindè consolationem, & cohortationem ut forti animo sit; pollicetur se nullo loco ipsi defuturum. *Tametsi...* Sexta idem argumentum, sed majori brevitate, prosequitur. *Quæ gerantur.* Initio septimæ excusat se Lentulo quod rarius ad eum scribat: mox variis Lentuli litteris respondet. *Legi tuas litteras.*

Secundi Libri Epistola prima duas partes habet: prior excusationem continet, quod rarius ad Curionem scribat; posterior cohortationem ad studium virtutis & gloriæ. *Quanquam me...* Epistola secunda tribus continetur partibus: in prima consolatur Curionem de morte patris, significando suum de illa dolorem: *Gravi teste...* In secunda (quam partem nonnulli dividunt à prima, & peculiarem, tertiamque esse volunt epistolam) eidem suadet ne munera gladiatoria edat in

patris funere. In tertia cohortatur illum ad virtutem. Sexta epiſtola, *Nondum erat auditum...* eſt petitoria, ſive commendativa, ſed paulò accuratior, & in qua partes omnes bonæ epiſtolæ ordine diſpoſitas obſervare licet. Petit à Curione ut Milonem creandum Conſulem curet. In exordio cauſam affert cur citò miſerit epiſtolam: *Magnitudo rei fecit, &c.* Sic attentionem excitat, & animum Curionis præparat. Deindè benevolentiam ejuſdem aucupatur eleganter modeſtiâ petendi & verecundiâ, *Grave eſt...* & à ſuo remunerandi ſtudio, *Neque enim.* ſubjicit propoſitionem & argumentum epiſtolæ *Ego omnia...* Petitionis cauſas affert Primò rei quam petit honeſtatem. *Neque vero cuiquam..* Secundò, facilitatem rei conficiendæ. *Hunc te unum..* Tertiò, æquitatem petitionis. *Si me memorem..* Quartò, gratum animum, & ſuum, & Milonis. Concludit his verbis *Vnum ſic habeto.*

Præclara quoque eſt ejuſdem libri epiſtola decima ſexta. *Magno dolore..* Qua reſpondet M. Cœlio, cujus Epiſtola ultimam libri octavi proximè antecedit, ab his ducta verbis: *Examinatus ſum.* Victus fuerat à Cæſare Pompeius acie Pharſalica. Cicero dicebatur velle Pompeium licet victum ſequi, relicto Cæſare, ac bellum urgere. Id cum Cœlius audiviſſet, illum hortatus erat graviſſimis litteris, ne faceret, utque ab armis diſcede-

ret ſuaſerat in ea quam diximus epiſtola octavi libri. Reſpondet Cicero ſibi planè ita deliberatum eſſe, ac rumores de ſe diſſipatos acriter confutat, & cur pacem amplecti ſtatuerit explicat.

In decima octava ſuadet Thermo ne decedens provinciâ, eam relinquat gubernandam legatis ſuis potius quam ſuo Quæſtori. Rationes duas potiſſimum affert. Primò, quia erit ea gravis ignominia Quæſtoris, ſi videat ſibi præferri legatos. Secundò, quia nocere multùm Thermo nobilis Quæſtor: licèt adoleſcens poteſt Exordium ad captandam benevolentiam bellè comparatum eſt. *Officium meum*.. Concludit, amicitiam ſignificando quâ impulſus ſcripſit. *Quæ mih*..

Tertii libri epiſtola prima continet maximè laudes Phariæ cujuſdam, quem Appio commendat: ipſumque Appium non parcè laudat. Eſt commendatitia: *Si ipſa Reſp* Epiſtola ſecunda quæ incipit, *Cum & contra*.. in magna brevitate multum elegantiæ, ac perſpicuitatis habet. Succeſſurus erat Appio in regenda provincia, petit ab eo ut eam ſibi tradat quam maximè aptam & explicatam. Poſt exordium, in quo ſuam erga Appium amicitiam profitetur, propoſitionem epiſtolæ petitionem ſuam exponit. *A te maximopere*.. Rationes ducit ab honeſto, utili, neceſſario. Gratum in epilogo animum, & ſua viciſſim officia promittit.

Scripſerat Appius ad Ciceronem durioribus verbis, & quædam illi objecerat. Ea refellit Cicero epiſtolâ ejuſdem tertii libri ſeptimâ, cujus initium eſt: *Pluribus verbis ad te...* Quædam excuſat molliter; alia graviter liberè arguit: nonnulla eruditè ſapienterque diluit. Idem argumentum, idem ſtylus eſt octavæ: at in nona, *Vix tandem legi, &c.* ſuperiorum litterarum acerbitatem quandam excuſat, & magnam reconciliatæ gratiæ ſignificationem habet. Quædam ſub finem ab Appio humaniter petit. In decima conſolatur Appium peramanter de triumpho ipſi negato. *Eſt ad nos allatum...* uſque ad hæc verba, *Illud pugna...* Ac primò quidem ſuum dolorem de Appii moleſtia ſignificat. Subjicit ſpem ulciſcendæ injuriæ: denique promittit ſingulare ſtudium in Appii dignitate defendendâ.

In altera ejuſdem epiſtolæ parte purgat ſe de ſuſpicione quadam Appii, cui perſuaſum fuerat impeditam à Cicerone fuiſſe legationem, quæ Romam ad laudem Appii mittebatur. *Significatur in tuis litteris.* Refellit accuratè hanc ſuſpicionem à præteritis ſuis erga Appium officiis: ab ejus perſona, ab abſurdo & repugnante, ab inutili & pernicioſo, à neceſſaria quam habere debet cum Appio conjunctione; à Pompeii perſona, cujus filius habebat uxorem filiam Appii. Utitur maximè duplici dilemmate: Aut

clam impedivi rogationem, & inimicum tibi me ſum profeſſus, aut palam; atqui &c. Tum vel me virum probum eſſe cenſes, vel nequam & aſtutum. Si probum, nihil in me perfidioſum, & fallax in amicitia debes agnoſcere: ſin autem, me aſtutum, & callidum libet fingere &c.

Initium epiſtolæ undecimæ, *Cum eſſem in caſtris*; eſt plenum ſuaviſſimæ gratulationis. Lætatur Appio abſoluto, quem inimici crimine Majeſtatis & ambitus accuſaverant. Idem argumentum tractat epiſtola 12. *Gratulabor*. Sub finem excuſat ſe ſe quod paſſus ſit filiam ſuam Tulliolam collocatam eſſe Dolabellæ, inimico Appii. Id vero affirmat abſente ſe & inſciente factum: & arte multâ delinire, ac placare amicum ſtudet.

Liber quartus inſigniores epiſtolas ſex habet: duas conſolatorias, tertiam nempe (*Vehementer te eſſe, &c.*) & quintam; (*Poſtquam*) illam Ciceronis, hanc Servii Sulpicii elaboratam, perquam affabrè ac per omnes conſolandi locos accuratè ductam; adeo ut vix de latinitatis elegantia concedat ipſi Tullianæ.

Tertia ejuſdem generis eſt ordine decima tertia ad P. Nigidium Figulum, quem conſolatur quod patriâ careat. (*Quærenti mihi quid...*) Sequentes epiſtolæ ſuaſoriæ ſunt magnam partem, & hortatoriæ ad M. Marcellum ſcriptæ, cui perſuadere conatur ut

Romam redeat; ac victoris Cæsaris clementiâ fruatur. Præcipuæ sunt septima, (*Et si eo te &c.*) item nona in qua eundem urget ut Romam veniat quamprimùm. Secutus Ciceronis consilium Marcellus Romam properabat, cum in urbe Græciæ interfectus est ab amico proditore, ut Ciceroni Sulpitius narrat epistolâ 12. *Et si scio non...*

Libri quinti prima epistola Metelli est ad Ciceronem atrox & eo acerbior quo brevior; cui Tullius respondet pluribus verbis & humanioribus in epistola secunda, quâ planè se purgat, ac vacare culpâ docet. (*Si tu, &c. scribis ad me..*) Haud minus impigrè ac sedulò commendat se ac sua officia Crasso in epistola octava, (*Quantum meum ..*) ejusque varias suspiciones & criminationes diluit; ac suam in amicitiam tuendam constantiam pollicetur.

Commendaverat ei nescio quid Vatinius, cujus est epistola ordine decima: respondet sequentibus litteris breviter, amicè, candidè. (*Gratæ tibi...*) Epistolam 12. ipse Cicero laudat; ac sanè digna est quæ laudetur & legatur tota, nam longior est quam ut exscribatur. Misit illam ad L. Luceium, celebrem id temporis historicum, quem rogat ut res à se in Consulatu gestas memoriæ ac posteritati prodat. *Coram me tecum ..*

Epistola 13. pulcherrimis verbis & sententiis abundat. Respondet Luceio Tullius,

cujus litteras consolatorias acceperat. (*Quamquam ipsa ..*) Pulcherrima quoque & omnibus Eloquentiæ pigmentis culta est quæ sequitur, (*Et si unus...*) in qua Titium consolatur de filii morte. In decimaquinta consolatur Sestium de irrogato ipsi exilio, utque casum hunc fortiter ferat hortatur. Eandem constantiam in exilio fortiter tolerando suadet Fabio Epistola 16. (*Etsi egomet..*) Hortatur in decima septima Rufum ut partes Pompeii sequatur : & in ultima Mescinium, ut litterarum studio tædium malorum præsentium leniat. (*Grata mihi...*) Sunt illæ omnes litteræ plenæ rerum & sententiarum, quales è Stoïcorum disciplinâ Tullius hauserat à Christianis moribus & præceptis longè disjunctas.

Operæ pretium foret proferre nonnullas Plinii, necnon Senecæ epistolas in quibus Romana spirat amœnitas, & elegantia pari eruditioni conjuncta, si operam hanc Typographi festinatio & istius libelli brevitas ferre posset. Satis nobis in præsentia fuerit digitum quasi ad fontes intendisse. Intelliget Rhetoricæ candidatus impiger, ex hoc veluti specimine de Tullianis litteris sumpto, quæ sit ars & ratio Epistolæ conscribendæ; sin verò inducat animum è reliquis Tullii libris aliquot selectas id genus epistolas in patrium sermonem vertere; deinde spatio interposito easdem latinè reddere næ ille Tul-

lianum

lianam elegantiam, ac nitorem brevissimò tempore assequetur. Quod si earumdem litterarum conficiat analysim, & summa capita sententiasque exordii, confirmationis & perorationis, ordine digerat; deinde materiam hanc informem, & osseam veluti compagem, verbis idoneis, tanquam carne vestiat; demum quod ipse scripserit cum Epistolà Tulliana, & exemplari suo, comparet; Ciceronianum paulatim combibet stylum; & aliis, à quibus doceatur, magistris ac libris, facilè carebit.

FINIS.

INDEX PROLUSIO.

COmplectens elementa Rhetoricæ *Pagina* 1
Definitio Rhetoricæ. *Ibidem.*
Divisio Rhetoricæ. 2

PARS PRIMA.

De oratoria elocutione. 3
CAPUT I. De periodo. 4
Articulus I. Definitio, partes & usus periodi. *Ibid.*
Articulus secundus. Ars periodi contexendæ. 8
Articulus tertius. Periodorum exempla. 12
CAPUT II. De tropis. 16
Metaphora. 17
Synecdoche. *Ibid.*
Metonymia. 18
Antonomosia. *Ibid.*
Onomatopœia. *Ibid.*
Catachresis. *Ibid.*
Metalepris. *Ibid.*
Allegoria. *Ibid.*
Periphrasis. 19
Hyperbaton. *Ibid.*
Hyperbole. *Ibid.*
CAPUT III. De figuris. *Ibid.*
Articulus primus. De figuris verborum. 20
C. 1. Figuræ per additionem. 21
Repetitio. *Ibid.*
Conversio. 22
Complexio. *Ibid.*
Conduplicatio. *Ibid.*
Traductio. 23

Gradatio, sive climax. 23
Synonyma. Ibid.
Polysyntheton. 24
§. 2. Figuræ per detractionem. Ibid.
Ellipsis. Ibid.
Adjunctio. Ibid.
Disjunctio. 25
§. 3. Figuræ per similitudinem. Ibid.
Patonomasia. Ibid.
Similiter cadens. Ibid.
Similiter desinens. Ibid.
Isocolon. 26
Artic. II. De figuris Sententiarum. Ibid.
Allegoria. Ibid.
Antithesis. 27
Apostrophe. 28
Communicatio. 30
Concessio. Ibid.
Correctio. 31
Deprecatio. 32
Distributio. Ibid.
Dubitatio. 33
Exclamatio. 34
Expolitio. Ibid.
Gradatio. 35
Hypotyposis. Ibid.
Imprecatio. 36
Interpreatio. Ibid.
Interrogatio. 37
Ironia. 38
Laus Ironica. 39
Licentia. 42
Præteritio. 43
Occupatio. 44
Prosopopœia. 47
Reticentia. 48
Sermocinatio. 49
Subjectio. 50

Sustentatio. 52
Transitio. 54
Caput IV. De amplificatione. 56
Articulus I. Amplificandi prima ratio. Ibid.
Articulus II. Amplificandi rationes aliæ. 59
Adjectiva ad laudem pertinentia. 60
Substantiva ad laudem spectantia 61
Adjectiva vituperationis. Ibid.
Substantiva vituperationis. 62
Adjectiva communia. Ibid.
Substantiva communia. Ibid.
Articulus III. Figuræ amplificationi idoneæ. Ibid.
Simpliciter & sine exornatione. 63
Per interrogationem simplicem. Ibid.
Per interrogationem objurgatoriam. Ibid.
Per interrogationem & apostrophen. Ibid.
Per apostrophen. 64
Per apostrophen ad peccantes. Ibid.
Per apostrophen & exclamationem. Ibid.
Per apostrophen & deprecationem. Ibid.
Per apostrophen & imprecationem. 65
Per communicationem. Ibid.
Per exclamationem. Ibid.
Per Præteritionem vehementiorem. 66
Per hypotyposim. Ibid.
Per subjectionem ab effectis & ab adjunctis. Ibid.
Per prosopopœiam. 68
Per antitheses. 69
Per antitheses & comparationem. Ibid.
Per concessionem. Ibid.
Per distributionem. 70
Per increpationem. Ibid.
Per dubitationem & gradationem. Ibid.
Per gradationem & interrogationem. 71
Per ironiam. Ibid.
Per expositionem à simili. Ibid.
Per Synonyma. 72

Per deprecationem. 72
Per cohortationem. Ibid.
Articulus IV. Fontes & exempla. 73
CAPUT V. De imitatione oratoria. 82

ALTERA PARS.

De inventione oratoria. 84
CAPUT I. De Rhetoricæ materiâ. Ibid.
CAPUT II. De triplici causarum genere. 86
CAPUT III. De locis oratoriis. 87
Articulus primus. De locis intrinsecis. 88
§. 1 Definitio. Ibid.
§. 2. Enumeratio partium. 89
§. 3. Notatio & conjugata. Ibid.
§. 4 Genus & forma. 90
§. 5. Similitudo & dissimilitudo. 91
§. 6. Contraria, seu opposita. Ibid.
§. 7. Adjuncta, seu rei circumstantiæ. 92
§. 8. Causæ & effecta. 93
§ 9. Comparatio. 94
Articulus secundus. De locis extrinsecis. 96
De fama præjudicii. Ibid.
De famâ. 97
De tabulis. Ibid.
De jurejurando. Ibid.
De tormentis. Ibid.
De testibus. Ibid.
Art. III. Exempla locorum intrinsecorum. Ibid.
§. 1. Exempla loci à definitione nominis. 98
§. 2. Exempla loci à partium enumeratione 102
§. 3. Exempla loci à genere & specie. 105
§. 4. Exempla loci à similitudine. 106
§. 5. Exempla loci ab oppositis, relatis, &c. 110
§. 6. Exempla loci ab adjunctis. 112
§. 7 Exempla loci à causis, & effectis. 114
Articulus IV. Exempla locorum extrinsecorum. 116
§. 1. Exempla locorum à præjudiciis, famâ & tabulis. Ibid.

§. 1. Exempla locorum à jurejurando, & quæstionibus. 117
Articulus V. De usu locorum oratoriorum. 119
Caput IV. De argumentis oratoriis. 122
Articulus primus. Ratiocinatio. 123
Articulus secundus. Enthymema. 124
Articulus tertius. Sorites & dilemma. 126

PARS TERTIA.

De dispositione oratoriâ. 127
Caput I. De exordio orationis. Ibid.
Caput II. De confirmatione. 128
Caput III. De peroratione. 129
Caput IV. Quædam observanda in partibus orationis. 130
Articulus I. De propositione orationis. Ibid.
Articulus II. De divisione orationis. 132
Articulus III. De argumentorum delectu. 134
Art. IV. De compositione & structurâ orationis. 137
Articulus V. Locus duplex refutationis. 138
Art. VI. Quid in oratione scribendâ peccari vulgò soleat. 140

QUARTA PARS.

De pronuntiatione oratoria. 142
1. De voce oratoris. Ibid.
2. De gestu oratoris. Ibid.

PARS QUINTA.

Aphtonii progymnasmata. 145
Progymnasma I. de fabula. Ibid.
Caput I. De narratione generatim sumpta. 146
Caput II. De fabulosa narratione. 152
Caput III. Exempla narrationum. 156
Eodem stylo ornatiore. 157
De corvo & vulpe. 158
Eodem stylo comptiore. Ibid.
Eadem narratio stylo paulo venustiore. 164

Stylo magis oratorio. 165
Progymnasma II. De Chria caput I. 168
Caput II. Chriæ partes. 171
Caput III. De primo Chriæ capite. 173
In Ciceronis laudem. 174
In Virgilii laudem. 175
In laudem Aristotelis. Ibid.
In Senecæ laudem. 176
In Cæsaris laudem. 177
In Q. Curtii laudem. 178
In laudem Severini Bœtii. 179
In laudem Sancti Hieronymi. 180
In laudem Sancti Ambrosii. 181
In laudem Diogenis. 182
Laus Senecæ tragœdi. Ibid.
Laus Sallustii. Ibid.
Laus Quintiliani. 183
Laus Theophrasti. Ibid.
Laus Demosthenis. 184
Caput IV. De secundo Chriæ capite. Ibid.
Audaces fortuna juvat. 185
Donec eris felix 186
Caput V. Transitiones ad connectendas chriæ partes. 188
Ardua ad virtutem via. Ibid.
A causa ad contrarium. 189
A contrario ad simile. 190
A simili ad exemplum. Ibid.
Ab exemplo ad testimonium. 191
Epilogorum formula. Ibid.
Caput VI. Exempla chriarum. 192
Chria verbalis. 193
Chria activa. 198
Chria mixta. 199
Caput VII. Chriarum argumenta varia. 205
I. Chria verbalis fiet in hanc sententiam. 206
II. Etiam sine magistro vitia discuntur. 208
III. Principes numquam soli peccant. 209

IV. Voluptas esca malorum est. 210
I. Chria mixta Omnia mea mecum porto. 212
II. Concordiâ parvæ res crescunt. 214
III. Amici, diem perdidi. 216
IV. Vox Augusti morientis, *Plaudite.* 217
I. Chria activa Linguâ nihil pejus. 219
II. Linguâ nihil melius. 220
Progymnasma III. De sententia. 221
IV. De Ethopoeia. 225
V. De Thesi & cap. I. 226
Caput II. De loco communi. 235
Caput I. De destructione 240
Caput II. De laude & vituperatione. 243
III. De variis oratiuncularum formis. 244
Pars sexta Synopsis orationis pro lege Manilia *art.* I. 249
Art. II. Pro Archia poëta. 251
Art. III. Oratio pro Marco Marcello. 254
IV. *Synopsis* Philippicæ II. *& orat.* Prodomo sua. 256
V. Ordo & structura *Cic.* orationum. 259
§. 1. Oratio post Reditum, ad Quirites. 262
§. 2. Oratio post reditum in Senatu. 264
§. 3. Oratio Agraria in senatu. 265
§. 4. Oratio Agraria ad populum prima. 266
§. 5. Oratio Agraria ad populum secunda. 268
Caput II. Art. I. Synopsis Philip. III. IV. V. 269
II. Ordo & partitio Philipp. VII. VIII. 274
III. Synopsis & argumentum Philipp. IX. XII. 277
IV. Oratio in Catilinam prima. 280
V. Tertia Catilinaria. 283
VI. Quarta Catilinaria. 284
Caput III. Art. I. Oratio pro rege Dejotaro. 285
II. Oratio pro Milone. 287
III. Oratio pro P. Quintio 290
§. II. Oratio pro S. Roscio Amerino. 293
IV. Oratio pro Q. Ligario. 296
V. Oratio pro Cneio Plancio. 297
VI. Oratio pro L. Muræna. 300

VII. Oratio pro P. Sylla. 302
Pars septima cap. 1. Dotes & partes Epistolæ. 304
II. Exempla Epist. è Tullio sumpta. 305

FINIS INDICIS

Ejusdem auctoris opera omnia.
Horatii opera omnia 12. 3. vol.
12. Uno volumine.
Juvenalis cum interpretat. & notis 12.
Martialis 12. 2. vol.
Terentii Comœdiæ 12.
De arte dicendi & docendi 12.
Ovidii Metamorphoseon 12.
Orationes omnes 12. 2. vol.

PRIVILEGE DU ROY.

LOUIS, par la grace de de Dieu Roy de France & de Navarre; A nos amés & feaux Conseillers, les Gens tenans nos Cours de Parlemens, Maîtres des Requêtes ordinaires de notre Hôtel, Grand Conseil, Prevôt de Paris, Baillis, Sénéchaux, leurs Lieutenans Civils, & autres nos Justiciers qu'il appartiendra, SALUT. Notre bien amé JEAN BARBOU, Libraire à Paris, Ancien Adjoint de sa Communauté; Nous ayant fait remontrer qu'il souhaiteroit continuer à faire réimprimer & donner au Public *les Oraisons de Ciceron, Traduction nouvelle : Ovidius cum notis Patris Juvencii, & Appendice : Virgile, Traduit par le Pere Catrou : Candidatus Rhetorica à Patre Juvencio : Les Oeuvres de Malherbe, avec des notes : Apparatus Latino-Græcus*; s'il nous plaisoit lui accorder nos Lettres

de continuation de Privilege sur ce necessaires ; offrant pour cet effet de les faire imprimer en bon Papier & beaux Caracteres, suivant la feuille imprimée & attachée pour modéle sous le contre-scel des Presentes : A CES CAUSES, voulant favorablement traiter ledit Exposant ; Nous lui avons permis & permettons par ces Presentes de faire imprimer lesdits Livres ci-dessus specifiés en un ou plusieurs Volumes, conjointement ou séparement, & autant de fois que bon lui semblera, sur Papier & Caracteres conformes à ladite feuille imprimée & attachée sous notredit contre scel, & de les vendre, faire vendre & debiter par tout notre Royaume, pendant le tems de *Six* années consecutives à compter du jour de la date desdites Présentes. Faisons défenses à toutes personnes, de quelque qualité & condition qu'elles soient d'en introduire d'impression étrangere dans aucun lieu de notre obéissance ; & à tous Libraires, Imprimeurs & autres, d'imprimer, faire imprimer, vendre, faire vendre, débiter, ni contrefaire lesdits Livres ci-dessus exposés en tout ni en partie, ni d'en faire aucuns Extraits, sous quelque prétexte que ce soit, d'augmentation, correction, changement de Titre ou autrement, sans la permission expresse & par écrit dudit Exposant, ou de ceux qui ont droit de lui, à peine de confiscation des Exemplaires contrefaits, de quinze cens livres d'amende contre chacun des contrevenans, dont un tiers à Nous, un tiers à l'Hôtel-Dieu de Paris, l'autre tiers audit Exposant, & de tous dépens, dommages & interêts, à la charge que ces présentes seront enregistrées tout au long sur le Registre de la communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris, & ce dans trois mois de la date d'icelles, que l'impression de ces Livres sera faite dans notre Royaume & non ailleurs ; & que l'impétrant se conformera en tout aux Réglemens de la Librairie, & notamment à

celui du dix Avril 1725 ; & qu'avant de les expo-
ſer en vente, le Manuſcrit ou imprimé qui aura ſervi de copie à l'impreſſion deſdits Livres, ſera remis dans le même état où l'Approbation y aura été donnée ès mains de notre très cher & féal Chevalier, Garde des Sceaux de France, le Sieur CHAUVELIN; & qu'il en ſera enſuite remis deux Exemplaires dans notre Bibliotheque publique, un dans celle de notre Château du Louvre, & un dans celle de notre très-cher & Feal Chevalier Garde des Sceaux de France le Sieur CHAUVELIN, le tout à peine de nullité des Préſentes: du contenu deſquelles vous mandons & enjoignons de faire jouir l'Expoſant ou ſes ayans cauſe, pleinement & paiſiblement, ſans ſouffrir qu'il leur ſoit fait aucun trouble ni empêchement. Voulons que la copie deſdites préſentes, qui ſera imprimée tout au long au commencement ou à la fin deſdits Livres, ſoit tenue pour dûement ſignifiée, & qu'aux Copies collationnées par l'un de nos amés & feaux Conſeillers & Secretaires, foi ſoit ajoûtée comme à l'Original. Commandons au premier notre Huiſſier ou Sergent de faire pour l'exécution d'icelles, tous Actes requis & néceſſaires, ſans demander autre permiſſion, & ce nonobſtant Clameur de Haro, Chartre Normande, & Lettres à ce contraires. CAR tel eſt notre plaiſir. DONNE' à Verſailles le quinziéme jour du mois de Mai, l'an de grace mil ſept cent trente-trois, & de notre Regne le dix-huitiéme. Par le Roy en ſon Conſeil. *Signé*, SAINSON.

Regiſtré ſur le Regiſtre huitiéme de la Chambre des Libraires & Imprimeurs de Paris, num. 530. *fol.* 520. *conformément aux Reglemens, confirmés par celui du* 8. *Avril* 1733.

Signé, G. MARTIN, *Syndic*.